

Németh Ildikó – Závodi Szilvia:
A soproni Tiszti Leánynevelő Intézet története
1850–1945

Németh Ildikó – Závodi Szilvia

A SOPRONI TISZTI
LEÁNYNEVELŐ
INTÉZET TÖRTÉNETE
1850–1945

HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest, 2019

Kiadja a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum
Felelős kiadó: Dr. Kovács Vilmos ezredes, parancsnok

A kötet támogatója:
Nemzeti Kulturális Alap

Az összefoglalót angol nyelvre Chris Sullivan,
német nyelvre Szentváry-Lukács Mariann fordította.

A kötetben szereplő, jelöletlen archív fényképek az egykori intézeti növendékek gyűjtéséből származnak.

A borítólapon az 1890 után készült, a soproni Rákóczi utcát ábrázoló képeslap (Sopron anno – sopronanno.hu) és a Magyar Királyi Zrínyi Ilona Honvédtiszti Leánynevelő Intézet jelvénye, a hátsó borítón a VI. osztályosok által 1940-ban megrendezett Mikulás-ünnepség egyik élőképe (Soproni Múzeum Történeti Fényképtár AF 015603-004) látható.

Minden jog fenntartva, beleértve bármely típusú sokszorosítás, utánnomás, számítógépes adatfeldolgozás jogát, az egyes részleteket illetően is.

© HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, 2019
© Szerzők, 2019

ISBN 978-963-7097-99-7

Szerkesztette: Sallay Gergely Pál
A kötetet és a borítót tervezte: Renkó Marcsi
A kötetet nyomtatta: WOW Stúdió Kft.

Tartalomjegyzék

I. Előszó	7
II. Bevezetés – A tiszti leánynevelő intézetek történetére vonatkozó források	11
III. A soproni Tiszti Leánynevelő Intézet története 1850 és 1921 között	15
1. A kezdetek: II. József és a tiszti leánynevelés ügye	15
2. Hernals	16
3. A soproni nőegyletnek árva, vagyontalan tiszti leányokat gyámolító egylete	19
4. Az első évek az orsolyiták védőszárnyai alatt	22
5. Saját házban: a Felsőbüki Nagy család palotája a Hosszú soron	23
6. Müller Paulin, a jóságos pártfogó	27
7. A hadügy kötelékében: Hernals – Sopron – Hirtenberg	30
<i>A katonaiskolák hálózata</i>	35
8. Az építkezés évtizedei	36
<i>I. Ferenc József osztrák császár és magyar király látogatása 1884-ben</i>	50
9. Az első világháború	52
10. Forradalmi évek: a megszűnés peremén	52
<i>A soproni m. kir. katonatiszti leánynevelőintézet használatában levő kincstári épület teljes körű felmérése, 1921. április</i>	53
<i>Az 1921. évi népszavazás és az intézet szerepe</i>	61
IV. A Magyar Királyi Zrínyi Ilona Tiszti Leánynevelő Intézet története és mindennapjai 1922 és 1945 között	63
1. A megújulás időszaka a két világháború között	63
<i>A Magyar Királyi Zrínyi Ilona Tiszti Leánynevelő Intézet iskolaszázlaja és adományozásának körülményei</i>	66
A tanulók felvétele a nevelőintézetbe	70
Az intézeti rend és ellátás	72
<i>A Honvédtiszti Leánygyermek Balatonlellel Szünidei Otthona</i>	76
Az intézeti állománykönyv	80
Orvosi jelentés a növendékekről, 1940	82

Egy tanítási év eseményei	86
<i>Az iskola Értesítője</i>	95
A napirend	99
A növendékek által használt terek	101
A fegyelem	104
A tanrend, tanórák	105
Az intézeti ruházat	107
2. Újabb építkezések, nagyszabású tervek	116
<i>Az intézet emlékkönyve</i>	124
<i>Hivatalos látogatások</i>	126
3. A második világháború – búcsú az intézettől	127
<i>Az utolsó érettségi története</i>	130
V. Utóhang – Ruhagyár, jelenlegi helyzet, emlékékezés	133
1. A Soproni Ruhagyár	133
2. A jelenlegi helyzet	133
3. Hagyományörzés	136
<i>Az 1992. évi emléktábla-avatáson elhangzott beszéd</i>	139
VI. Függelék – Adattárak	141
1. Az alapító egyleti gyűlés jegyzőkönyve	141
2. Személyzeti névsor	147
3. Növendéki névsor	164
4. Kronológia	173
VII. Bibliográfia	178
The History of the School for Officers' Daughters, Sopron, 1850–1945	187
Geschichte des Offizierstöchter-Erziehungsinstituts zu Ödenburg, 1850–1945	193

I. Előszó

A soproni Tiszti Leánynevelő Intézettel mindketten a doktori disszertációnk megírásakor találkoztunk. Az intézmény az egyetlen magyarországi tiszti leánynevelő intézetként szerepel Németh Ildikó „Sopron középfokú és középszintű iskolái a 19. században”¹ című kötetében. Závodi Szilvia „Életmód, életkörülmények és mentalitás a magyar katonatiszt-családoknál a 20. század első felében”² című disszertációjában már egy egész fejezetet kapott az intézet, a katonacsaládok gyermekeinek iskoláztatását tárgyaló témakörben.

Az 1930-as, 1940-es években szinte valamennyi katonai iskola megíratta, megírta történetét. A legtöbb könyv az első világháború végéig dolgozza fel az intézmények történetét és betekintés nyújt azok működésébe, hétköznapi életébe.³ Azonban nagy problémát jelent a mai kutató számára, hogy ezek a könyvek nincsenek jegyzetekkel ellátva, ami azért is sajnálatos, mert az intézmények többségénél a második világháború alatt megsemmisültek – a könyvek írásakor még rendelkezésre álló – iskolai irattárak. A katonaiskolák két világháború közötti működését legjobban az évente megjelenő értesítőkből lehet megismerni.⁴

Az egyetlen „katonaiskola”, amelyről az átlagosnak mondhatónál kevesebb történeti összefoglalás jelent meg, az a soproni Tiszti Leánynevelő, avagy a Magyar Királyi Zrínyi Ilona Honvédtiszti Leánynevelő Intézet.⁵ Az iskoláról hasonló időben és indoklással jelent meg kiadvány, mint a fiúiskoláknál: az intézet történetéről 1937-ben látott napvilágot egy munka Gangel Erzsébet tanárnő tollából.⁶ A vékony könyvecske 1850 és 1936 között mutatja be az intézmény fényképekkel illusztrált történetét. Sajnos ez a munka sincs jegyzetelve – ugyanúgy, ahogy a fiúiskolák esetében –, és a források sincsenek egyéb más módon feltüntetve, az 1936-ban még rendelkezésre álló iskolai irattár pedig ugyanúgy teljes egészében megsemmisült, mint a többi katonai tanintézménynél.

Az 1990-es években sorra alakultak az egykori reál- és hadapródiskolákhoz kapcsolódó bajtársi körök, illetve a régi növendékek új kiadványokat állítottak

1 Németh 2002. 157–158. o.

2 Závodi 2013.

3 Péterfy 1934., Garay 1939., Szentesy 1943., Hidvéghy 1937.

4 A Rákóczi Ferenc M. Kir. Soproni Reáliskolai Nevelőintézet 1922–23-tól 1931–32-ig Értesítője. Sopron, 1923–1932.

5 Az intézmény nevét a mai helyesírás szabályai szerint adjuk meg. Az akkori hivatalos írásmódja a következő volt: magyar királyi „Zrínyi Ilona” honvéd tiszti leánynevelőintézet.

6 Gangel 1937.

össze alma materük történetéről, működéséről és hétköznapi életéről.⁷ Ezenkívül összefoglaló kötetek⁸ láttak napvilágot a katonai oktatásról, és megjelent néhány visszaemlékezés is.⁹

1992 szeptemberében a soproni leánynevelő intézet emléktábla-avatása alkalmából jelent meg egy kis emlékfüzet.¹⁰ A volt növendékek csokorba gyűjtötték a fellelhető dokumentumok egy részét. Az emlékfüzet kivonatosa tartalmazza az intézet történetét, visszaemlékezéseket, naplórészleteket. A füzet Sopronban jelent meg alig kétszáz példányban, így nem kerülhetett a nagy nyilvánosság elé.

A 2000-es évek elején szerzőpárosunk még külön utakon kutatta az iskola történetét. Sopronban Németh Ildikó levéltári források alapján foglalkozott a soproni iskolákkal, így a honvédtiszti leánynevelővel is, elsősorban annak 19. századi történetével. Több tanulmánya jelent meg a soproni középfokú és középszintű iskolákról, valamint a nőnevelés városi intézményeiről. 2006-ban és 2010-ben előadásokat tartott a tiszti leányiskolákkal kapcsolatban.¹¹ Mindeközben Budapesten Závodi Szilvia az intézet későbbi időszakát vizsgálta¹² és a Hadtörténelmi Levéltárban fellelhető mesterségesen létrehozott fondban található csekély mennyiségű iratanyag feldolgozása mellett elsősorban az „oral history” eszközeivel élt. Megismerkedett ugyanis a „zrínyista” lányokkal,¹³ akik visszaemlékezéseikkel, tulajdonukban lévő irataikkal, fényképeikkel és tárgyi emlékeikkel segítették a munkát.

A fellelhető források eltérő mennyisége és minősége az oka annak, hogy a tiszti leánynevelő intézet történetének feldolgozottsága nem egyenletes, hiszen a 20. század történéseire és az 1930-as, 1940-es évek mindennapi életére vonatkozóan sokkal több információt találtunk, mint az intézet első fél évszázadáról. Reméljük azonban, hogy a kötet olvasása így is átfogó képet ad és teljes élményt nyújt azok számára, akik érdeklődnek e különleges intézet belső világa iránt.

7 Cseresnyés 1998.; Gál 2001., Tóth 1997., Ráskay – Szabó 1995., Emlékfüzet 2006., Hangodi – Kovács – Lőrincz 2003., Vécsey 1998., Major 1997.

8 Lengyel – Szántó 1996., Vass 2009.

9 Utak és sorsok 2005., Katonaiskola a nyugati határon 2006.

10 Zátornyiné – Simorjayné 1992.

11 Németh Ildikó: Tiszti leánynevelő intézetek az Osztrák–Magyar Monarchiában. Osztrák–magyar neveléstörténeti konferencia. Fürstenfeld, 2006.; Németh Ildikó: A Magyar Királyi Zrínyi Ilona Honvédtiszti Leánynevelő Intézet Sopronban 1850–1944. Konferencia a katonaiskolák 150 éves történetéről. Kőszeg, 2006. november 25.; Németh Ildikó: Adalékok a M. Kir. Zrínyi Ilona Tiszti Leánynevelő Intézet építéstörténetéhez. Közgyűjteményi Nap, Sopron, 2010. november 9.

12 Závodi 2005. 53–73. o., Závodi 2006. 139–156. o. Előadások: Závodi Szilvia: Élet a Magyar Királyi Zrínyi Ilona Honvédtiszti Leánynevelő Intézetben. Az ELTE Történelemtudományok Doktori Iskola Új- és Jelenkori Magyar Történeti Programjának konferenciája, ELTE BTK 2006. november 30.; Leányélet pötytös egyenruhában. Hétköznapiak a Magyar Királyi Zrínyi Ilona Honvéd Tiszti Leánynevelő Intézetben. A Magyar Könyvtáros Egyesület 45. vándorgyűlése, Eger, 2013. július 19.

13 Többek között Csáthy Éva, Csuka Ágnes, Csuka Ilona, Garay Mária, Gödroy Nóra, Hefelle Erla, Mariska Zsuzsanna, Németh Ili, Németh Mária, Ódry Márta, Várjon Jutka, Zalkay Sári, Zánk Éva.

Itt szeretnénk köszönetet mondani mindazoknak, akik önzetlenül segítették munkánkat: elsősorban a „zrínyista” lányoknak és családtagjaiknak, az intézeti tanárnők leszármazottainak, a Hadtörténeti Múzeum és a Hadtörténelmi Levéltár, valamint a Soproni Múzeum és a Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára munkatársainak.

A Szerzők

II. Bevezetés – A tiszti leánynevelő intézetek történetére vonatkozó források

A 18. század második feléig, Mária Terézia uralkodásának időszakáig a nőnevelés – mint közoktatási feladat – gyakorlatilag nem létezett. Az 1777. évi Ratio Educationis, amely a Habsburg Birodalomban először kísérelte meg (a már fennálló állapotokat rögzítve) egységes szervezeti keretbe foglalni a közoktatást, először fogalmazta meg állami szinten a nők iskoláztatásának szükségességét, amennyiben kimondta, hogy az alapfokú iskoláztatásban mind a fiú-, mind a leánygyermek részt vesznek. Egészen a 19. század közepéig a leányok számára az egyetlen szervezett iskolai képzést az elemi iskola elvégzése jelentette. Ha tovább képezték is őket, a többnyire zárdaiskolákban vagy magánintézetekben folyó leányoktatás elsődleges célja az volt, hogy a növendékeket a későbbi középosztálybeli feleség és anya szerepére készítsék elő, felvértezve őket az általános műveltséghez szükséges zenei, nyelvi, irodalmi és történelmi ismeretekkel. A megélhetést biztosító szakmák elsajátítására is a zárdaiskolákban nyílt először lehetőség: az 1870-es évektől kezdve a tanítóképzőt, különféle varró- vagy kereskedelmi tanfolyamokat végzett leányok már létbiztonságot nyújtó, szakmát adó bizonyítványt kaphattak kézhez. A 19. század második felében kiteljesedő intézményes leányoktatás egy különleges szegmensét alkották a tiszti leánynevelő intézetek: Hernals,¹⁴ Sopron és Hirtenberg¹⁵ iskolái. Az első ilyen jellegű iskolát még a 18. század végén Sankt Pöltenben¹⁶ állították fel, II. József kezdeményezésére. A tiszti leánynevelő intézetet azért alapította az uralkodó, hogy a császári-királyi hadsereg tisztjeinek elárvult leányai megfelelő neveltetésben részesüljenek, és később nevelőnőként, tanítónőként a megélhetésüket is biztosíthassák. Az idővel Hernalsba (Bécs) költöző intézet, majd a soproni iskola kialakulásának vázlatos történetét követi nyomon a kötet, a kezdetektől egészen az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlásáig.

14 Hernals (Ausztria) ma Bécs 17. kerülete, 1892-ben az addig önálló Hernals, Dornbach és Neuwaldegg községeket egyesítették, és Bécshez csatolták.

15 Hirtenberg (Ausztria) Alsó-Ausztriában, a badeni kerületben található. Az Odescalchi hercegi kastélyt Viktor von Odescalchi 1852-ben adta el az államnak, évekig lögyapotgyár működött benne, majd renoválták, és a Hadügyminisztérium 1879-ben a tiszti leányneveldek nyaralójaként hasznosította.

16 Sankt Pölten (Ausztria) Alsó-Ausztria tartományi fővárosa.

Kétségkívül nehéz helyzetben van az iskola történetével foglalkozó kutató.¹⁷ Minimális mennyiségű levéltári irat maradt fenn az iskola hajdani dokumentumai közül: a bécsi Kriegsarchiv két levéltári doboznyi iratot őriz az 1870-es évek közepétől,¹⁸ a magyarországi Hadtörténelmi Levéltárban az 1930-as, 1940-es évekből maradt fenn némi iratanyag.¹⁹ Mindez kevés ahhoz, hogy az intézet történetét pusztán levéltári dokumentumok alapján rekonstruáljuk. Iskolai értesítőket is csupán az 1930-as évektől kezdve őriz az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum. Kiindulási pontként szolgálhatnak a tiszti leánynevelő intézetek történetéről született egykorú kiadványok. Adele Arbter, a soproni tanintézet mintájául is szolgáló hernalsi tiszti leánynevelő intézet igazgatónöje 1892-ben jelentette meg könyvét a hernalsi és soproni iskolák történetéről.²⁰ Ugyancsak fontos adalékokkal szolgál Karl Rosenberg fényképalbuma „Die k. u. k. Officierstochter-Erziehnugs-Institute in Wort und Bild” (A cs. és kir. tiszti leánynevelő intézetek története szóban és képen) címmel.²¹ A soproni iskola fennállásának 80. évfordulóját követően foglalta össze külön kötetben Gangel Erzsébet tanárnő az intézet történetét.²²

Megoldást jelenthet az intézetekkel kapcsolatban lévő egyéb iratképzők iratanyagának felkutatása és áttekintése. Jó példa erre, hogy a soproni orsolyiták iratai közt szerepel egy külön dosszié, amely az 1850-es évek második felétől általuk néhány évre befogadott tiszti leánynevelőre vonatkozik.²³ De hivatkozhatunk az Oedenburger Zeitungban 1891-ben közölt cikksorozatra²⁴ is, amelyben a szerző áttekintést közöl a soproni intézet addigi történetéről, vagy arra a töredékes egyesületi iratanyagra, amely az intézetet fenntartó civil egyesület 1876. évi felbomlásáról ad információt.²⁵ Az iskola építéstörténete is több forrásból rekonstruálható: a bécsi Kriegsarchivban őrzött iratanyagban található az 1870-es évek végének átalakításairól szóló iratok és tervrajzok, az intézménybővítés több szakaszáról találunk iratot a Sopron városi mérnöki hivatal aktái, vagy éppen Müller Ede építési vállalkozó fennmaradt dokumentumai között.²⁶

17 Vö.: Németh Ildikó: Tiszti leánynevelő intézetek az Osztrák–Magyar Monarchiában. Előadás *Az Osztrák–Magyar Monarchia oktatásiügye térben és időben* című neveléstörténeti konferencián. Fürstenfeld, Ausztria, 2006. október 6–7.

18 Kriegsarchiv Militär-Schulen, Karton Nr. 1500., 1501. Sopron.

19 Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltár (a továbbiakban: HIM HL) Katonai Tanintézetek, V. 15. M. Kir. Zrínyi Ilona Honvéd Tiszti Leánynevelő Intézet iratai, Sopron, 1929–1941.

20 *Arbter* 1892.

21 *Rosenberg* 1896.

22 *Gangel* 1937.

23 Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára (a továbbiakban: MNL GYMMSM SL) XII.6. 7.d.

24 *Marbach* 1891. – 1891. május 12., 13., 14., 15., 16., 17., 20.

25 MNL GYMMSM SL X.302.

26 MNL GYMMSM SL IV.1412. és MNL GYMMSM SL XIV. 163.

Érdekes adalékokkal szolgál az intézeti életről az egykori tanítványok visszaemlékezése, amelyet Kasza Lajos adott közre 2000-ben.²⁷ Ugyancsak ő hivatkozik egy másik visszaemlékezésre, amely 1992-ben látott napvilágot.²⁸ (Ennek később, 2003-ban született egy kivonatos változata.²⁹) Gráberné Bősze Klára a tiszti leánynevelő intézet két világháború közötti történetéről közölt cikket a Soproni Szemlében 2014-ben.³⁰

Az intézet történetének kutatóiként az elmúlt években magunk is számos tanulmányt publikáltunk az intézeti életről, az épület építéstörténetéről, hajdani diákokról és tanárokról. E kötetben kísérletet teszünk korábbi munkáink összegzésére: korábban megjelent szövegeinket – amelyek megtalálhatóak a kötet végén az irodalomjegyzékben – részben átdolgoztuk, részben kiegészítettük az elmúlt időszakban gyűjtött információkkal.

27 *Kasza* 2000.

28 *Zátonyiné – Simorjayné* 1992.

29 *Vass* 2003.

30 *Gráberné* 2014.

III. A soproni Tiszti Leánynevelő Intézet története 1850 és 1921 között

1. A kezdetek:

II. József és a tiszti leánynevelés ügye

A 18. században virágzó számos kolostori leányiskola mellett Mária Terézia és különösen II. József erőteljesen szorgalmazták olyan világi leánynevelő intézetek felállítását, amelyek megfelelő nevelésben részesíthették a felsőbb középosztályok leánygyermekait, elsősorban a császári hivatalnokok és katonatisztek leányait. Fontosnak tartották, hogy az arisztokrácia gyermekeinek nevelése kevésbé a külföldi guvernántok, mint inkább jól képzett osztrák nevelőnők kezébe kerüljön. Két, állami segítséggel alapított, és állami felügyelet alatt álló intézmény vállalta fel rövidesen ezt a feladatot: a tiszti leánynevelőintézet (Offizierstochter-Erziehungsinstitut) és a polgári leánynevelde (Civil Mädchenpensionat).³¹

1775 márciusában Hadik András gróf,³² tábornagy, a bécsi Udvari Haditanács frissen kinevezett elnöke tett javaslatot II. József császárnak egy tiszti leánynevelő intézet alapítására. Hadik azzal érvelt, hogy míg a szükségét szenvedő tiszti családok fiúgyermekai minden további nélkül elhelyezhetők a hadseregben vagy a katonai iskolákban, addig a tiszti leányárvák számára semmiféle, szociális biztonságot adó megoldás nem létezik. A kezdeményezést hamar tett követte, az intézet alapítólevelének tekinthető, az Udvari Haditanács által kiadott leirat 1775. augusztus 5-én kelt. A tanintézet létesítésének célja eszerint: *„Egyrészt és főként arra érdemes tiszteknek kíván lehetőséget teremteni, hogy leányaikról gondoskodjanak, más részről a nemesség és a tiszteletre méltó rendek nőnemű fiatalsága számára megbízható és szolgálatkész nevelőnők kiképzésével attól kívánja megkímélni a főrangúakat, hogy külföldről kelljen nevelőnőt hozatniuk.”*³³ 1775. október 14-én már az intézmény élére állítandó jövendőbeli igazgatónő számára is elkészült a nevelés és oktatás irányvonalát meghatározó utasítás: *„Öfelsége leggyengédebb szándéka szerint a szükségét szenvedő katonatiszti leányok jelentős számban megfelelő módon neveltetnek a hitbéli dolgokban, az áhitatban, istenfélelemben, a keresztényi*

³¹ Flich 1995. 270. o., vö.: Németh 2016/I.

³² Hadik András (Csallóköz, 1710 – Bécs, 1790) Andreas Reichsgraf Hadik von Futak magyar huszártábornok, császári tábornagy.

³³ *Arbter* 1892. 3. o.

*és tisztességes viselkedési szokások szerint, szükség szerint taníttatnak olvasásra, írásra és számolásra, jövődő hivatásuknak megfelelően a női kézimunkákra, háztartási dolgokra és konyhaművészetre, ugyancsak a szükséges élelmek beszerzésére és saját háztartásuk ügyes és alkalmas vezetésére.*³⁴

A létrejövő új intézmény működtetésének anyagi alapjait az a 60 ezer gulden teremtette meg, amelyet II. József rendeletére a katonagyermek számára tett alapítványtól (Soldatenkinder-Fond) vontak el, hogy a tiszti leánynevelő intézet számára új alapítványt hozhassanak létre. Az alaptőke kamataiból finanszírozták a növendékek ellátását. Adományok és további kamatok, illetve befektetések nyereségei folytán tovább emelkedett az alaptőke összege, így egyre több növendéket tudott felvenni az intézet.³⁵

Mivel Bécsben nem találtak megfelelő házat az intézmény számára, az első intézeti év Sankt Pöltenben nyílt meg 1775. december 14-én, egy bérelt házban, tíz növendékkel. Az intézetbe felvehetőek voltak az ötéves korukat betöltött, vagyon-talan tiszti családokból származó, katolikus vallású árva leánygyermek. A lányok az Angolkisasszonyoknál³⁶ tanultak, de a többi növendéktől elkülönítetten, külön osztályteremben. 1777-ben át is költöztek egy másik házba, az Angolkisasszonyok zárdájának közelébe.³⁷ Még ebben az évben kérelmezte az Udvari Haditanács elnöke, hogy azok a volt növendékek, akik betegség vagy egyéb körülmények miatt munkaképtelenné váltak, katonai nyugdíjat kaphassanak – a kérelemről ekkor még nem született döntés. 1779-ben II. József is meglátogatta a nevelőintézetet és az ott látottakról nagy meglepéssel nyilatkozott. A császár továbbra is szorgalmazta az iskola Bécsbe költöztetését, 1785-ben utasította az Udvari Haditanácsot a feloszlított pálos rend hernalsi kolostorának és a közeli szántóterületnek a megvásárlására. Az uralkodó személyes anyagi hozzájárulása tette lehetővé a régi kolostorépület megszerzését a Klavierenberggässen, sőt az épület átalakítását is a császár fizette.³⁸

2. Hernals

Az intézet 1786 októberében költözött át 30 növendékkel Hernalsba. II. József ez alkalomból újrászabályozta az intézmény működését: az alapítványi helyek számát negyvenre emelte és a felvételi korhatárt

34 *Arbiter* 1892. 4. o.

35 *Arbiter* 1892. 1. o.

36 Angolkisasszonyok: az apácarendet 1609-ben Franciaországban alapították, internátust és iskolát biztosított az Angliából menekült nemesi családok leányainak. Az osztrák tartományokban és Magyarországon Mária Terézia telepítette le őket véglegesen.

37 *Engelbrecht* 1984. 165. o.

38 *Arbiter* 1892. 36–37. o.

a betöltött nyolcadik életévben határozta meg. A növendékeknek legkésőbb húsz éves korukban el kellett hagyniuk az intézetet. Ugyancsak ekkor hagyta jóvá a császár a növendékek katonai nyugdíjjogosultságára vonatkozó rendelkezést. A megnyitást követően egy hónappal később személyesen is meglátogatta a tiszti leánynevelő intézetet új helyén.

A ma Bécs 17. kerületében, szorosan beépített házak között található épület akkoriban szőlők és szántóföldek között állt. A betörők elleni védelem érdekében hat rokkant katonát alkalmazott az intézet.³⁹

1789 és 1801 között az intézet igazgatónője a tiszti leánynevelde mellett párhuzamosan működő, 1786-ban alapított – fentebb már említett – polgári leányotthont (Civil Mädchenspensionat) is vezette. Ez utóbbi intézmény elsődleges feladata az volt, hogy a tiszti leányneveldéhez hasonló módon a császári hivatalnokok leányait képezze.⁴⁰

A hernalsi intézetből az első években kikerülő, főúri családokhoz kiközvetített nevelőnők az intézmény jó hírnevét öregbítették. Az intézet annyi elismerést kapott, hogy 1796-ban, mintegy húszévnnyi működés után, II. Ferenc összefoglaltatta az intézet nevelési elveit, más nőnevelő intézetek elé állítandó követendő példaként. Ebből a tájékoztatóból értesülhetünk arról, hogy a növendékek napjai szigorú időbeosztás szerint teltek: reggel hat órakor volt az ébresztő, felkelés, mosdás, a nagyobbak önállóan, a kisebbek a nagyobb növendékek segítségével fésülködtek. A felöltözés után a reggeli imádság következett, majd reggel nyolckor került sor a reggelire, fél kilenc és kilenc óra között a szentmisére. Kilenc órától tíz óráig tartott a hittanoktatás és a természetismeret. Tízről tizenegyre számoltak, ismétlés vagy olvasásgyakorlás folyt – ezek oktatásában nem csak a tanárnők, hanem a nagyobb növendékek is közreműködtek. Tizenegy órától zajlottak a nyelvórák, illetve a szépírás tanítása kétszer egy héten. Délről fél egyig a kertben mozoghattak a gyermekek, rossz időben a szobákban volt szabadidejük. Fél egykor csengettek az ebédhez, ebéd után pedig csendes pihenő következett – ami annyira nem volt csendes, mert a nagyobbak ilyenkor gyakorolhatták a zongoraleckéket. Fél háromtól háromnegyed négyig ismét nyelvoktatás következett, a növendékek a francia nyelv rejtjelmeivel ismerkedtek. Négy és öt óra között ismét a pihenésre került a sor, ekkor megint lehetőségük volt a nagyobbaknak a zongoragyakorlásra. Ötől hatig történelemóra vagy nyelvgyakorlás folyt, hattól nyolcig a kertben vagy az intézet környékén sétáltak a növendékek. Amennyiben az időjárás nem tette lehetővé a szabadban való tartózkodást, úgy olvashattak vagy zongorázhattak a lányok. Este nyolc órakor volt a vacsora, majd szabadidő

39 *Arbter* 1892. 40. o.

40 *Engelbrecht* 1984. 234. o.

kilencig. Kilenc órakor az esti imádság után a növendékek a hálósobáikba vonultak. Kedd és csütörtök délutánonként már négy órától szabadfoglalkozás volt, ilyenkor a nagyobbak festhettek, a kicsik tanultak. Vasárnap és ünnepnapokon délelőtt tizenegyig misén vettek részt, a délután szabad volt. Kézimunkára is oktatták a növendékeket: kötni, varrni, hímezni tanultak.⁴¹

1826 novemberében császári rendelet írta elő, hogy a leányok számára fél-évente vizsgát kell szervezni, amelyen tudásukról adhatnak számot – ahogy ez a szomszédos polgári leányotthonban, ahol világi tanítónőket képeztek, már évtizedek óta megszokott volt. A püspöki tanfelügyelő köteles volt ezekről a vizsákról írásbeli jelentést tenni a császárnak.

Az intézet birodalom-szerte elismert státuszát jelzi, hogy az 1840-ben a lipcei Otto Wigand⁴² kiadónál megjelent „Mindentudó leveleskönyv” mintalevelei között szerepel egy katonatiszt özvegyének levele is, aki kilencéves leányának hernalsi felvételét kérvényezi az uralkodónál: „*Egy tisztii özvegy kérvénye az uralkodóhoz leányának a hernalsi nevelőintézetbe való felvétele ügyében.*”

Alulírott, 25 évnyi háborús szolgálat után ez év május 15-én elhunyt Romuald von N. százados özvegye azt az alázatos kérését bátorkodik előterjeszteni, hogy kilencéves Amalie nevű leányát a hernalsi nevelőintézetbe felvétetni méltóztassék. Az okok, melyek miatt ezen kérvényét előterjeszti, a következők:

1. *Nem részesül nyugellátásban, mivel reverzálissal kötött házasságot.*
2. *Vagyontalan, és a fent nevezett gyermek mellett még egy hétéves leányról is gondoskodnia kell, valamint*
3. *hogy betegeskedése és időskori panaszai mind nehezebbé teszik számára, hogy keresetét, miként ez eddig is történt, finom női munkák készítésével szerezze meg.*

Mivel a nevezett gyermek a mellékelt bizonyítványok (A, B és C) alapján egészség, magatartás, szorgalom és tudás szempontjából a szóban forgó intézménybe történő felvételre alkalmas, alulírott azzal a boldog reménnyel áltatja magát, hogy alázatos kérése elhunyt férjének sokéves szolgálatát figyelembe véve, meghallgatásra talál.

Neustadt, 1839. október 15.

*Eleonora v. N., Romuald v. N százados özvegye*⁴³

I. Ferenc József uralkodásával a fellendülés időszaka köszöntött be: a császár nagyobb összeget bocsátott az intézet rendelkezésére, amelyből további építkezések, felújítási munkálatok valósulhattak meg 1857–1858 folyamán. Az uralkodó az alapítványi helyek számát is felemelte. 1859-ben új szabályzatot adtak ki a tanintézet számára, és a hadsereg főparancsnoksága 1859. április 14-én külön

41 *Arbter* 1892. 48. o., *Gangel* 1937. 19. o.

42 Otto Wigand (Göttingen, 1795 – Lipcse, 1870) a 19. század jelentős német könyvkiadója.

43 *Rammler* 1840. 166. o.

parancsban intézkedett az intézmény hivatalos nevééről: K. K. Officierstöchter-Erziehungs-Institut.⁴⁴

1874-ben vezették be a hernalsi intézetben a tanítónői képesítővizsgát, amelyvel a végzősök immár nyilvános, bizonyítványt adó állami elemi iskolákban is taníthattak. A növendékeket korábban kizárólag a magán-nevelőnői munkára készítették fel. Az 1868-as magyarországi és az 1869-es ausztriai népiskolai törvények⁴⁵ lehetővé tették a tanítónőket képző intézmények megalakulását, törvényi háttérrel adva a mind erőteljesebben fellépő társadalmi igénynek, amely az újonnan bevezetett tankötelezettség kapcsán felállított elemi népiskolákban is képzett tanerőket igényelt.

Időközben császári támogatással – főként Erzsébet császár- és királyné személyes gondoskodása folytán –, és a Monarchia-szerte indított adománygyűjtéssel újabb fejlesztések valósultak meg: bővítették az épületet, bevezették a vezetékes vizet, újabb alapítványi helyeket létesítettek. Ebben az időben, 1877-ben került a soproni testvérintézet is a közös Hadügyminisztérium felügyelete alá, a nagyszabású közös tantervi reform és iskolafejlesztés immár mindkét intézményben megvalósulhatott.

3. A soproni nőegyletnek árva, vagyontalan tisztai leányokat gyámolító egylete

Asoproni intézet létrejöttének körülményeiről kevés közvetlen adattal rendelkezünk, hisz a második világháborúban elpusztult az iskola saját irattára. Szerencsére az orsolyiták Soproni Levéltárban őrzött iratai⁴⁶ közt található egy vékony dosszié, amely az 1850-es években az általuk néhány évre befogadott tisztai leányneveldeire vonatkozó adatokat tartalmaz, köztük egy jegyzőkönyvet, amely a tisztai leánynevelde létrehozására alakult egylet alapító üléséről készült.⁴⁷ A 19. században szokás volt, hogy a nagyszámú egyesület (egy-egy átlagpolgár akár hat-nyolc egyesületben is tevékenykedett) alakuló üléséről, éves beszámolóiról néhány oldalas nyomtatott füzetben tájékoztatták tagjaikat. A protokollum, amely

44 Ekkor jelent meg nyomtatásban az intézeti életet szabályozó Reglement für das Hernalser Officiers-Töchter-Erziehungs-Institut. Wien, 1859. című kiadvány is.

45 Magyarországon az 1868. évi XXXVIII. törvénycikk, Ausztriában pedig az 1869. évi Reichs-Volksschulgesetz szabályozta az elemi népiskolák, a polgári iskolák és a középszintű iskolának minősülő tanítóképzők működését.

46 MNL GYMSM SL XII.6. 7.d. Conkurs zur Aufnahme in die Oedenburger Frauen-Vereins-Anstalt zur Erziehung und Bildung verwaister mittelbarer Töchter k. k. österreichischer Offiziere.

47 MNL GYMSM SL XII.6. 7.d. Vereins-Angelegenheiten zur Erziehung verwaister mittelbarer k. k. Officierstöchter in Oedenburg.

a „*Jegyzőkönyv, amely felvétellett 1853. május 16-án Kurcz András⁴⁸ polgármester, császári biztos jelenlétében a nőegylet első közgyűlésén Sopronban*” címet viseli, német nyelven készült, terjedelmét tekintve négy, gót betűkkel nyomtatott oldal.

A jegyzőkönyv,⁴⁹ amelyet Flandorffer Ignác⁵⁰ az alapító bizottság elnöke, Sopron város neves polgára, üzletember és jótevő állított össze, külön oszlopban sorolja fel az egylet alapításakor jelen lévő hölgyeket és urakat. A hölgyek: Csáky Antal Vincéné Csáky Petronilla grófnő, az ötletadó elnöknő Zahradnik Mathild (született Bolza) grófnő, Wallis (született Battyhány) Marie grófnő,⁵¹ Weinzierl ezredes⁵² neje, Hofer Alojzia⁵³ és leánya, Weinzierl Luise,⁵⁴ Sujánszky Júlia,⁵⁵ Nagy Leopoldine,⁵⁶ Flandorffer Amália,⁵⁷ Kern Anna⁵⁸ és Kern Caroline kisasszony. Az urak pedig: Weinzierl ezredes, Gräf őrnagy,⁵⁹ Pintér kapitány,⁶⁰ Zahradnik százados,⁶¹ Schreiber Gusztáv,⁶² Hofer Péter,⁶³ Flandorffer Ignác, Wokann Ignác, Flandorffer Johann Nepomuk⁶⁴ és Flandorffer Heinrich.⁶⁵ Jól látható, hogy a Flandorffer család közéleti szerepet vállaló tagjai mellett számos katonatiszt is az alapító bizottság tagja volt. Az 1848–1849-es vesztes szabadságharc után Sopron – mint a Magyarországon kialakított öt közigazgatási kerület egyikének székhelye – a központosított, regionális hivatalok mellett nagyszámú császári katonaságot is fogadott. 1850-ben az egyik „helyőrségi feleség”, Bolza

48 Kurcz András soproni polgármester 1850–1861 és 1867–1874 között.

49 A jegyzőkönyv teljes szövege a kötet függelékében olvasható.

50 Ifj. Flandorffer Ignác (Sopron, 1816 – Sopron, 1891) nagykereskedő és mecénás, neje Hofer Amália, vö.: *Horváth* 1994. 332–347. o.

51 Bathhány Marie (1796–1873) grófnő, Michael von Wallis gróf felesége.

52 Weinzierl Johann (Sopron, 1791 – Sopron, 1874) ezredes, a cs. kir. 32. Estei Ferdinánd gyalogezred ezredese, 1847-től nyugállományban, felesége Hofer Alojzia. Köszönet illeti Hegedűs Elemért a katonatisztek beazonosításában nyújtott segítségért.

53 Hofer Alojzia, Weinzierl ezredes felesége, vö.: *Csatkai* 1943. 41. o.

54 Weinzierl Lujza, Weinzierl ezredes leánya.

55 Vö.: *id. Frivaldszky János*: A sujai Sujánszky család. Jászsági Évkönyv, 2011. 64–80. o.

56 Nagy Leopoldine Felsőbüki Nagy Sándor felesége, annak a Nagy Alexandrinának édesanyja, akinek házárt később az intézet megvásárolta a Hosszú soron.

57 Flandorffer Amália (Sopron, 1821 – Sopron, 1854) ifj. Flandorffer Ignác felesége, Hofer Péter testvére, vö.: *Horváth* 1994. 332–347. o.

58 Kern Anna és Kern Caroline kisasszony – a Kern nagyon gyakori családnév volt Sopronban, további adatok nélkül egyelőre nem lehet pontosan beazonosítani az itt említett hölgyeket, Schlachta Etelka naplójában több Kern vezetéknevű hölgyet is említ, vö.: *Csatkai* 1943. 147. o.

59 Gräf őrnagy, valószínűleg azonos az 1863-ban a 8. soproni csendőrezred parancsnokaként szereplő Graff Eduard ezredessel.

60 Pintér kapitány, Pintér Mátyás 1836-ban I. o. százados, a cs. kir. 10. Vilmos huszárezred tisztje.

61 Bolza Matild grófnő férje Vinzenz Zahradnik von Gustana (1794–1865) a császári hadsereg tisztje volt, ahonnan 1845-ben őrnagyként szerelt le. http://de.wikisource.org/wiki/BLK%C3%96:Zahradnik,_Vinzenz_von_Gustana. (Megtekintés: 2019. április 11.)

62 Schreiber Gusztáv expeditor a váltótörvényszéken, 1846-ban megyei táblabíró, vö.: *Csatkai* 1943. 102. o.

63 Hofer Péter (Sopron, 1816 – Sopron, 1866) nagykereskedő, ifj. Flandorffer Ignác üzlettársa és sógora (neje Flandorffer Anna), vö.: *Horváth* 1994. 332–347. o.

64 Flandorffer Johann Nepomuk (Sopron, 1824 – Sopron, 1882) ifj. Flandorffer Ignác testvére.

65 Flandorffer Heinrich, Flandorffer Ignác könyvelője, csak névrokonságban állt a családdal, a sziléziai Landshutból került Sopronba, vö.: *Horváth* 1994. 332–347. o.

(Zahradnik) Matild grófnő gyűjtést indított egy, a katonatisztek árván maradt leányait befogadó nevelőintézet létesítésére.⁶⁶ „Az első kezdeményezés érdeme egy ilyen intézet alapítására kizárólag a Zahradnik cs. kir. százados feleségét, Mathildét, született Bolza grófnőt illeti, aki korábban Itáliában, ahol férje a 10. vadászszázadnál szolgált, a »la Stelline« nevű milánói intézet meglátogatása után már óhaját fejezte ki, hogy egy hasonló vállalkozásba fogjon, amely szándék azután az 1848 és 1849-es években szilárd elhatározássá érett nemes szívében. Azonnal megkezdte egy ilyen intézet tényleges szervezését, amely munkában azon meggyőződése vezette, hogy nem lehet méltóbban őrizni a császáért és a hazáért, a kötelességért és becsületért elesett cs. kir. tisztek emlékét és nem lehet még magasabb fokban elismerni életük feláldozását, mint ha a hátramaradott leányárváiknak menedéket nyújtunk, ahol nem csak jelenlegi szükségleteikről gondoskodnak, hanem egy becsületes jövő biztosítása érdekében tisztességgel és szeretettel gondot viselnek rájuk.”⁶⁷ Fáradságot nem ismerve kereste fel a legbefolyásosabb pártfogókat: Radetzky, Haynau és Jellačić tábornokok mellett a császári ház magas rangú tagjai is adományoztak kisebb-nagyobb összegeket. A grófnő – kihasználva a média erejét – újságírókat keresett meg, akik a közkedvelt Wiener Zeitung, valamint a Soldatenfreund című lapokban népszerűsítették az ötletet. 1849 telén még Bécsben akarta megalapítani az intézetet, de 1850 tavaszán férjét Sopronba vezényelték. Zahradnikné Bolza grófnő itt ismerkedett meg a városban nagy házat vivő, jótékonyágáról ismert Csáky grófnővel, és a két hölgy egyesült erővel kezdte meg a jótékony nőegylet és az intézet szervezését. 1852. március 8-án kelt a legfelsőbb, császári-királyi engedély az egyesület alapításáról, 1853. május 16-án az engedély és a jóváhagyott alapszabályok birtokában, Flandorffer Ignác alapító-bizottsági elnök hivatalosan kimondta az egylet megalakulását, amelynek elnöknője Zahradnik-Bolza Matild, alelnöke Csáky Petronilla grófnő lett. További választott tisztségviselők: igazgató Flandorffer Ignác, igazgatóhelyettes Schreiber Gusztáv, titkár Pintér Mátyás kapitány, ellenőr Zahradnik Vince százados, pénztáros Sekulicz Vince százados.⁶⁸ Előjáróik jó példáját követve számtalan katonatiszt adakozott a leánynevelő intézet javára. Egy év alatt 31.899 forint 21 krajcárt tudtak összegyűjteni, ez azonban még nem volt elegendő az intézet megnyitásához. A jegyzőkönyv végén mindenesetre közölték az összeg törvényes kezeléséről és befektetéséről szóló elszámolást. Ezen az ülésen javasolta Csáky Petronilla grófnő azt a megoldást, hogy az intézet létesítéséhez szükséges teljes

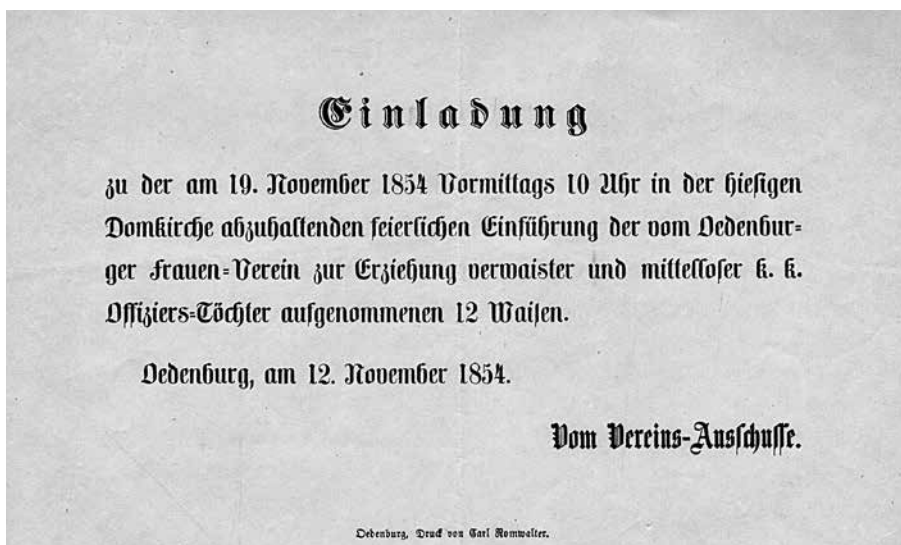
66 Kriegsarchiv Wien, Militär-Schulen, Karton Nr. 1500. 1. Subscriptions-Bogen zur Begründung eines Fonds zur Versorgung und Erziehung verwaister kk. Officiers-Töchter 1850. szeptember 13.

67 MNL GYMSM SL XII.6. 7.d. Protokoll 1853.

68 Sekulicz Vince százados – Ritter Vincenz Sekulic von Nomirov (Isbistica, Bánát, 1822. június 27. – ?) 1853-ban Sopronban pleisei Berger János báró, altábornagy (cs. kir. 51. gyalogezred másodtulajdonosa) segédtszije.

összeg összegyűltéig iskoláztassanak tizenkét árva leányt az orsolyiták⁶⁹ zárdájában, ehhez egy franciatanárnő fizetését is felajánlotta. Mások is csatlakoztak a felajánláshoz, a tizenkét hely fenntartásából egyet a császár édesanyja, egyet pedig Radetzky tábornagy fizetett. Bár a jegyzőkönyv szerint az első tanítványok felvételének még ugyanazon év szeptemberében meg kellett volna történnie, csak 1854 decemberében kötött szerződést az egylet az orsolyitákkal.

Meghívó az iskolakezdesre, 1854 (MNL GYMSM SL XII.6. 7.d.)

4. Az első évek az orsolyiták védőszárnyai alatt

A szerződés szerint az orsolyiták zárdájában bennlakó növendékként elhelyezett tizenkét leány után az egyesület fejenként évi 150 forint ellátási díjat fizetett. A növendékek a zárda többi tanulójával együtt a zárdaiskolában tanultak, azonban azoktól elkülönítve, két szobában nyertek elhelyezést és megbetegedésük esetén az egyesület által küldött orvos kezelte őket. Tanulmányi előrehaladásukat az egylet kiküldött tagjai időről időre ellenőrizték. Tantárgyaik megegyeztek az orsolyita iskolában oktatott tárgyakkal: hittan, német nyelvtan, olvasás, szépírás, helyesírás, fogalmazás, számtan, földrajz, történelem, természetrajz, kézimunka, francia nyelv, magyar nyelv, rajz, ének. A zárdával kötött

⁶⁹ A Szent Orsolya-rend soproni zárdáját 1746-ban alapította Mária Terézia. A rend az évszázadok alatt az elemi leányiskola mellett tanítónőképzőt, női ipariskolát, polgári leányiskolát, leánygimnáziumot stb. is felállított a városban.

szerződést az egyesület évente meghosszabbította. További alapítványi helyek létesítése és az adományként felgyűlt jelentős összeg lehetővé tette, hogy 1862-re már huszonnégy tiszti árva tanuljon az orsolyitáknál.⁷⁰ 1869-ben egy nagyobb összegű hagyaték folytán az egylet megvásárolta az intézet céljaira a Felsőbüki Nagy család tulajdonában lévő Hosszú sori egyemeletes palotát, ahol a helyreállítási-bővítési munkák után megkezdődhetett az intézet önálló élete.

5. Saját házban: a Felsőbüki Nagy család palotája a Hosszú soron⁷¹

Felsőbüki Nagy Sándor a Vas és Sopron vármegyékben középirtokos Felsőbüki Nagy család sarja volt: apja Felsőbüki Nagy Sándor⁷² Sopron vármegye alispánja, főjegyzője, anyja Somogyi Erzsébet. A házaspárnak hat gyermeke született (Erzsébet, Pál, Sándor, Péter, Sándor és Klára). A sorban harmadik volt a hároméves korában elhunyt (I.) Sándor, a gyermek halálát követően született kisfiút – a kor szokásainak megfelelően – ismét Sándornak neveztek el. Az elsőszülött fiúra, Pálra a reformkor jelentős alakjaként emlékezünk.

A legkisebb fiú nem tűnt ki különösebben a generációkon át elsősorban megyei szinten jelentős hivatalviselő őseket felvonultató családban:⁷³ táblabírói címe szinte általánosnak mondható a korszakban, és nem tartott valódi tisztséget. Felsőbüki Nagy Sándor 1782 és 1852 között élt, fiú örököse nem született, csupán egyetlen leánya, Alexandra (vagy Alexandrina) Julianna⁷⁴ 1836-ban. A gyermek édesanyját, a bécsi származású Leopoldina von Vogelt néhány évvel később, 1842-ben, farádi birtokán vette feleségül.⁷⁵ Javaival jól gazdálkodott, tanúsítja mindezt a Soproni Levéltárban fennmaradt végrendelete, valamint a halálát követő hagyatéki eljárás és bírósági végzés iratai.⁷⁶ Nagyobb birtoktesttel

70 A növendékek 1859–1860-as névsora még 15 nevet tartalmaz. MNL GYMSM SL XII.6. 7.d. Verzeichnis der Offiziers Waisen im Schuljar 1859/60.

71 Vö.: *Németh* 2016/II.

72 Felsőbüki Nagy Sándor (Röjtök, 1736 – Bük, 1799) Sopron vármegye alispánja, országgyűlési követ.

73 Vö.: *Dominkovits* 2015. 420–436. o.

74 Felsőbüki Nagy Alexandrina (? , 1836 – Budapest, 1912) Felsőbüki Nagy Sándor egyetlen leánya, Nagysarlói Sarlay János felesége.

75 A Felsőbüki Nagy család. Vö.: <https://familytrees.genopro.com/373407Kortvelyessy/Felsobuki-Nagy-csalad/> (Megtekintés: 2016. január 27.)

76 MNL GYMSMSL XIII.11.9.d. Felsőbüki Nagy Sándor végrendelete (1851), pótvégrendelete (1852), bírósági jegyzőkönyv (1852). A végrendelet elárulja, hogy a gyermek és örökös Alexandrina törvényes származásával kapcsolatosan a rokonság kételyeket támasztott: „Minden ingó és ingatlan javaimat, akár legyenek azok Ősieik, vagy szerzeményeim, Farádon, Sopronba, vagy akárhol, egy szóval minden vagyonommal, a mint holtom után találatni fog, hagyom és testálom szeretett egyetlen édes Leányomnak Alexandrinának, mint házasságom által törvényesített gyermekemnek és örökösémnek. Minthogy pedig értésemre esett, hogy némelyek az atyámfiai közül Leányomnak Alexandrinának tölem, sőt még feleségemtől való származását is a világ előtt kétségbe hozni, és öt halálom után perrel is megtámadni igyekeznek; azért és ezen utolsó soraimba [...] említett

Farádon rendelkezett, mindemellett 1833-ban megbízást adott a soproni Hild Vencel⁷⁷ építőmesternek, hogy Sopronban az akkor még külvárosnak számító Hosszú soron egyemeletes palotát építsen családjá számára. A Hosszú sor az iparosodás előtt a város leghosszabb utcája volt, az egykori Újteleki és a Magyar Kapu között, a mai Rákóczi utca – Széchenyi tér – Magyar utca vonalán. 1427-ben Lebergasseként már említik, a külső városfalakon kívül húzódott, számtalan apró házikó szegélyezte.⁷⁸ A 19. század elején a Várkerület beépülése mellett első-sorban erre terjeszkedett a város.⁷⁹

A palotát tervező és kivitelező Hild Vencel „a 19. század első felének tipikus vidéki mesterembere, akinek munkásságát megalapozott szakmai tudás, lelkiismeretesség és munkaszeretet jellemzi. Egyaránt tervez és kivitelez, sok és sokféle építési tevékenységét jó gyakorlati érzékkel, ügyesen, gazdaságosan végzi”.⁸⁰ A csehországi születésű Hild 1812 körül telepedett meg Sopronban, ahol 1813-ban már polgárjogot szerzett. A romantikus klasszicizmus időszakában megvalósult épületei közül a Fő téren található soproni vármegyeháza volt a legjelentősebb, amelyet 1828 és 1834 között kivitelezett, és amelyben ma a Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron Megyei Levéltára mellett a kormányhivatal irodái működnek. Jelentős szerepe volt a város déli irányú terjeszkedését elősegítő építkezéseknél, a mai Ógabona tér, Rákóczi utca, Hátulso utca, Ötvös utca környékén: több kisebb lakóépület mellett a soproni líceum épületét is ő tervezte. A fentebb említett Hosszú soron – a mai Rákóczi utcában, a későbbi Felsőbüki Nagy-féle palota helyével átellenben – már 1816-ban kétemeletes házat épített a gazdag kereskedőcsalád, a Lenck⁸¹ család számára. A Széchenyi-palota átépítéséhez is készített terveket 1830-ban, a soproni városháza épületéhez pedig 1834-ben, röviddel halála előtt.⁸²

Utolsó jelentős megbízásainak egyike volt a Felsőbüki Nagy Sándor részére tervezett és épített palota, amely a mai Rákóczi utca 8. számú ház helyén 1833-ban épült fel. (Hild Vencel korábban is tervezett már házat Felsőbüki Nagy Sándor részére, 1822-ben a mai Új utca 18., akkor Neugasse 94. szám alatt felépítendő egyemeletes ház azonban csak terv maradt.)⁸³ Hild U alakú, egyemeletes

szeretett egyetlen Önnön Leányomat Alexandrinát mint valójában tőlem és feleségemtől származottat vallom, [...] minden jussaiba megerősítem.” In: MNL GYMSM SL XIII. 11. 9. d. Felsőbüki Nagy Sándor végrendelete Farád, 1851. június 7. 1–2. o.

77 Hild Vencel (Klatovy, Csehország, ? – Sopron, 1834) építőmester, a romantikus klasszicizmus stílusában alkotott, a soproni polgárjogot 1813-ban szerezte meg.

78 Magyar Várostartörténeti Atlasz 2010. 65. o.

79 Ugyanott 40. o.

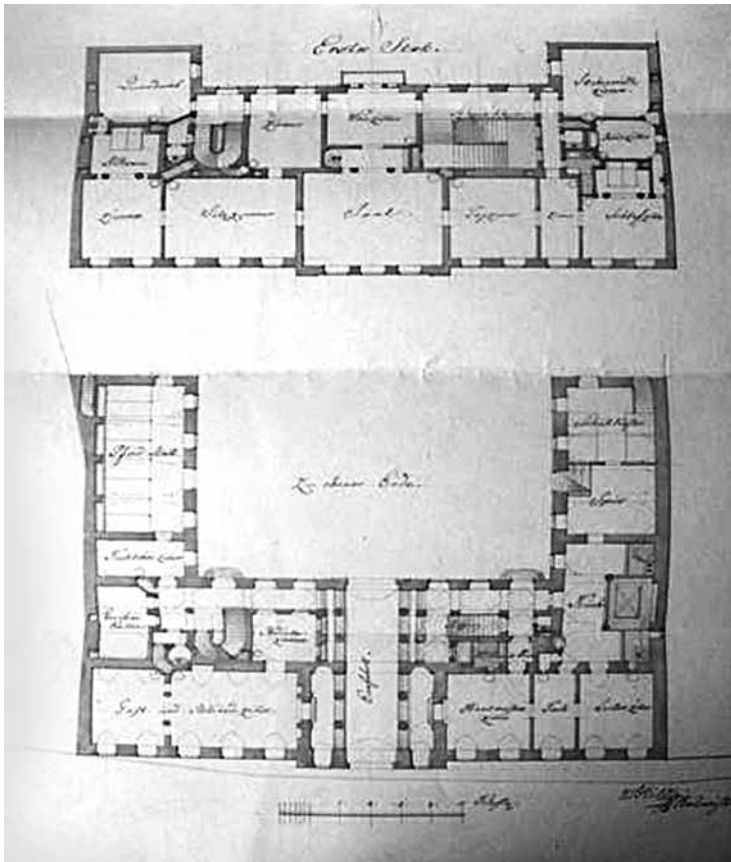
80 Winkler 1988. 40. o.

81 A Lenck család őse a 17. században Szászországból települt Sopronba, a 19. században a város egyik leggazdagabb kereskedőcsaládjá, nevüket a Lenck-átjáró, a Szent György utcát a Várkerülettel összekötő bérház és a Deák téren álló hajdani Lenck-villa örzi.

82 Winkler 1988. 39–44. o.

83 Winkler 1988. 212. o.

házat tervezett, és épp a korszakban nagyvonalúnak számító térhasználat tette később lehetővé, hogy az épületet kis átalakításokkal bentlakásos nevelőintézetté alakítsák. „A megoldás nagyvonalúsága vetekedett az e korban épült középületekével. Az emeleti előtér oszlopos átjárójával kapcsolódott a nagyméretű szalonhoz. Ehhez kétoldalt gazdagon berendezett közösségi terek (könyvtár, nappali) csatlakoztak. A térsort két oldalon lezáró hálószobák jellemző módon ugyancsak a reprezentatív helyiségek közé tartoztak: egy-egy hálószoba előtérből és az ehhez kapcsolódó alkóvból állt; a kettőt oszlopos átjáró kötötte össze.”⁸⁴ Az ugyanebben az időben épült kerti házat később elbontották.⁸⁵ Az épületben volt még porta, szolgálati lakás, konyha, kamrák, istállók – a gazdasági funkciót betöltő helyiségek a két földszintes udvari szárnyban kaptak helyet.

Felsőbükői Nagy Sándor házának alaprajza (MNL GYMSM SL APOe XVI.407.)

84 Winkler 1988. 44. o.

85 Winkler 1988. 212. o.

A család mintegy három évtizedig birtokolta a palotát, Felsőbüki Nagy Sándor 1852. március 23-án bekövetkezett halála után egyetlen leánya, Alexandrina örökölte meg. A Soproni Levéltár őrzi a Felsőbüki Nagy család iratait, köztük Felsőbüki Nagy Sándor végrendeletét is, amelyet Farádon, 1851. június 7-én foglalt írásba. *„E szerint a soproni házam és két szüleim jövedelme szinte mind a farádi jószágom, vagy egyéb okaiból létező vagyonomnak jövedelme kedves Leányomnak férjhez menése után egyedül ötet illetvén rendelem, hogy [...] az adósságaim törlesztésére fordítsa [...]. Ha pedig a fent említett Háznak eladása a hozzá tartozandókkal együtt az adósságaim tökéletes törlesztésére elkerülhetetlenül szükséges lenne, ezt nem ellenzem, de csupán és egyedül a most említett célra. Figyelmeztetem egyszersmind szeretett Leányomat, hogy ezen Ház a soliditása, kellemetessége és jófejkése miatt mindég igen betses lesz, azért annak eladásával ne hirtelenkedjék.”*⁸⁶

Alexandrina majd egy évtizeddel később, 1863. december 1-jén ment feleségül Nagysarlói Sarlay Jánoshoz.⁸⁷ A jogász végzettségű, bíróként tevékenykedő férj munkája Pesthez kötötte a családot. Házasságukból két gyermek született, Mária 1864-ben, Sándor 1867-ben, mindketten Pesten: Mária felnőve a neves festőművész, Szentkirályi Baditz Ottó felesége lett.⁸⁸

Az édesanya Felsőbüki Nagy Alexandrina házasságának ötödik évében, 1869-ben adott túl a soproni külvárosi palotán. Ekkorra már a tisztii leánynevelő intézet létesítésére alakult egyesület számláján adományokból és hagyatékokból összegyűlt egy nagyobb összeg: *„[...] az alaptőke 214.465 forintra emelkedett, az egyesület 1869. márc. 11-én tartott gyűlésén elhatározza, hogy a létesítendő intézet céljaira alkalmas házat keres megvételre. Végre Nagy Alexandrina Hosszú-soron levő háza 25.000 forintért megy át az egyesület tulajdonába.”*⁸⁹

Az egyesület hozzájárult az épület intézeti célokra történő átalakításához, így 1870 őszén megkezdődhetett a tanítás. *„A megvásárolt ház egy emeletes, a mai intézeti épület középső része, tizenhárom ablakkal, a két oldalrész három-három ablakos. Megindul a belső átalakítás, a felszerelés körütekintő munkája.”*⁹⁰

Az egyesület a szeptemberben megnyíló intézetbe az eddigi zárdai növendékek közül a tizenhat éven aluliakat vette át, hogy ott tanítónővé, nevelőnővé képezék ki őket. Igazgatónővé az intézet mintaképeül szolgáló hernalsi nevelőintézetben végzett Mingazzi Máriát nevezték ki. Az ő nevéhez fűződik az első tanterv

86 MNL GYMSM SL XIII. 11. 9. d. Felsőbüki Nagy Sándor végrendelete Farád, 1851. június 7. 4. o.

87 Sarlay János (Répcseszentgyörgy, 1817 – Budapest, 1895) kúriai bíró, udvari tanácsos. <http://www.radixindex.com/csaladtortenet/nevmutato/sarlay>. (Megtekintés: 2016. január 27.)

88 Mária Sarlay, Nagy- és kissarlói. <http://www.geni.com/people/M%C3%A1ria-Sarlay/6000000010122071468> (Megtekintés: 2016. január 27.) Sarlay Sándor (Budapest, 1867 – ?) és Sarlay Mária (Budapest, 1864 – Magyarakeresztúr, 1918); Baditz Ottó (Tótkeresztúr, 1849 – Magyarakeresztúr, 1936) festőművész.

89 *Gangel* 1937. 10. o., vö.: MNL GYMSM SL IV.B.1106. APOe XVI. 407. Felsőbüki Nagy Sándor háza, földszinti és emeleti alaprajz. Közölte: *Winkler* 1988. 46. o.

90 *Gangel* 1937. 11. o.

kidolgozása, amely szerint a növendékek az alsó két osztályban a népiskola, a felső két osztályban a polgári iskola anyagát végezték. A három legfelsőbb évfolyam a tanítóképzők tananyagát vette át. A felvételi korhatár 8–12 év volt. Az intézetben az igazgatónő mellett két, később három tanárnő irányította a diáklányok munkáját. Valamennyiük számára kötelező tantárgy volt a francia és angol nyelv, a magyar, a rajz, az ének, a torna és a kézimunka. A tanítóképzősöknek bejáró tanárok oktatták a természettant, a vegytant, a mértant. 1872-ben újabb lendületet kapott az intézet fejlődése: Müller Paulin soproni nagykereskedő lett az egyesület elnöke. Ő maga is jelentős anyagi támogatással járult hozzá az intézet felszereléséhez, mindemellett rengeteg adományt is gyűjtött, amellyel lehetővé vált több zongora és varrógép beszerzése is. Kezdeményezésére az egyesület úgy döntött, hogy az intézet növendékei közé fizetéses, nem árva tanulók és bejáró növendékek is felvehetők. 1874-ben az egyesület kérvényezte, hogy a tanítóképzőben végzős növendékek nyilvános tanítóképzői vizsgát tehesenek: 1875-ben két, 1876-ban már négy tanuló tett eredményes, államilag is elismert záróvizsgát.⁹¹

6. Müller Paulin, a jóságos pártfogó

Müller Paulin nagykereskedő a 19. századi Sopron egyik jelentős és közismert alakja volt. Igazi self-made man, aki saját erejéből virágoztatta fel vállalkozását. Az évtizedek során szorgos munkával összegyűjtött vagyonából jelentős összegeket áldozott jótékonykodásra, de üzleti befektetéseknek jó része is a város fejlődését szolgálta. Legtöbbet azonban a soproni tisztii leánynevelő intézetért tette, az intézményt fenntartó egyesület elnökeként. „*Van még valaki, aki versenyez Mingazzi igazgatónővel, ha a növendékek örömeiről van szó: Müller Paulin igazgató, aki valósággal második otthonának tekinti az intézetet...*”⁹²

Müller Paulin Győrben született 1820-ban,⁹³ a soproni polgárok sorába 1851. május 14-én vették fel.⁹⁴ Ebben az időszakban alapított családot, végrendeletéből tudjuk, hogy Adele nevű feleségétől egy kislány és egy kislánya született. Az 1864–1865-ös év családi tragédiák sorát hozta el számára: 1864 májusában meghalt Paulin nevű kislánya, az év októberében pedig felesége is. Az Irene névre keresztelt kislány 1865 februárjában hunyt el. Saját üzletét már 1851-ben megalapította. Fáradhatatlan munkálkodásával és sikeres üzletpolitikájával hamarosan

91 Gangel 1937. 8–13. o.

92 Gangel 1937. 25. o.

93 A soproni Szent Mihály temetőben található sírján az 1819-es évszám szerepel születési évként.

94 Házi 1982. II. 693. o.

tekintélyes vagyona tette szert: „Az Elefánthoz” címzett fűszer- és gyarmatáru kereskedés valóságos üzletbirodalomra nőtte ki magát. Az épületen ma is látható Fekete Elefánt jól ismert cégére volt a belvárost körülölelő Várkerületnek.⁹⁵

Müller Paulin filantróp beállítottságával a város társadalmi életében is jelentős szerepet vállalt. Alapító tagja volt például a Soproni Reáliskola Segélyegyesületének (1874), a Liederkranz avagy Dalfűzér Dalegyletnek (1859), tagja sok társadalmi egyesületnek. Talán számára is az egyik legfontosabb vállalása azonban a soproni tiszti leánynevelő intézet támogatása volt. Müller Paulin éveken keresztül elnöke volt a fenntartó egyesületnek. Ő bonyolította le 1876–1877 folyamán a tiszti leánynevelde egyesületi kézből történő átadását a közös Hadügyminisztérium kezelésébe. Munkájának elismeréséül megkapta a császártól a Ferenc József Rend lovagkeresztjét és a királyi tanácsosi címet.⁹⁶ A közös hadügyminiszter eredetileg III. osztályú Vaskorona Rendre terjesztette fel, azonban a minisztertanács 1877. évi május 22-én tartott ülésén másképp döntött: „... *minthogy azonban az illető egy a hadügyminisztérium hatáskörébe tartozó intézetnek tett szolgálataiért tüntetendő ki, az ez iránti felterjesztés megtétele a közös hadügyminiszter úrnak engedendő át azon megjegyzéssel, hogy tekintve az illetőnek polgári állását a magyar kormány elégségesnek tartja a Ferencz József lovagrendjével való kitüntetését.*”⁹⁷ Müller Paulin élete végéig lelkes támogatója és látogatója maradt az intézetnek, az 1893. évi megyei kalendárium szerint: „*Mindannyian tudjuk, hogy ez a jelentős intézet, melyben a katonatisztek árvái neveltetnek – a soproni Tiszti Leánynevelő Intézet – virágzását Müller Paulin nagymértékű áldozatkészségének köszönheti. Ez az egyik legnagyobb tette. Évek hosszú során keresztül vezette ezt az intézetet, és tüntette ki ismételten nagylelkűségével.*”⁹⁸ 1896-ban halt meg, a Soproni Levéltárban őrzött szűkszavú gyászjelentését a Kereskedelmi- és Iparkamara adta ki.⁹⁹ Sírja a régi Szent Mihály temetőben található.

Gebhardt József polgármester 1897-ben a városi törvényhatósági bizottsághoz írt levelében javaslatot tett arra, hogy utcát nevezzenek el a város jótevőjéről: „... *s a nemesszívű alapító Müller Paulin emléke, jegyzőkönyvileg megörökítendő s azon kívül a ritka emberbarát iránti hála örökös jeléül egy városi utca nézetem szerint a Hosszú sor utca Müller Paulin utcának volna elnevezendő.*”¹⁰⁰ Végül nem a Hosszú sor (mai

95 *Csatkai* 1970. 201–209. o.; vö.: *Csatkai* 1936. 26. A házat eredetileg Zoller Ferenc soproni órási építtette. Zoller halálát követően egy olasz kereskedő lett, majd egy másik kereskedő, Giefing Márton vette meg 1835-ben, aki bővítette az eredetileg földszintes házat, és az üzletet is ő címezte a Fekete Elefánthoz, korábbi ugyancsak várkerületi üzletének átköltöztetésével.

96 Müller Paulin nekrológja. *Soproni Újság*, 1896. január 22. 1–2. o.

97 Minisztertanácsi ülés 1877. május 22. 6. javaslat <http://adatbazisokonline.hu/hu/adatbazis/minisztertanacsi-jegyzokonyvek-1867-1944/adatlap/58834> (Megtekintés: 2018. január 12.)

98 Paulin Müller. In: Comitatus-Kalender 1893.

99 MNL GYMSM SL XV.82. Gyászjelentések. Müller Paulin.

100 MNL GYMSM SL APOE VIII.8434/I. Gebhardt József polgármester levele a törvényhatósági Bizottsághoz 1897. november 17. Sopron.

*Müller Paulin és családja síremléke a soproni Szent Mihály temetőben,
2018. március (Fotó: Závodi Szilvia)*

II. Rákóczi Ferenc utca), a Müller Paulin szívügyének tekintett tiszt leánynevelő intézet utcája, hanem a Fekete Elefánthoz címzett üzlete és háza mellett található kis utca (a mai Hátsókapu utca) viselte néhány évtizedig Müller Paulin nevét.

Müller Paulin sokat tett az intézetért, de az utókor is hálás lehet neki, ugyanis a Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron Megyei Levéltárában őrzött irathagyatékában maradt fenn az egylet éves beszámolóinak sorozata, amely számos adalékkal szolgál az egylet és az intézet működéséről az alapítástól egészen az egylet 1877-es feloszlatásáig, és az intézet hadügyi kezelésbe adásáig.¹⁰¹

7. A hadügy kötelékében: Hernals – Sopron – Hirtenberg

Az egyesület katonatiszt tagjai, illetve a tisztfeleségek egy része féltette az intézet katonai jellegét a túlzott „elvilágiasodástól”. A megfelelő működést az egyesület választmányában is többen úgy tartották fenntarthatónak, ha az intézetet a közös Hadügyminisztérium kezelésébe adják át. Formálisan a cs. kir. 39. gyalogezred¹⁰² tette meg az előterjesztést, amely szerint köszönettel elismerik az egylet eddigi munkáját, és csupán azért kezdeményezik annak feloszlását, „mert a nevelőintézet az államigazgatás kezei között egy stabilabb bázisra és sokkal biztosabb jövőre számíthat. A cs. kir. birodalmi Hadügyminisztériumnak történő átadás azért is szükséges, mivel tisztetek gyermekeiről van szó, akik az intézetbe történő felvételükre igényt tarthatnak, és épp ezért az ő érdekeiket leginkább a cs. kir. birodalmi Hadügyminisztérium képviselheti.”¹⁰³ Ez úgy a biztos anyagi hátteret, mint a megfelelő szellemiség biztosítását is jelentette. Ezért 1875-ben az egyesületi közgyűlés úgy határozott, hogy bizonyos feltételek mellett átadja a nevelőintézetet a cs. kir. Hadügyminisztériumnak.¹⁰⁴ Ezek a feltételek kikötötték, hogy az intézet továbbra is a hernalsi szellemben, továbbra is Sopronban működjön. Az alaptőke jövedelmeiből ellátott növendékeket a közös hadsereg tisztjeinek árvái közül válasszák ki, a meglévő ösztöndíjas, alapítványi helyek megmaradjanak. Ha az intézet valami okból mégis megszűnne, úgy a fennmaradó vagyont a közös hadsereg tisztjei árva gyermekeinek ellátására fordítsák. Felkérték Erzsébet

101 MNL GYMSM SL X.302.

102 K. k. Ungarisches Infanterie Regiment Nr. 39. Felállítás éve: 1756, ezredtörzs: Bécs, pótzászlóalj: Debrecen.

103 MNL GYMSM SL APOe VIII. 8434/I. Protocoll der am 22. April 1875 und 29. Dezember 1875 abgehaltenen General-versammlungen des Oedenburger Frauenvereines zur Erziehung verwaister mittellosen k. k. Offiziers-Töchter. Oedenburg, 1875. 5. o. MNL GYMSM SL APOe VIII. 8434/I.

104 *Arbter* 1892. 113–114. o.

királynét, hogy a soproni intézetet is vegye hasonló módon pártfogásába, mint a hernalsit.¹⁰⁵

A Hadügyminisztérium 1877-ben vette át az intézetet, és kezdetét vette egy több mint fél évszázados építkezés, amelynek során a szomszédos házak, telkek felvásárlásával az intézet vertikális és horizontális irányban is jelentősen terjeszkedhetett. A közös Hadügyminisztérium fennhatósága mindkét fél számára előremutató lehetőségeket hozott magával: a Hadügyminisztérium sikerrel integrálta a katonai iskolák sorába a soproni intézetet, amely viszonylagos önállóságának megőrzése mellett a korábbi szűkös anyagi lehetőségeken túllépve, immár sokkal nagyobb léptékben fejlődhetett. Az egyesületi átadást követően néhány hónapon belül megindultak a bővítési munkálatok Sopronban, és az immár katonai igazgatás alatt álló intézet 1877 októberében a korábbi huszonnyolc helyett negyven férőhellyel kezdhette meg a tanítást.¹⁰⁶ A hadügyi irányítás szabályozottabbá tette a mindennapi működést. A soproni igazgatónő egyenrangú volt a hernalsival, az intézményt nem rendelték Hernals alá. A Hadügyminisztérium még az átvétel évében közös tantervet írt elő mindkét tanintézetnek.

A tisztii leánynevelő intézetek működését egy, a Hadügyminisztérium által kinevezett, az összekötő szerepét is betöltő felügyelő folyamatosan ellenőrizte. Érdekes, hogy még a kiszolgáló személyzet kiválasztásában sem kapott az intézményvezető szabad kezet: lehetőleg a Judenauban¹⁰⁷ lévő császári-királyi leányárvaaházból vagy az alsó-ausztriai Seebensteinben,¹⁰⁸ illetve Szatmárnémetiben¹⁰⁹ működő legénységi leánynevelőintézetből kellett személyzetet választania.¹¹⁰ A soproni iskola állandó tanári személyzete – csakúgy, mint korábban – a hernalsiak közül került ki. A tisztii leánynevelő intézetek igyekeztek a tanári utánpótlást saját növendékeik köréből biztosítani: az átadást követően a soproni tanítóképzős növendékek, akik korábban az orsolyiták tanítóképzőjét látogatták, immár Hernalsban folytatták tanulmányaikat, és képesítővizsgát is ott tehettek.

Szerencsésnek mondható az a helyzet, hogy Hernalsban is ez idő tájt, 1874-ben született meg a gondolat, hogy a nevelőnői képzés mellett a leányok a nyilvános iskolákban alkalmazható tanítónői képzést is megszerezhessék. A növendékeket az alapítástól eltelt csaknem száz évben kizárólag a magán-nevelőnői munkára készítették fel. Az 1868-as magyarországi és az 1869-es ausztriai népiskolai törvények lehetővé tették a tanítónőket képző intézmények megalakulását,

105 *Németh* 2014. 189. o.

106 Az építkezés évtizedeken keresztül folyamatos volt, nem csak Sopronban, hanem Hernalsban is. Sopronban új szárny épült, a hernalsi épületet pedig korszerűsítették. Az uralkodó mindkét intézménybe ellátogatott, ahogy a császári család főrangú hölgyei is rendszeres vendégek voltak.

107 Judenau (Ausztria) Alsó-Ausztriában a tulli körzetben található.

108 Seebenstein (Ausztria) Alsó-Ausztriában a neunkircheni kerületben található.

109 Szatmárnémeti (ma Satu Mare, Románia) Szatmár megye székhelye.

110 *Gangel* 1937. 19. o.

törvényi háttért adva a mind erőteljesebben fellépő társadalmi igénynek. A tanítóeleztségség és az elemi iskolák számának emelése nagyszámú tanítót is igényelt, a tanítóképzés követelményei is szigorúbbá váltak.

Egyelőre a soproni intézet növendékei is a hernalsi tanítóképzőt végezték el, az első 13 növendék 1877-ben utazott el Hernalsba.¹¹¹ A soproniak intézetében ekkor az igazgató mellett további három tanítónő működött, akik növendékeikkel az ausztriai ötosztályú elemi iskola tananyagát vették át.¹¹²

A hernalsi intézet korszerűsítése is az 1870-es évek második felére esett, ekkor nevezték ki igazgatónővé Adele Arbtert, aki nagy lelkesedéssel kezdett hozzá az iskola átszervezéséhez. Az intézet új szárnyát 1877 októberében nyitották meg, az uralkodói pár személyes jelenlétében.

1879-ben a Hadügyminisztérium a két intézet közös nyaralójaként rendelkezésre bocsátotta a hirtenbergi kastélyt.¹¹³ Ettől fogva majdnem két évtizeden keresztül a nyári hónapokban azok a növendékek, akiknek nem volt lehetőségük családi körben vakációzni, itt töltötték idejüket. A hernalsi és a soproni intézet igazgatónői egy-egy hónapot töltöttek Hirtenbergben, egymást váltva igazgatták a hirtenbergi kastélyt.¹¹⁴

Képek a hirtenbergi kastélyról (Karl Rosenberg: Die k. u. k. Officierstochter-Erziehungs-Institute in Wort und Bild. Wien, 1896.)

A kastély dísztérme (XVII. tábla 2. kép)

111 Engelbrecht 1986. 327. o.

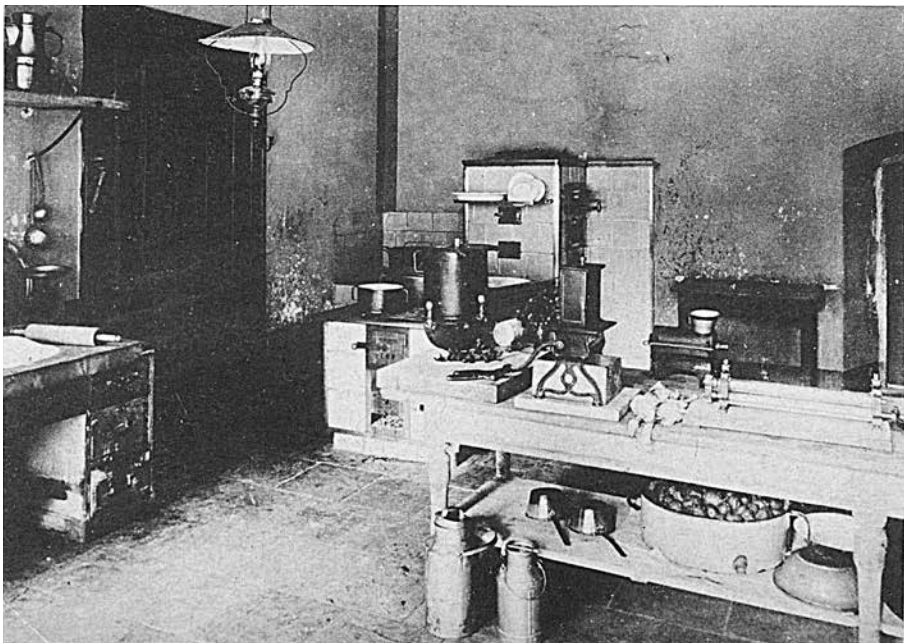
112 Gangel 1937. 23. o.

113 Gangel 1937. 26. o.

114 Vö: Németh 2014. 192. o.

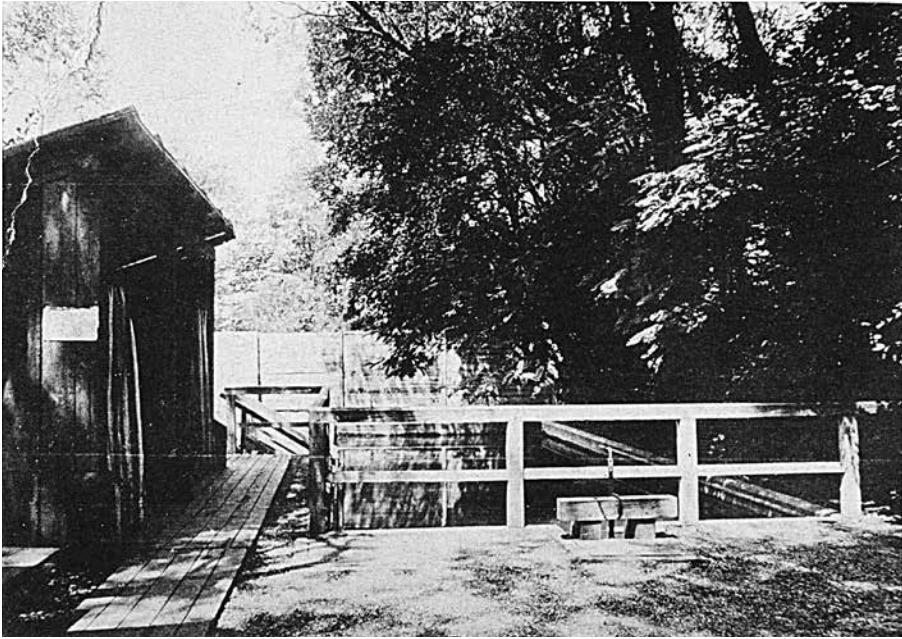

A kastély épülete és kertje (XVII. tábla 4. kép)

A kastély konyhája (XVII. tábla 7. kép)

A kastély úszómedencéje (XVII. tábla 6. kép)

Növendékek a kastély kertjében, a hintáknál (XVIII. tábla 1. kép)

A KATONAISKOLÁK HÁLÓZATA

A Habsburg Birodalomban és az Osztrák–Magyar Monarchiában a katonai nevelő és képzőintézetek jelentős hálózata működött a hadseregen belül. Nem csak a katonai (altiszti és tiszt) utánpótlás-képzést szolgálta, hanem a katonatiszti családok fiúgyermekének – később leánygyermekének – ellátásáról is gondoskodott. Mária Terézia és II. József uralkodása alatt született meg a gondolat, hogy az állam egyik tartópillére a jól szervezett hadsereg és a mindenek felett lojális tisztikar, az ő egységes és magas színvonalú kiképzésük pedig hasznos befektetés. A katonai iskolák egymásra épülő rendszerében a legalsó szinten a katonai árvaházak álltak. Ezt követték a katonai nevelőintézetek: alreáliskolák (Militär-Unterrealschulen) és főreáliskolák (Militär-Oberrealschulen). A tisztjelölteket a hadapródiskolákban (Kadettenschulen) képezték. Ide 14 éves koruktól kerülhettek négy évre a növendékek, ezek az intézmények fegyvernemenként szerveződtek. Volt gyalogsági, lovassági, tüzérségi, műszaki és haditengerészeti hadapródiskola is. Ugyancsak fegyvernemenként szervezték a felsőfokú tisztképzést, a különböző katonai akadémiákon. A hierarchia csúcsán a bécsi Theresianum állt, amely kifejezetten a nemesi ifjak számára nyújtott képzést.¹¹⁵

Magyarországon csak a kiegyezés után, az 1869-ben felállított Magyar Királyi Honvédség keretein belül, 1872-ben indult meg a Magyar Királyi Ludovika Akadémián a tisztképző tanfolyam, amely 1883-tól hadapródiskola lett. Az 1897. évi XXIII. törvény tette lehetővé négy magyar nyelvű nevelő-, illetve tisztképző intézet felállítását: honvéd katonai akadémia rangjára emelték a Ludovikát, Sopronban honvéd főreáliskola, Pécsen és Nagyváradon pedig honvéd hadapródiskola létesült.¹¹⁶

115 *Janacsek* 2007. 7. o.

116 *Cseresnyés* 1998. 13–14. o.

A tiszti leányárvák számára alapított intézetek közül a legrégebbi Hernalsban (Bécs) létesült, ezt követte a soproni és a hirtenbergi intézet. A legénységi állomány árván maradt leánygyermekai az alsó-ausztriai Seebensteinben vagy Szatmárnémetiben nyerhettek elhelyezést.

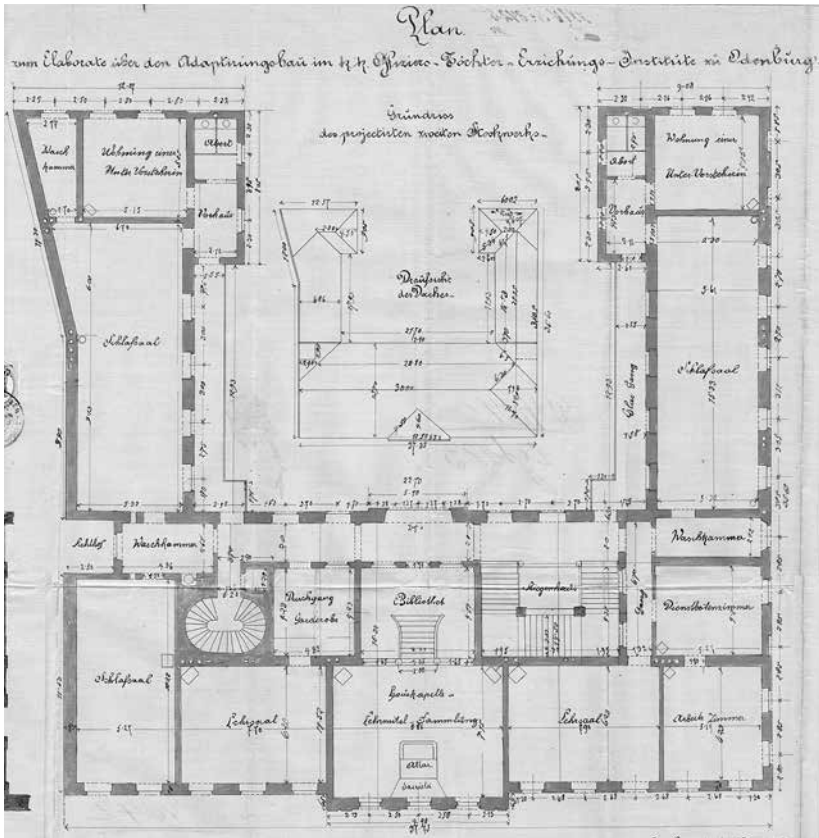
A Monarchia felbomlása után Magyarországon az 1921. évi XLIV. törvénycikk rendelkezett arról, hogy a magyar állam birtokába jutó volt honvédségi és közös katonai nevelő és képző intézetek a vallás- és közoktatásügyi és a honvédelmi miniszter közös rendelkezése alatt tovább működhetnek.

8. Az építkezés évtizedei

Az 1880-as évek a további bővítés jegyében teltek. Nagy előrelépést jelentett a képzésben, hogy 1881-ben a hernalsi tanítónőképző mellé rendelt gyakorlóiskolát is megnyitották. Még ugyanebben az évben a Hadügyminisztérium további két házat vásárolt meg a szomszédságban, az intézet bővítése érdekében. Az 1882/83-as tanévben egy óvodát is nyitottak a gyakorlóiskola mellett, hogy a gyengébb növendékeket óvónővé képezzék ki. Mivel a növendékek száma folyamatosan gyarapodott, kinőtték a szomszédos klavierenbergi templomot, ezért esedékkéssé vált a házi kápolna megépítése, amelyet 1888-ban szenteltek fel a császár és Eduard Taaffe cs. kir. miniszterelnök jelenlétében.¹¹⁷

117 <http://www.fotos-geschichte.at/3officiers.htm>. (Megtekintés: 2018. január 12.)

*A tisztviselő-nőnevelő-intézet 1883. évi bővítési terve
(MNL GYMSM SL APOe XXIV. 8424.)*

Sopronban 1884-re készült el a második emelet ráépítése, az új emelet középpontjában a házi kápolnával.¹¹⁸ Az első ünnepi misén 1884. június 1-jén a Sopronba látogató I. Ferenc József is részt vett.¹¹⁹ 1885-ben már hetven növendéke volt az intézetnek, sőt a Hadügyminisztérium további bővítéseket tervezett: megvette a szomszédos Hosszú sor 8. számú házat és annak lebontása után újabb épületszárnyat toldott az iskolához. Az új rész ünnepélyes átadására 1890-ben került sor.

A gyarapodó intézet növendékeit minden évben más környékbeli nevezetes helyre vitték tanulmányi kirándulásra: Schönbrunnba, Laxenburgba, Eszterházára, a Semmeringre.¹²⁰ Az iskoláról a Neue Freie Presse, a Wiener Fremdenblatt,

118 MNL GYMSM SL IV.B. 1106. APOe XXIV.8425. Schneider Márton építész tervei.

119 Dávidházy 2001. 330. o.

120 Gangel 1937. 29–30. o.

a Pester Lloyd közölt részletes tudósítást, részben attól a szándéktól is vezéreltetve, hogy az intézet népszerűsítésével újabb adományokat gyűjtsön.¹²¹

A hirtenbergi kastély rövidesen szűknek bizonyult a nyaraltatáshoz, ezért 1898 nyaratól kezdve a tiroli St. Petersberg kastélyában töltötték a nyarat a növendékek. A kéthónapos nyaralás alatt a mindenkori hernalsi és soproni igazgatónő felváltva felügyelte a kastélyt. (A hirtenbergi kastélyt ez idő alatt ideiglenesen katonai fiú-árvaháznak rendezték be.)

1889-ben az uralkodó úgy rendelkezett, hogy a hadsereg, illetve annak valamennyi része, szervezete és intézménye a „császári és királyi” megjelölést köteles használni, így lett a két tanintézet hivatalos megnevezése „K. und K. Offiziers-Töchter Erziehungs-Institut zu Hernals”, illetve Oedenburg (Sopron).¹²²

A propaganda sem maradhatott el: „A mi hadseregünk” című 1889-es kiadvány ideális képet rajzol egy újonnan érkező növendék szemével a hernalsi intézetről. *„Egy kis kapun át a kertből megint azon épületbe jutottunk, a melyből kijöttünk. Egy nyitott ajtón egy kis gyermekek számára berendezett iskolaszobát láttam; ez a »gyermekkert«, szolt nyájas vezető társam. Ez a felvilágosítás előttem nem volt egészen világos. »Hát már ilyen apró gyermekek is bevétnek az intézetbe?» »Oh nem! E gyermekkertben nem intézetbeli gyermekeket nevelünk; ez a gyakorló iskolához tartozik. Mert itt nem csak 3 osztályú polgári iskola van az intézet 11–14 éves növendékei számára, hanem egy 4 évfolyamos tanítónőképző is egy hozzátartozó előkészítő tanfolyammal. Mivel pedig minden ily intézethez egy-egy gyakorló iskola és egy gyermekkert is tartozik, intézetünkben ilyen is és még 5 osztályos leány-népiskola is áll fenn. Ebbe a közeli környékbeli gyermekek bejárnak; mi ‚hernalisták’ pedig, kik a képező 3-dik és 4-dik évfolyamába járunk, tanítónőink vezetése mellett a gyermekeket oktatjuk. Hisz azért tartanak velünk az intézetből való kilépés előtt a tartományi tanfelügyelő előtt szigorú vizsgát; és ha ‚éretteknek’ találják bennünket, bizonyítványt kapunk mint okleveles tanítónők.» – ily társalgás mellett elhaladtunk a fürdőszoba és a földszint egyéb alárendelt helyiségei mellett, míg a nagy lépcsőhöz, az épület új részéhez értünk. Itt sorba néztük az 5 osztályos gyakorlóiskolát, a képezőt, a rajztermeket, a természettani külön termet és végre a 2-ik emeleten a zongoratermet egész sorozatát.»¹²³*

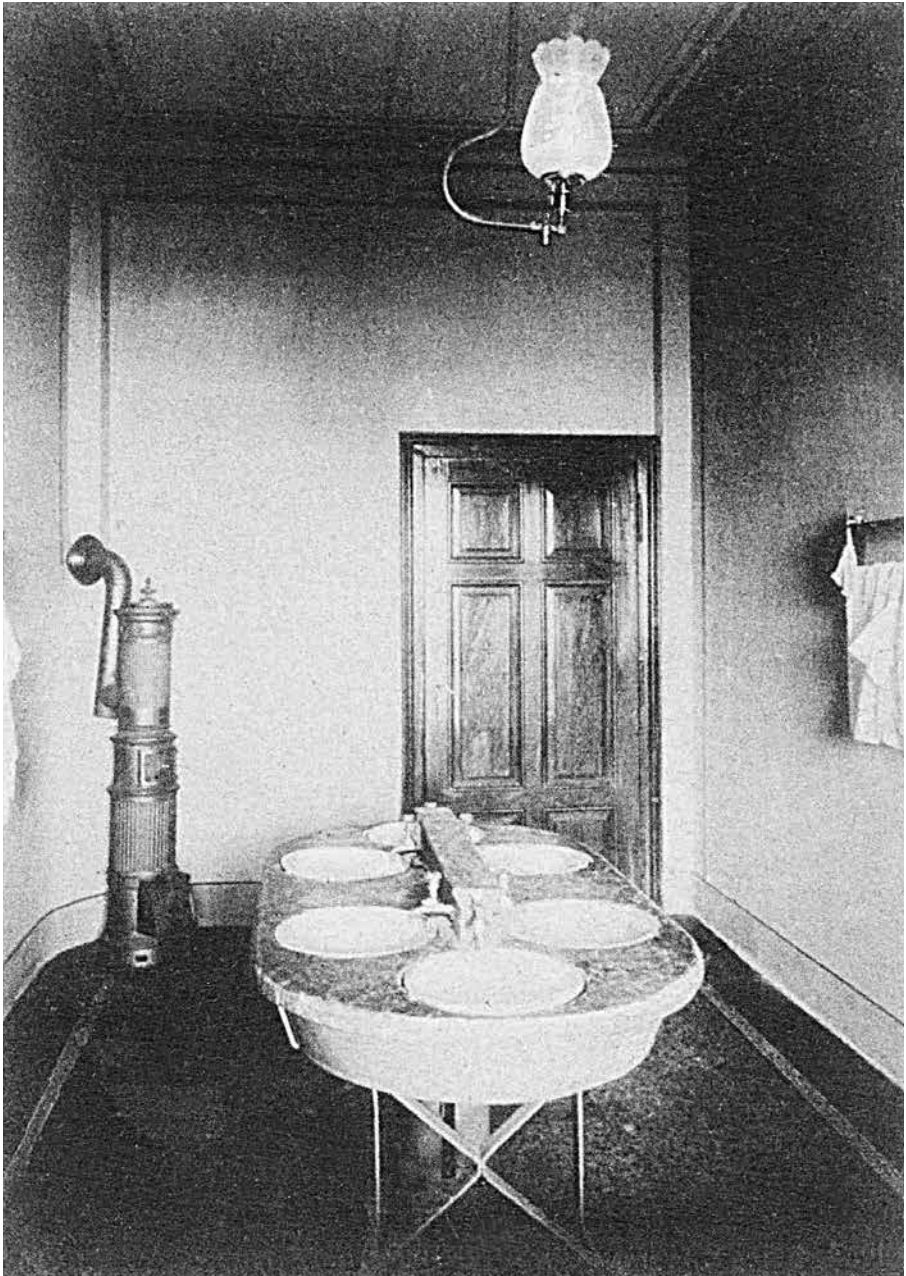
Ez a rövidke, egy kislány szájába adott „visszaemlékezés” pontosan bemutatja az intézet szervezetét: az ötosztályos elemi iskolára épült a három évfolyamos leánypolgári a 11–14 éves növendékek számára, ezt követően pedig a négy évfolyamos tanítónőképzőben vagy az óvóképzőben tanulhattak tovább a lányok. Mind a két képző intézetnek saját gyakorlóiskolája, illetve -óvodája volt. Előbbi szintén ötosztályos, „külsős” leányelemiként működött.

121 *Marbach* 1891. 1891. május 12.

122 A soproni intézet megnevezéséről szóló közös hadügyminiszteri rendelet 1903. február 19-én kelt.

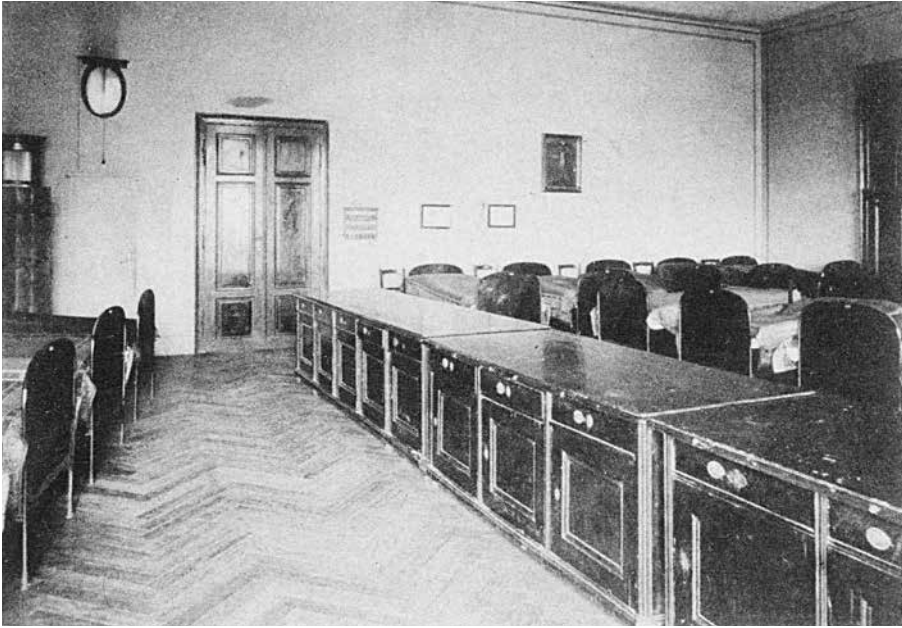
123 *Danczer* 1889. 555–560. o.

Képek a hernalsi intézetről (Karl Rosenberg: Die k. u. k. Officierstochter-Erziehungs-Institute in Wort und Bild. Wien, 1896.)

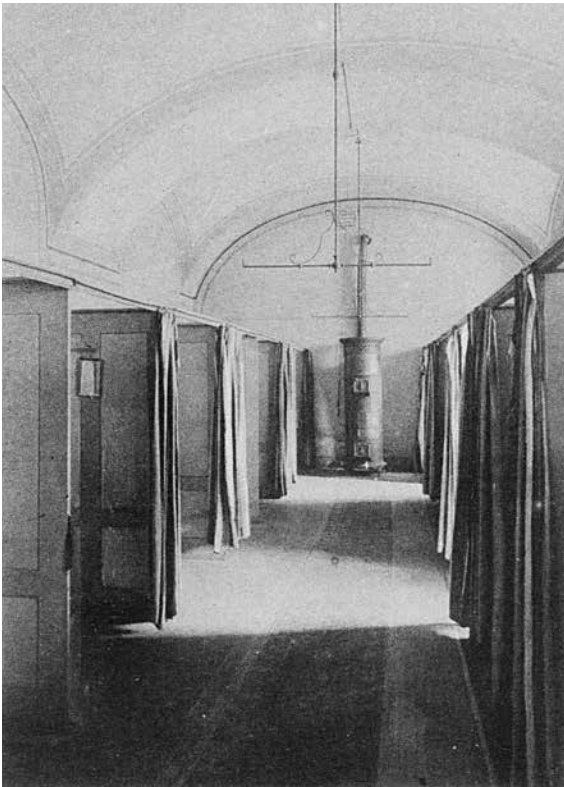

Az intézeti mosdóhelyiség (VIII. tábla 2. kép)

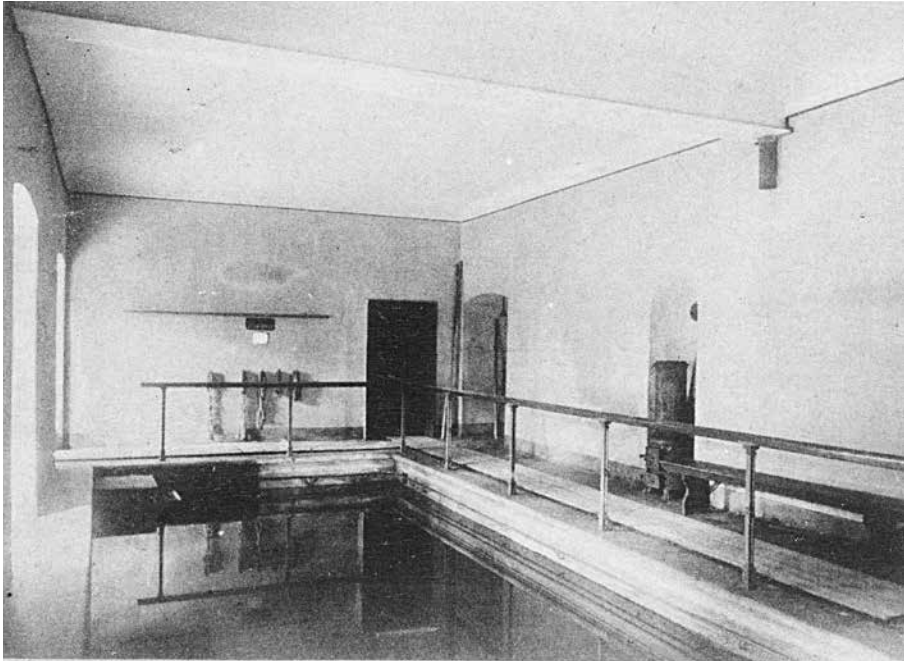

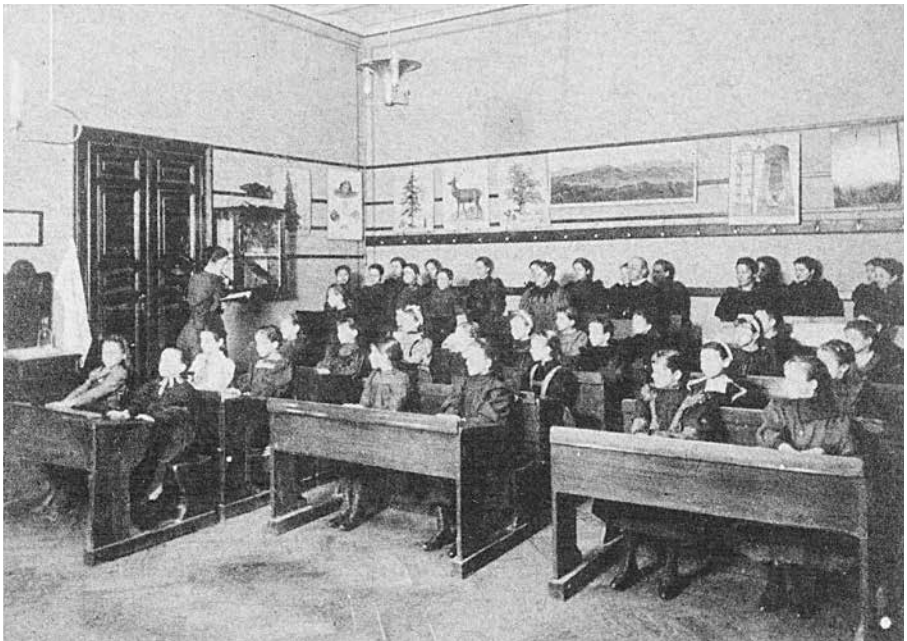
*Az egyik intézeti hálóterem
(VIII. tábla 3. kép)*

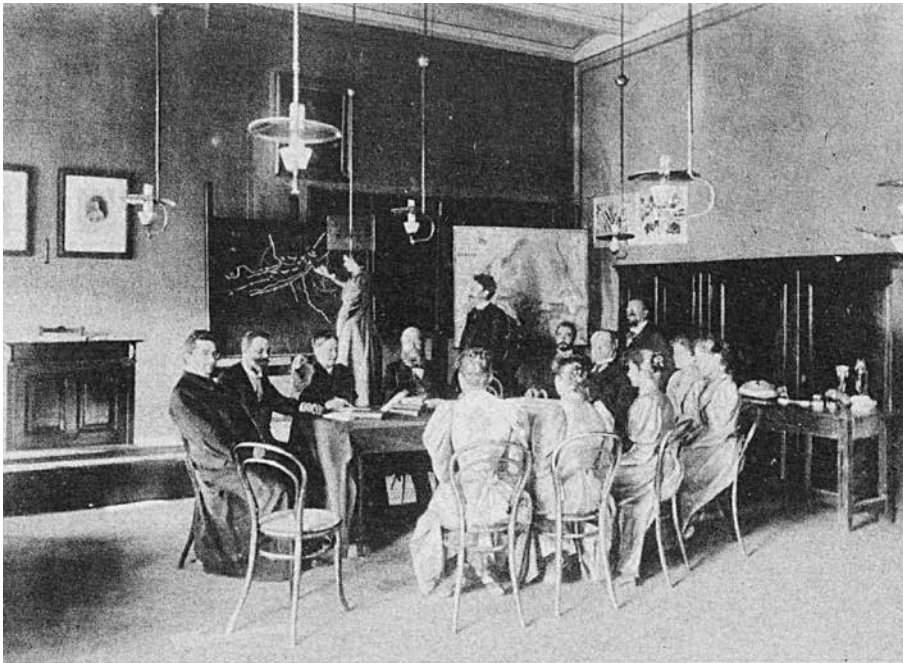
*Az intézeti fürdőhelyiség
(VIII. tábla 4. kép)*

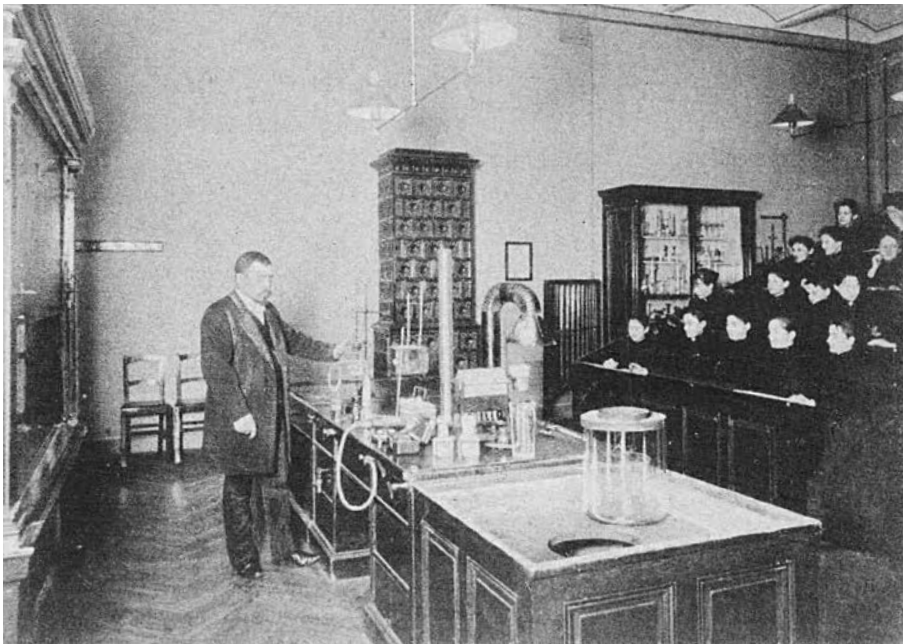
Az intézeti úszómedence (VIII. tábla 5. kép)

Tanóra az intézetben (XII. tábla 1. kép)

Felvételi beszélgetés (XII. tábla 3. kép)

Kémiaóra az intézetben (XII. tábla 5. kép)

Tornaóra az intézet udvarán (XIV. tábla 1. kép)

Tartásjavítási gyakorlatok a tornaórán (XIV. tábla 3. kép)

*Táncoktatás az intézetben
(XV. tábla 1. kép)*

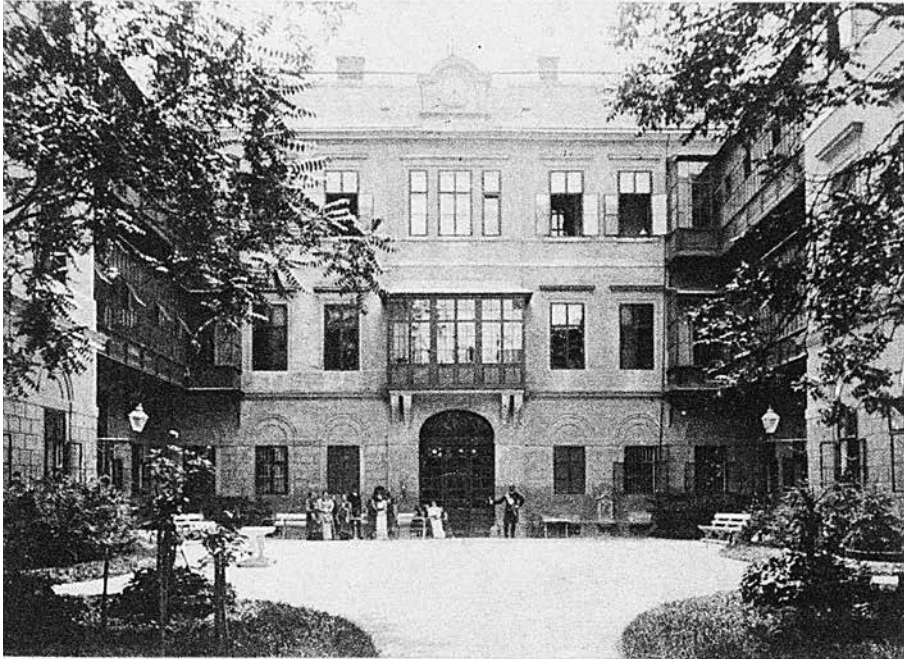
Ugyanezen kiadványban a soproni intézetnek már csak néhány soros leírás jutott, amelyből kiderül, hogy ebben az időben már nem csak a tanítónőképzős, hanem a polgári iskolai tanulmányokat is Hernalsban folytatták a soproniak: „*Ez intézet úgy hasonlít a hernalsihoz, mint a leánygyermek a nényjéhez. Kisebb az intézet, kisebbek a növendékek és mind a berendezések a zsenge gyermekkor követelményeihez vannak alkalmazva. Szép falitáblákkal díszített négy tágas teremben tanítják itt a gyerekeket a népiskola 2–5. osztályának tantárgyaiban, mi által egyúttal a hernalsi polgári iskola legelső osztályára előkészítetnek.*”¹²⁴

Képek a soproni intézetről (Karl Rosenberg: Die k. u. k. Officierstochter-Erziehungs-Institute in Wort und Bild. Wien, 1896.)

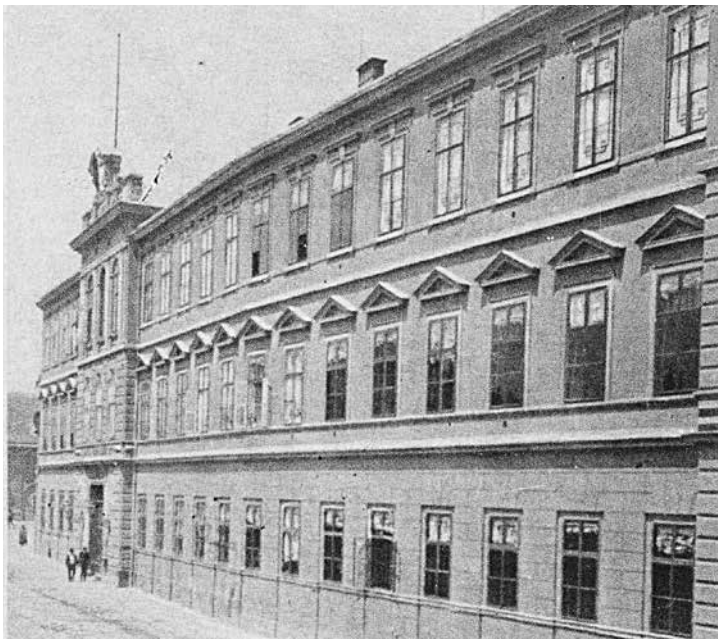

*Az intézet egyik tanterme
(XIX. tábla 2. kép)*

124 Ugyanott 561. o.

Az intézeti épület udvari homlokzata (XIX. tábla 4. kép)

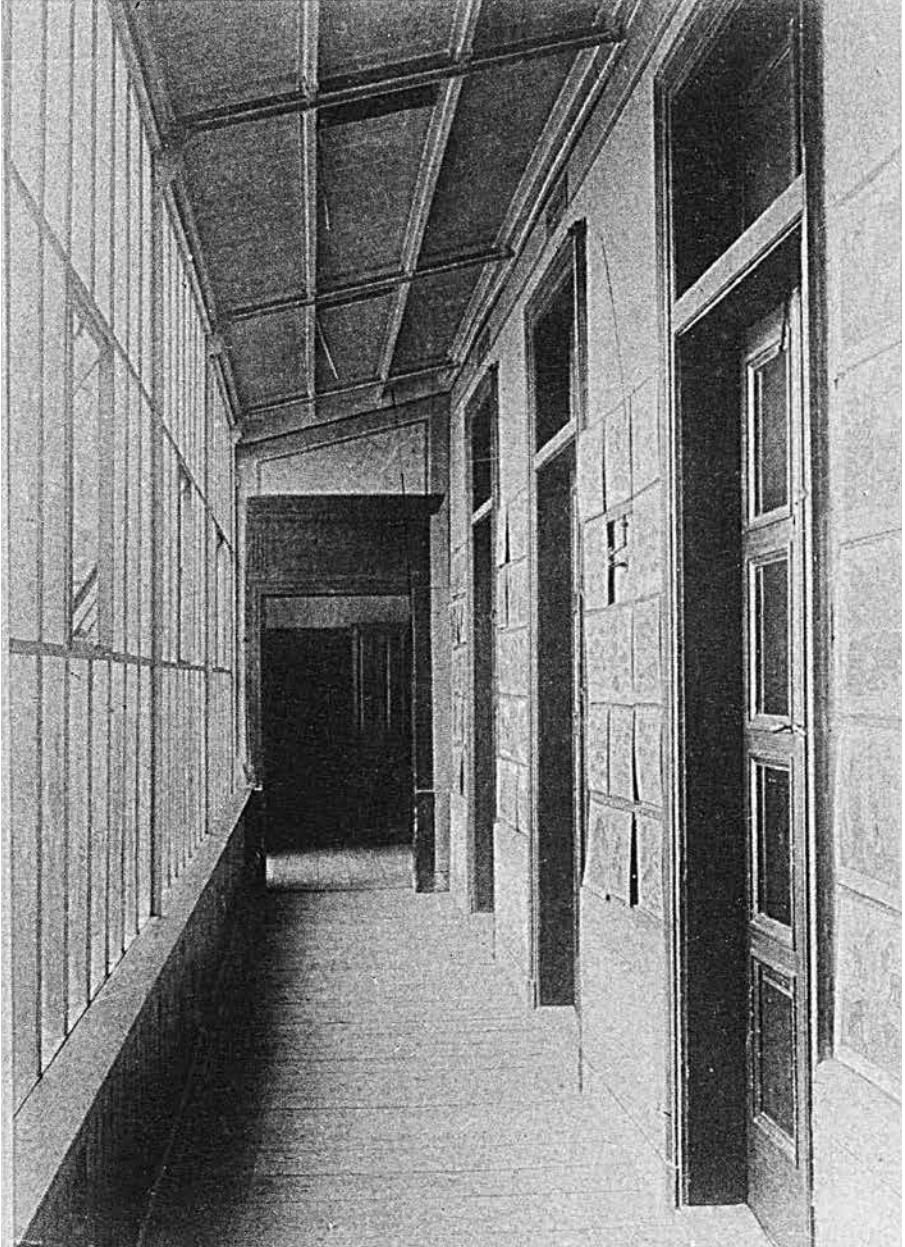

Az intézet épületének utcai homlokzata (XIX. tábla 5. kép)

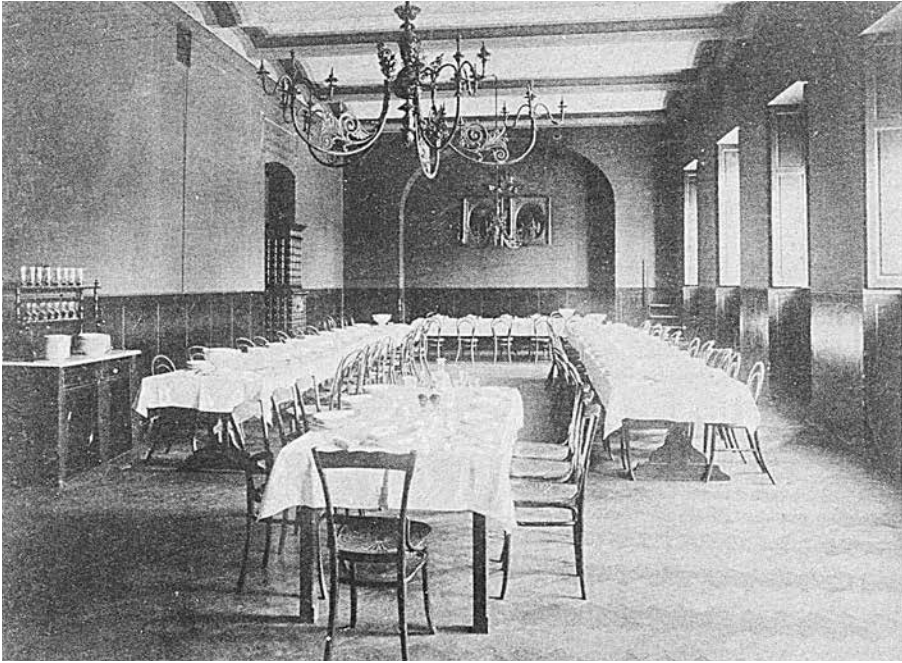

Az intézet folyosója (XX. tábla 2. kép)

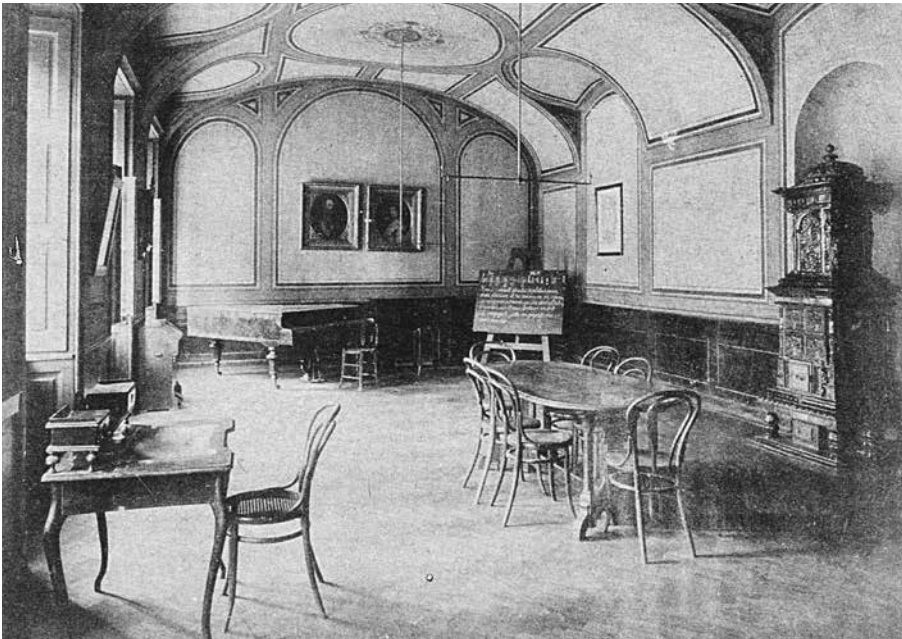

Az intézet udvari oldalának üvegezett folyosója (XX. tábla 4. kép)

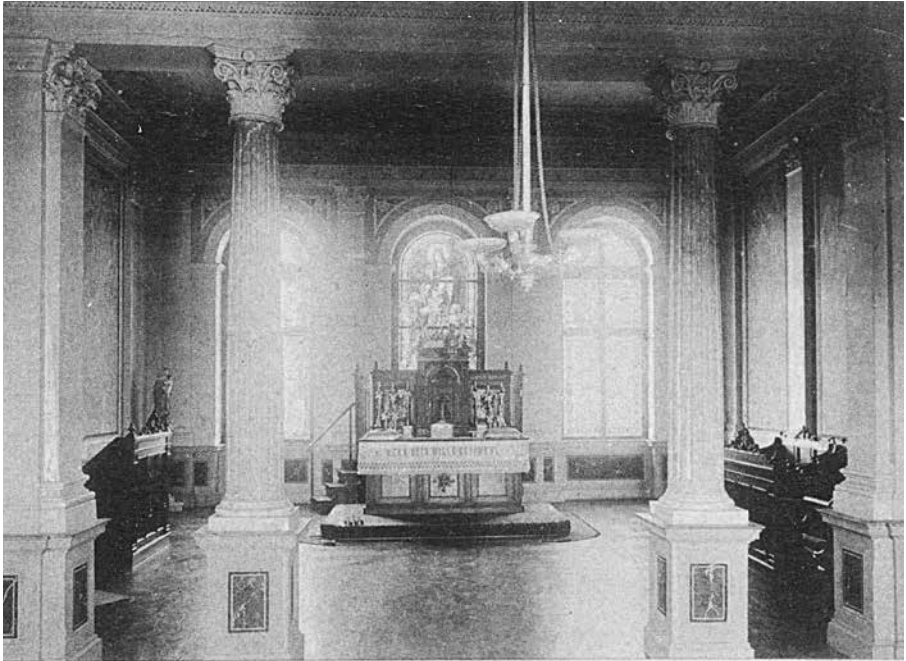

A növendéki étterem (XXI. tábla 1. kép)

Az intézeti zeneterem (XXI. tábla 7. kép)

Az 1884-ben felszentelt intézeti kápolna (XX. tábla 3. kép)

1911–1912-ben újabb átszervezésre került sor: a Hadügyminisztérium a tiszti leányárvák számára három intézetet szervezett meg a Monarchia területén. A közös hadsereg tisztjeinek árván maradt lányait tíz éves korukig Hirtenbergben neveltették, ahol az elemi iskolát végezték el. Ezt követően vette át őket a soproni intézet, ahol négy év alatt a polgári iskolai anyagot tanulták. Innen kerültek aztán a hernalsi intézetbe, ahol tanítónői oklevelet szerezhettek.¹²⁵ Azokat a növendékeket, akikről kiderült, hogy nem képesek a felsőbb szintű tanulmányokat elvégezni, az ausztriai Retzben lévő apácázárdába küldték tovább, ahol különféle gyakorlati pályákra, elsősorban varrásra képezték ki őket. A hernalsi és a soproni intézet együttműködése még szorosabbá vált, a soproni igazgatónő rendszeresen részt vett a hernalsi nevelési értekezleteken, tanárkollégáit is rendszeresen elküldte Hernalsba hospitálni. Ugyanakkor a hernalsiak is gyakran látogattak a soproni intézménybe, részt vettek egymás nagyobb ünnepein.

¹²⁵ Gangel 1937. 43. o.

I. FERENC JÓZSEF OSZTRÁK CSÁSZÁR ÉS MAGYAR KIRÁLY LÁTOGATÁSA 1884-BEN

„[...] az 1884. év június elseje kettős örömet, kitüntetést jelent az intézetnek: maga a királyi pár is részt vesz az első ünnepi misén, melyet a kápolnát felszentelő Zalka János győri püspök mond el. [...] A megható, ünnepélyes mise után, melyre zsúfolásig megtelt a kápolna a soproni előkelőségekkel, Mingazzi igazgatónő a díszteremben köszönti a felséges vendégeket. A tanári kar bemutatása után a királyi pár végigjárja az intézetet s I. Ferenc József a legteljesebb elismerését fejezi ki Mingazzi igazgatónőnek a vezetésben, nevelésben, berendezésben elért szép eredményekért. Mielőtt a királyi pár elhagyná az intézetet, kedves szavakkal ismétli meglegedését: »Legjobban örülök a gyermekek viruló külsejének és szerény, kedves, közvetlen modorának« – mondja a felséges asszony.”¹²⁶ – így írt Gangel tanárnő az intézet nagy napjáról, I. Ferenc József császár és király látogatásáról az 1936-ig végigvezetett iskolatörténetben. Őfelsége valóban az intézet új kápolnájának felavatására érkezett Sopronba, azonban a felséges asszony, Erzsébet királyné látogatásáról nem szólnak a korabeli források.

A Schneider Márton építész tervei alapján készülő épületbővítés, a második emelet ráépítésének mérföldköve volt az intézeti kápolna 1883. évi elkészülte, amelynek avatására I. Ferenc József császárt és királyt is meghívták. Az intézet már 1884 áprilisában kérvényezte, hogy az uralkodói látogatásra való tekintettel az épület előtti járdát hozassa rendbe a város, de a helyi újságban csak május 29-én tették közzé a látogatás programját. A május 31-én a korai órákban a déli pályaudvarra érkező királyi vonatot díszszázad fogadta, a pályaudvar előtt különféle egyletek tagjai, a menet vonulási útvonalán a helyi iskolák diákjai sorakoztak fel. Őfelsége audiencián fogadta a városi magisztrátus, megyei tisztikar, az egyházak, az ügyvédek, a kereskedők és iparosok képviselőit, majd megtekintette a Szent Mihály templomot, a szegényápolót, az állami főreáliskolát, a bencés gimnáziumot és az orsolyita zárdát is. A tisztii leánynevelő intézetben a kápolnaavató misére június elsején került sor, a növendékek fehér ruhában, kezükben virágcsokorral várták a császárt. Ezt követően az uralkodó még Flandorffer Ignác pincészetébe is ellátogatott, mielőtt a különvonatával elhagyta volna a várost.

126 Gangel 1937. 30. o.

J. Ferenc József

Sopronburg am 1. June 1884.

I. Ferenc József osztrák császár és magyar király bejegyzése az intézet emlékkönyvében, 1884. június 1. (Soproni Múzeum K.2011.26.1.)

I. Ferenc József osztrák császár és magyar király távozóban az intézet kapuja előtt, a fényképet Rupprecht Mihály (1829–1904) fotográfus készítette (Soproni Múzeum Történeti Fényképtár)¹²⁷

127 Köszönjük Bolodár Zoltánnak, a Soproni Múzeum fotós-adattárosának, hogy a kiadvány témájával kapcsolatos képekre felhívta a figyelmünket és közlésre a rendelkezésünkre bocsátotta.

9. Az első világháború

A megelőző évtizedek folyamatos építkezéseit csak az első világháború eseményei akasztották meg. A terveknek megfelelően még elkészült 1913–1914 folyamán a Hátulsó utca – Rákóczi utca saroktelek beépítése.¹²⁸ A toldalék épületben tanárnői lakásokat alakítottak ki, de a Hátulsó utca felé tervezett további nagyarányú építkezések már csak a tervrajzokon maradtak meg.

Az első világháború a tisztai leánynevelő intézetek szabályozott és nyugalmas életét is szétzilálta. Fokozottabb takarékoskodás mellett a növendékek kézimunkaórán és saját felajánlásból is immár a fronton harcoló katonák és a sebesültek számára készítettek kötéseket és alsóneműt. Az 1898-tól a St. Petersberg-i¹²⁹ kastélyban bonyolított tiroli nyaralások is elmaradtak, mivel a kastélyban hadikórházat rendezett be a Hadügyminisztérium, mint ahogy a soproni épület ebédlőjében és tornatermében is: a növendékek 1915-ben már Sopronban töltötték a nyarat, 1916-ban pedig a fischau-i katonai reáliskolában. 1918-ban a világháború végén hadügyminiszteri rendelet kötelezte a soproni igazgatónőt, hogy a cseh, lengyel, horvát, osztrák növendékeket hazaküldje.¹³⁰

10. Forradalmi évek: a megszűnés peremén

Az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlását követően Bécsben az Osztrák Köztársaság vette át a hernalsi iskolát és az épületet. A korábban létrejött különféle tanintézetek tovább működhettek, az 1920-as években óvónőképző intézet és hozzá kapcsolt gyakorló óvoda, tanítónőképző intézet gyakorlóiskolával, kereskedelmi iskola, és középiskolák (Mittelschule, Oberschule) kaptak itt helyet. A hernalsi tisztai leánynevelő intézet számára azonban a Monarchia felbomlása a megszűnést jelentette.

Magyarországon szerencsére tovább működhetett az intézet, bár az első világháborút követő években meglehetősen viszontagságos időket élt meg. Az 1919-es Tanácsköztársaság napjai viszonylag csendesen teltek, csupán a fürdőszobákat foglalta le a népbiztosság, hogy azokat a hét bizonyos napjain proletárgyerekek használhassák. A proletárdiktatúra bukása után az immár „Magyar katonatiszti leánynevelő intézet” elnevezést viselő iskola a soproni állomásparancsnokság fel-

128 MNL GYMSM SL IV.B.1403. Sopron Város Tanácsának iratai X/154/913 toldalék épület alaprajza, metszete és helyszínrajz.

129 St. Petersberg (Ausztria) Tírol tartományban, Innsbruck közelében található, a középkori várat egy 1857-es tűzvész után I. Ferenc József császár 1893-ban építtette újjá.

130 *Gangel* 1937. 47. o.

ügyelete alá tartozott. 1920 júliusában – amikor a trianoni békediktátum döntött a háborúban vesztes Magyarország jelentős részének elcsatolásáról – az osztrák állampolgárságú tanárok elhagyták az intézetet, az ott maradó tíz árva az orsolyiták iskolájában kezdte meg a tanévet. Az 1921-es év több szempontból is kiemelkedő volt az intézet életében. Ekkor született törvény a Monarchiától örökölt katonaiskolák működési formáiról, és ebben az évben zajlott a trianoni békediktátumot követő népszavazás Sopron hovatartozásáról.

Az 1921. évi XLIV. törvénycikk értelmében: *„Abból a célból, hogy a katonatisztek hadiárváinak ellátása és neveltetése továbbra is lehetővé váljék [...]: a magyar állam birtokába jutó, a volt m. kir. honvédség és a cs. és kir. katonai nevelő és képző intézetek – amelyek mint ilyenek megszűntek –, mint nevelőintézetek az e célú alapítványok felhasználásával, a vallás- és közoktatásügyi és honvédelmi miniszterek rendelkezése alatt továbbra is fenntartatnak”*.¹³¹ Ezzel az iskola továbbműködtetésének törvényi háttere is megszületett, immár biztossá vált a fennmaradás. A kérdés csupán az volt, hogy maradhat-e továbbra is Sopronban az intézet. Több iskola felszerelését is elköltöztették az ország más városaiba, arra az esetre, ha Sopront mégis át kellene adni Ausztriának. Így került az evangélikus tanítóképző Bonyhádra, a honvéd főreáliskola Jutasra. 1921 augusztusában a frissen kinevezett új igazgatónő, Watzesch Janka¹³² bonyolította le a tiszti leánynevelő intézet Egerbe költöztetését.¹³³

A SOPRONI M. KIR. KATONATISZTI LEÁNYNEVELŐINTÉZET HASZNÁLATÁBAN LEVŐ KINCSTÁRI ÉPÜLET TELJES KÖRŰ FELMÉRÉSE, 1921. ÁPRILIS

Az osztrák államtanács 1918. november 17-én jelentette be igényét Nyugat-Magyarországra. Az 1919. szeptember 10-i Saint German-i béke az önrendelkezés jogát kizárva Ausztriának ítélte Moson, Sopron és Vas vármegyék nyugati sávját (Sopront és környékét is beleértve), azzal az indoklással, hogy ne valósulhasson meg a dédelgetett csehszlóvak-délszláv korridor sokat emlegetett terve. Az ezt követő trianoni béke

131 Magyar Törvénytár 1921. évi XLIV. tc.

132 Egyes forrásokban Watzsch. Életrajzát lásd: *Halász* 1930. 107. o.

133 Vö.: *Cseresyés* 1998. 25. o.

a döntést újból megerősítette. Augusztus 21-e lett volna a hivatalos átadás napja. A magyar hatóságok – ha vonakodva is –, de kiürítették az átadásra kijelölt területeket és felmérték azokat a vagyontárgyakat, ingatlanokat, amelyek az osztrák állam tulajdonába mentek volna át. A város összes hivatala elköltözött, majd a Nemzeti Hadsereg kivonása is megtörtént.

Ennek az összeírásnak a keretén belül sor került az akkor éppen „soproni m. kir. katonatiszti leánynevelőintézet” nevet viselő intézménynek helyet adó épületkomplexum felmérésére is.¹³⁴

A terület helyszínrajzán¹³⁵ a Szög utca – Rákóczi utca – Hátsó utca által behatárolt részen látjuk a főépületet, amely az 1870-ben átalakított és 1884-ben emeletráépítéssel bővített „palotaszárnyból”, az 1890-ben átadott hosszanti épületrészből és az 1913-ban befejezett „új épületrészből” állt össze. A Szög utcai kerítés mellett állt egy melléképület, mögötte a hamu- és szeméttároló. A hátsó kerítésnél a kerti házikó vagy pavilon, illetve a baromfiudvar helyezkedett el a tyúkóllal. A telek északkeleti kiszögellésében a tűzoltószertár kapott helyet, az udvar összeszűkülő részén pedig a fedett tekepálya vagy kuglizó állt.

Az intézet palotaszárnyának földszintjén volt a főbejárat és azok a helyiségek, amelyek a kapusszolgálattal függtek össze. A szárny nyugati részében voltak a tisztálkodással kapcsolatos szobák és termek: kádfürdők és tusolók, úszómedence, a keleti szárny középpontjában a konyha helyezkedett el a mosogató helyiséggel, éléskamrával, vízmelegítővel. Ettől nem messze volt a szakácsnő és a konyhalányok szobája.

A palotaszárny első emeletén tanárnői lakások, a díszterem, mellette az intézet-vezetőnő lakása kapott helyet. A nyugati részben volt egy nagyobb zongoraszoba és több kisebb zongoraszobácskának nevezett helyiség. A másik oldalon – a tanárnői szobák mellett – a varroda és a szobalányok elszállásolására szolgáló helyiség volt. A központi helyen elhelyezkedő vezetőnői lakás irodából, fogadószobából és hálószobából állt, némiképp átnyúlva az 1890-ben épült épületszárnyba.

A palotaszárny második emeletén a középpontban a kápolna helyezkedett el. Itt is voltak tanítói szobák. A nyugati szárny volt a gyengélkedő helye hét fő befogadására alkalmas betegszobával, ápolónői szobával,

134 HIM HL. Katonai objektumok építési anyaga. VII. 24. Férőhely- és helyiségátnézeti kimutatás a soproni m. kir. katonatiszti leánynevelőintézet használatában levő kincstári épületről, 1921. április.

135 HIM HL. Katonai objektumok építési anyaga. VII. 24. Férőhely- és helyiségátnézeti kimutatás a soproni m. kir. katonatiszti leánynevelőintézet használatában levő kincstári épületről, 1921. április. Helyszínrajz.

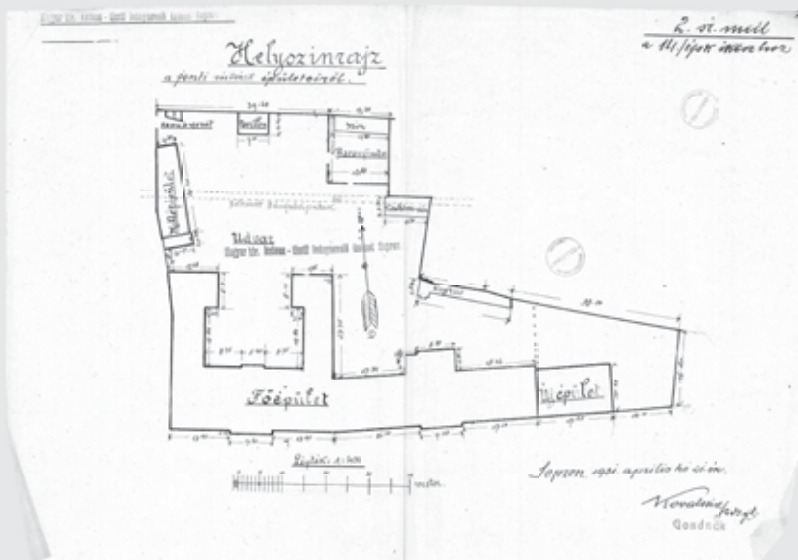
orvosi rendelővel és gyógyszerházzal, valamint saját mosdóval. A súlyos és a fertőző betegeket külön szobákban tudták elkülöníteni. A keleti szárnyban különböző méretű növendéki hálótermeket alakítottak ki.

A palotaszárny pincéjében elsősorban tüzelőanyagot és zöldségeket tároltak.

Az 1890-ben épült hosszú épületszárny földszintjén kapott helyet az étel-előkészítő, az étterem és a tornaterem. Az első emeleten négy tanterem és egy tansegédlet raktár volt. A második emeleten folytatódott a palotaszárnyban megkezdett hálótermek sora. Hat hálóteremben összesen 100 növendék kaphatott helyet. Ez alatt az épületrész alatt nem volt pince.

Az úgynevezett „új épület”-ben a földszinten a gondnok lakása volt szobákkal, fürdővel és saját konyhával, külön udvarról nyíló bejárattal. Az első emeleten a tantermekhez kapcsolódóan a fizikagyűjtemény, a fizika tanterem és a természettudományi gyűjtemény kapott helyet. A második emeleten tanárnői szobák voltak. Az épületrész pincéjében további éléskamra, ruharaktár és a szolgák szobája helyezkedett el.

Az udvaron található melléképület földszintje a mosodának adott helyet, volt itt vasaló helyiség, nagy alapterületű mosókonyha. Az emeleten a cselédek szobája és a kulcsárnő lakrészé kapott helyet.

A Magyar királyi katona-tiszti leánynevelő intézet Sopron helyszínrajza, 1921. április 21. (HIM HL)

„A legnehezebb, legválságosabb időkben veszi át az új igazgatónő hivatalát; erős akaratereje azonban rögtön az első hetekben nagy eredményekkel jár: augusztus végére az intézet minden holmija csomagolva, szállításra készen áll. Az intézet elhagyja kedves, régi épületét, melyhez félszázad küzdelmei, örömei, sikerei fűződnek s neki indul a bizonytalan jövőnek. Egyelőre Eger a cél, ahol a régi »Rossz templom kaszárnya« van kijelölve ideiglenes szállásul. Ez a régi kaszárnya – valaha zárda – igen rossz állapotban van: itt növendékek elhelyezéséről egyelőre szó sem lehetne. Az intézet holmija a régi, lezárt templomban kerül beraktározásra, Watzesch igazgatónő pedig az Angolkisasszonyok zárdájában talál szállást. Bár az intézet épületnek szánt kaszárnya újjáalakítási munkálatait novemberben megkezdik, egészen kilátástalannak látszik ez az elhelyezkedés.”¹³⁶ – írta az egri hónapokról tizenhat évvel később Gangel tanárnő.

Az Egri Népiújság 1921. augusztus 30-i száma hosszú interjút közölt az intézet Egerbe érkezéséről Watzesch Jankával. Az intézet számára az egykori trinitárius szerzetesek kolostorát jelölték ki, amely már II. József ideje óta katonai kézben volt, az egykori templomból pedig 1878-ban katonai raktárt alakítottak ki – ez volt az úgynevezett „Rossztemplom”. Itt helyezték el az intézet bútorait: „Kék pamlagok, bordó virágos és szürke fotőjök, glédába sorakozott matt szekrények, zongorák, deszkaládák voltak a földszinten. A különféle stílusú székekből valóságos hegyek tornyosultak.”¹³⁷ Az igazgatónő nyilatkozata szerint a laktanya átalakítása másfél millió koronás költségvetést igényel és körülbelül egy hónapot vesz igénybe – bár a honvédelmi miniszter még nem adta rá áldását. A tervek között még egy kocsiszínból kialakított tornaterem létrehozása is szerepelt. 50 növendéssel tervezték az iskolai év indítását októberben, úgy, hogy a lányok az angolkisasszonyok intézetébe járhatnak polgáriba, kereskedelmibe, tanítónőképzőbe vagy épp gimnáziumba, a kisebbeket pedig a tisztai leánynevelő intézet hat tanárnőből álló tanári kara oktathá, csakúgy, mint az intézet keretei között létesítendő hároméves nőipariskola első, induló évfolyamát. Ugyancsak az igazgatónő nyilatkozata szerint még 26 vagonnyi bútor a győri ágyúgyárban várta a továbbszállítását.¹³⁸

136 Gangel 1937. 48–49. o.

137 Egri Népiújság, 1921. augusztus 30. XXVIII. évf. 195. sz. 1–2. o. Köszönjük Fejér Ingrid (Dobó István Vármúzeum – Egri Vár) segítségét!

138 Ugyanott.

Egri Népijség

Előfizetési díjak postai szállítással:
Egyszer és félévi előfizetést nem fogadunk el.
Negyed évre 110 K. — Egy óra 40 K. —

POLITIKAI NAPILAP.

Felolvasó szerkesztő: BREZNAVY IMRE.

Szerkesztőség: Eger, Lícium.
Kiadóhivatal: Líciumi nyomda.
Telefon szám 11.

Visszaverték az osztrákokat.

Nyugat-Magyarország lakossága fegyveresen áll ellen az osztrák bevonulásnak. — Az osztrák munkásság mindenütt kitűzi a vörös zászlót.

Eger, 1921. aug. 30.

Nyugat-Magyarország főkörmánybiztosa jelenti: Sopronban és Nyugat-Magyarország kiürített területein a magyar csapatok és a közigazgatási hatóságok távozása után a lakosság

a bevonuló osztrák csendőrséget mindenütt megölték és több órai tüzelés után az előnyomulást az egész vonalon feltartóztatta.

Egy ízben megrohanták az antantmisszió autóján közelítő tartományi főnököt, Dozyt, akit egy angol tábornok és egy olasz tiszti kísért. Gróf Sigray Antal kormánybiztos, bár ez incidens előidézésén kívül történt, erősen intőzkedett, mire a mi osztagaink kivonultak és megmenekülték az antant missziót. Az angol tábornok megköszönte Sigraynak az intervenálását és a misszió tovább folytatja

útját. Nagyobb mérvet öltött a zavargás Lajtsaiújvidéken és Szomokón is.

A Pínkfő felé közeledő csendőrséget a német és horvát ajkú lakosság puskatűzzel fogadta. Az osztrákok látva a lakosság elszántságát, rajonalba fejlődtek és megkezdtek a harcot, Nemokára utcai harcra került a sor; a felkelők erősen tartották magukat. A csendőrség azonban nem futott meg. A lakosság megrohmozta az osztrákokat, mire azok visszavonultak. A véres küzdelem számos áldozatot követelt. Egy órával később a csendőrség munkásszólajokkal megerősítve mégis bevonult Pínkfőre. A lakosság házakba menekült s az osztrák munkások kitűzték a vörös lobogókat.

Csapatainknak a kivonulása után egész Nyugat-Magyarországon zavargások voltak, ezekről azonban, mivel hatóságaink már előbb elköltöztek, nehéz hivatalos értesítést szerezni.

Egerbe helyezték a soproni Katonai Leánynevelő Intézetet.

A Rossztemplom kaszárnyát alakítják át erre a célra. — Másfél millióba kerül a renoválás. — Vaczesz Janka igazgatónőnél.

(Saját tudósítónktól.)

Eger, 1921. aug. 30.

Szakadó esőben kerestem föl ma délután a Rossztemplom-kaszárnyát a soproni Katonai Leánynevelő Intézetet ugyanis ide helyezték, ahol valamikor a rabszabaddió trinitárius szerzetesek éltek az Istennek tiszteletére önmagukra áldott. A trinitáriusokat másképpen fehér barátoknak is hívták. A rendet I. József azonban feloszlatta s a komor klastromot a katonaság foglalta el. Fegyverzörögés lett urrá az áhítatos eszendő. Az 1878. évi árvíz után a templomból katonai raktárt csináltak. Az 1921. évi esztendőben a történelmi múltú szerzetásház ismét szerepet cserélt. A katonabakancsok kivonultak, hogy helyet adjanak a Sopronból idehelyezett Leánynevelő Intézetnek. Tehát ismét virágos kert lesz az ódon klastrom.

Olyan voltam, mint az ázott veréb, amikor a kaszárnya elé érkeztem.

Az őrség előszobájában álmosan lépdelt a sörömpő őr. Előadtam a kérésemet. Belbocsátott.

Hosszú fülhalmályos folyosóba jutottam. Szokványok, tükörök fogsorok szomorokdák a nagy magányosságban. Tehát a Leánynevelő már beköltözött.

Egy pillanatra tanácstalanul álltam meg. Sehoh egy lélek. Kinos klastromi eszendő volt ez. Odakünn az eső húrjai ceteráltak. Találomra benyitottam bej

szobába. A földön matrácokra fektetett zongora hevert. A falhoz támasztva Ferenc József olajfestésű életnagyságú portróját láttam.

Menjünk tovább. Felmentem a korhadó falépesőn az emeletre. Itt már nagyobb szerencsém volt. Rátaláltam az íródára. Endrődy József szemvevő fogadott, aki készségesen felvilágosított az intézet helyzetéről.

— Mondanom sem kell, hogy az épület nagyon rossz állapotban van. Tatarozni, tisztogatni kell. Az átalakítási költség horribilis. Nem tudjuk, mit szól hozzá a honvédelmi miniszter. A tanév valészínűleg októberben kezdődik. A növendékek még szabadságon vannak. Egyébként méltóztatnék Vaczesz Janka igazgatónőhöz fordulni, aki az angolkisasszonyoknál lakik.

Kérésre Endrődy megmutatta az intézet bútorait, melyeket a trinitáriusok templomában raktároztak el.

Terjedelmes udvaron haladtunk keresztül, melynek háttérében barátságos park van. A nyírfából készült kerítés kapujára fabotkókat van felszerezve az ISTEN HOZOTT.

Az esőben tűzoltólóra és szivattyú ázik.

A raktárhelyiség előtt a szénben kályhánk bűmlünk az esőbe és a tűz hely hatalmas méretű vas alkatrészel.

A templomból átalakított raktárban vannak az intézet bútorait.

Meglepődtem, amikor megpillantottam ezt a felszerelést. Ennyi bútor még nem láttam egy tömegben. Kék pamlagok, bordóvirágos és szürke foltjok, glóriába sorakozított matt szekrények, zongorák, deszkaladák voltak a földszinten. A különféle silusid székekből valóságos hegyek tornyosultak.

Az emeletre fából készült „padelfeljáró” vezet. A boltzokok alatt még látni lehet a korintusi oszlopfejeket. Itt újra megcsapott a trinitáriusok leltár korán lehelése. Egy-egy árny suhant elő a milták ködéből. Beszűrődött az eső mormogása. Mintha a csend szolozomást volna.

Szólanul jártunk-kelünk a finom kis frászatok között. Varrógépek, kézimunkaszatalkák várak a szorgalmas leánykezekre.

Erdődnyek megköszöntem a szives kalauzsolást és nemokára megint künn jártam a szakadó esőben.

Vaczesz Janka igazgatónőt kerestem föl. Az igazgatónő most az angolkisasszonyok vendégszeretetéél élvezi. Rokonszenves, magas úrhölgy. Egyszerű, fekete ruhát visel. Előkelő modorú, finom és komoly. Kérésre a következőkben nyilatkozott az Egri Népijségnek.

— A laktanya átalakítása másfél millió koronába kerül. Nem tudom, mit szól hozzá a honvédelmi miniszter. A napokban itt járt Gálóssy Budapesti mérnök-százados és Padr mészaki tisztel megcsinálták az átalakítási tervet, amelyet külön fűtő villt Budapestre. Ezt az átalakítást egy hónap alatt még lehet csinálni. Körülbelül 50 növendékünk lesz, akik az angolkisasszonyok intézetéből fognak járni polgáriba, kereskedelmibe, nőtanfoképzőbe vagy gimnáziumba, aszerint ahogyan eddig iskoláztak. A kisebbeket képességükhez mérten iskoláztatjuk.

Az intézetben vezetésem alatt három évfolyamos nőipariszkola létesül, melynek első évfolyama az idén megnyílik. Erre a célra egy szaktanfónt is szerzőtetünk.

A nőipariszkolában a növendékek varrót, hímzést, szabászatot és háztartást tanulnak, egyezéval minden e szakba vágó dolgot.

— Megérkezett e már a berendezés? — Kérdésemre e elmondtam, hogy a bútorokat már láttam.

— Még nem — felelt az igazgatónő. Huszonhat vagyon bútorunk még a győri ágyúgyárban van.

Elgondolhatja, — mondotta panaszkodva — hogy a bútorok nagyon megromlottak a szállítást miatt. Sopronban valóságos palócák volt, de nem eszünk ket-

Az átalakítás elkezdéséről – Gangel tanárnő fél soros utalásán kívül – nem találtunk írásos forrást, mindenesetre az intézetnek nem volt sokáig szüksége a Rossztemplomra, hiszen nem egészen fél éven belül vissza is költöztek Sopronba. A miskolci vegyesdandár-parancsnokság 1925. június 23-án írt felterjesztést a Honvédelmi Minisztériumba az egri „trinitárius laktanya” felhasználásáról. Azt írták, hogy bár különleges célokra volt eddig fenntartva (például iskola, kulturális célok), de mégiscsak át kellene engedni egy épület nélküli egyházközségnek. Raktározási célokra nem alkalmas, mert sérült a tetőzete és az oldalfala is megrepedt a földrengés alkalmával.¹³⁹

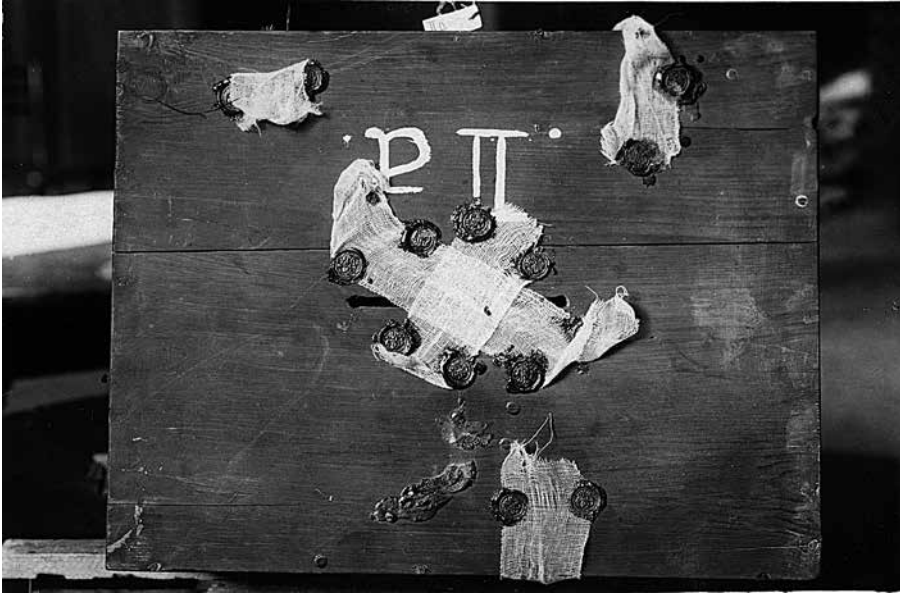
A december 14-i soproni népszavazás szavazatszámoló bizottsága az iskola épületében végezte munkáját. (Szavazókör egyébként nem működött az intézetben.) Itt hirdették ki a Sopron számára döntő fontosságú 1921. évi népszavazás eredményét, amelynek következtében a város Magyarország része maradt.

Schäffer Ármin udvari fényképész képei az 1921. decemberi soproni népszavazásról

A szövetségközi szavazatszámoló iroda két munkatársa a nevelőintézet ebédlőjében (Soproni Múzeum Történeti Fényképtár AF 176)

139 HIM HL Honvédelmi Minisztérium 11. osztály általános iratok, 1925. 6869.

*Gézpánttal és viaszpecséttel lezárt szavazóurnák a felbontás előtt
(Soproni Múzeum Történeti Fényképtár AF 180)*

*Szavazócédulák
(Soproni Múzeum Történeti
Fényképtár AF 181)*

*Az intézet ebédlője a szavazatszámolás után
(Soproni Múzeum Történeti Fényképtár AF 184)*

AZ 1921. ÉVI NÉPSZAVAZÁS ÉS AZ INTÉZET SZEREPE

Az 1920-as trianoni békeszerződés értelmében Nyugat-Magyarország jelentős része Ausztriához került, a magyar fél azonban kezdettől vitatta a területi követelések jogosságát. Fegyveres konfliktusok után végül az úgynevezett velencei egyezmény értelmében 1921. december 14. és december 16. között Sopron és a környező nyolc község (Ágfalva, Balf, Fertőboz, Fertőrákos, Harka, Kópháza, Sopronbánfalva, Nagycenk) lakossága népszavazáson dönthette el, hogy Magyarországhoz vagy Ausztriához kíván-e csatlakozni. A mintegy 24.000 fő részvétele mellett megtartott szavazáson a voksolók összesen 65%-a döntött Magyarországgal. A szavazást megelőző hónapokban rengeteg közintézmény, iskola – köztük a tisztviselő leánynevelő intézet – kezdte meg

a költözést Magyarország belseje felé, felkészülve arra, hogy Sopron esetleg Ausztriához kerül. A szavazás lebonyolításában az intézet épülete is fontos szerepet játszott, a szövetségközi ellenőrző bizottság tagjai itt alakították ki székhelyüket. A földszinti és első emeleti helyiségeket ideiglenesen a kaszinóból, vendéglőkből, magánházakból kölcsönként bútorokkal rendezték be. Az épületben magában szavazóhelyiség nem működött, viszont itt számolták össze a szavazatokat az ebédlőben, és itt hirdették ki a népszavazás eredményét: „Magyarok maradtunk!”. A történeti jelentőségű eseménynek az intézet falán 1996-ban elhelyezett emléktábla állít emléket. Az országgyűlés az 1922. évi XXIX. törvényekben a Civitas Fidelissima – a Leghűségesebb Város – cím adományozásával köszönte meg Sopron hűségét, december 14-e pedig 2001 óta hivatalosan is a „Hűség Napja”.

A sorsdöntő napokat követően már 1922 januárjában visszaköltözött az iskola Sopronba.¹⁴⁰ *„A megkönnyebbülés érzésével indítja Watzesch igazgató 1922 januárjában az intézet holmiját vissza Sopronba. Még Egerből szétmegy a felvételre jelentkezett növendékek behívója. A Sopronba való megérkezés után lázas gyorsasággal folyik az intézet rendbehozatala.”*¹⁴¹

Az intézet 1922. április 10-én vette fel Zrínyi Ilona nevét, és lett Zrínyi Ilona M. Kir. Tiszti Leánynevelő Intézet, amely egészen 1944-ig működött a régi falak között.¹⁴²

140 *Gangel* 1937. 47–49. o.

141 *Gangel* 1937. 49. o.

142 A Magyar Királyi Zrínyi Ilona Tiszti Leánynevelő Intézet értesítője az 1934/35-ik isk. évről. Sopron, 1935. 16. o. Az intézet megnevezése a következőkben is változott: Zrínyi Ilona M. Kir. Tiszti Leánynevelő Intézet 1922–1931, M. Kir. Zrínyi Ilona Tiszti Leánynevelő Intézet 1931–1937, M. Kir. Zrínyi Ilona Honvéd Tiszti Leánynevelő Intézet 1937-től.

IV. A Magyar Királyi Zrínyi Ilona Tiszti Leánynevelő Intézet története és mindennapjai 1922 és 1945 között

1. A megújulás időszaka a két világháború között

Az Osztrák–Magyar Monarchia összeomlása és Sopron város hűségének nyilvánítása után az intézet életében új korszak kezdődött.¹⁴³ A leánynevelő 1922-ben költözhetett vissza saját eredeti épületébe, februárban kezdődött újra a tanítás, a növendékek java része kijárt az állami leánygimnáziumba, illetve a polgári iskolába. Rövidesen azonban a közeli orsolyitáknál működő polgári leányiskolába és leánygimnáziumba írták át a növendékeket, így már nem okozott gondot az időrabló ki- és visszavonulás a városon keresztül. Az intézet falain belül csupán az ipariskola három évfolyamát indították el. A 8034/el. 9.–1922. számú rendelet értelmében az új „magyar királyi Zrínyi Ilona tiszti leánynevelő intézet”-ben működő ipariskola célja az volt, hogy a tanulók olyan házi- és kézműipari végzettséget kapjanak, amellyel az intézeti nevelés befejezése után zökkenőmentesen munkát vállalhattak. Azt is leszögezték, hogy: *„az intézet [...] – eredeti célja mellett, hogy növendékeit praktikus életpályára nevelje – semmi körülmények között sem tévesztheti szem elől, hogy kifogástalan hölgyeket kell nevelnie.”*¹⁴⁴

A kereskedelmi miniszter 1924. évi 51.233. számú rendelete kimondta, hogy *„a soproni »Zrínyi Ilona« m. kir. tiszti leánynevelő intézet eredményes elvégzéséről szóló végbizonyítvány a mű- és aranyhímző, aszurozó, továbbá a női szabó és leányruhakészítő, illetőleg a fehéreneműtisztító iparban munkakönyv váltására, és egy évi szakkbavágó gyakorlat igazolása után iparigazolvány, illetőleg iparendedély váltására jogosít.”*¹⁴⁵ A korabeli női ipariskolák célja az volt, hogy a növendékeket a női kézimunkák különböző ágaihoz kapcsolódó foglalkozások művelésére kiképezzék. A tanítás időtartama a fehéreneművarrás, illetve a mű- és aranyhímzés esetén két-két év, a női szabó és női ruhakészítő képzés esetén három év volt. Az iskolákba felvételt a 14. életévüket betöltött és a polgári iskola negyedik osztályát befejezett

143 Vass 2003. 50–52. o.

144 Gangel 1937. 49. o.

145 Magyarországi Rendeletek Tára 1867–1945. Rendeletek Tára, 1924. 742. o.

tanulók nyerhettek. A soproni intézeten kívül ilyen típusú oktatási intézményként működött a budapesti Magyar Királyi Állami Nőipariskola, a debreceni, a dombóvári, a győri, a soproni és székesfehérvári zárdai intézetek, valamint a községi nőipariskolák Budapest III., V., VI., VII., IX. és X. kerületében, továbbá Debrecenben és Miskolcon.¹⁴⁶

VÉGBIZONYÍTVÁNY.

Alulírottak bizonyítjuk, hogy **Tepliczky Edit**
 aki született Szajmáskő en. Vasprem vármegyében
 1922. évi szepember hó 11 én, rom. kath. vallású.

**A Zrinyi Ilona m. kir. honvéd tisztjé leány-nevelőintézet
 nőipariskolája**
 mind a három évfolyamát az 1937-38-39-40. iskolai években elvégezte
 s a szabályszerűen megtartott záróvizsgálaton a közismereti és szaktantárgyak-
 ból jól megfelelt s a
 műhelyi gyakorlatokban jól képzeltséget tanúsított.

Ez a végbizonyítvány az 1884. évi XVII. törvénycikkbe iktatott ipar-
 törvény módosításáról szóló 1922. évi XII. törvénycikk 20. §-a és ezen törvény
 végrehajtása tárgyában 1923. évi 78.000. szám alatt kiadott kereskedelemügyi
 miniszteri rendelet 36. §-a értelmében

a női szabó és leányruhakészítő
 iparban munkakönyv váltására és ^{hat hónapos} ~~egy évi~~ szakkavogó gyakorlat igazolása
 után ~~iparigazolány~~ ^{hat hónapos} váltására és a mestervizsgálatra ~~váló~~ ^{21.628/1937. sz.} bocsátásra jogosít.

Kelt Sopronban, 1940. év június hó 14 én.

[Handwritten signature]
 a vizsgabizottság elnöke.

[Handwritten signature]
 a V. H. M. és S. M. felügyelője

[Handwritten signature]
 igazgató

[Handwritten signature]
 Kőrösi Róza

[Handwritten signature]
 Lengyel Mária

[Handwritten signature]
 Fűzsed Éva

HOVÉD TISZTI LEANÉVELŐ INTÉZET
 NŐIPARISKOLA
 SZAJMÁSKŐ
 VASPREMI VÁRMEGYE
 1940. JÚNIUS 14.

KÉSZELTE DR. JÁRKA SÓPORN

Tepliczky Edit növendék női szabó és leányruhakészítő képzéséről szóló nőipariskolai bizonyítványa, 1940. június 14. (Pethő László tulajdona)

146 Gaul 1929. 165. o.

Az 1923/24. évi tanév végén kerültek ki az új típusú intézetből az első végzett növendékek, számukra a Honvédelmi Minisztérium biztosított kelengyét.

Az 1920-as évek második felében jelentősen átalakult az intézet ipariskolája: előkészítő tanfolyam létesült azoknak a növendékeknek, akik az ipariskola III. osztálya elvégzése közben elemi népiskolai munkamesterneői képesítést is szeretnek volna szerezni, továbbá lehetővé tették az intézet igazgatónője számára, hogy négy végzett, ipariskolai növendéknek lehetőséget biztosítson arra, hogy a kötelező, egyéves gyakorlatát – bentlakással és megfelelő órabér mellett – az intézetben töltsse le. Ezzel párhuzamosan az ipariskola eddigi három osztálya egy negyedikkel bővült és elkezdtek tanítani a gyors- és gépipírást. Így az intézeti nevelés meghosszabbodott, a VII. évfolyamhoz csatlakozott egy VIII. is.¹⁴⁷

Az ipariskola változásai mellett az akkori igazgatónő, Watzesch Janka javasolta, hogy az intézetben polgári iskola is létesüljön, így – a kis létszámú gimnazista és tanárképzős diák kivételével – az összes növendék a leánynevelőben tanulhatott volna. Az elképzelés végül 1931-ben valósult meg, amikor is elindult a polgári iskola mind a négy osztályának képzése.¹⁴⁸ Ezt 1934-től az úgynevezett felsőbb irodai szaktanfolyam egészítette ki.

Az 1930-as évek közepétől újra lehetőség nyílt arra, hogy a növendékek a nyár egy részét is együtt töltsék. Deszky (Deczky) Marsik Jenő tábornok állandó nyaraltatási helyet szerzett számukra Balatonlellén, ahol három átalakított épületben közel harminc gyerek üdülhetett több héten keresztül.¹⁴⁹

1937. július 8-án waldbach-i Watzesch Janka igazgatónőt saját kérésére nyugdíjazták,¹⁵⁰ helyét 1937. augusztus 1-jei hatállyal – egy év próbaszolgálat után – dr. Jenny Ilona vette át.¹⁵¹ Vezetése alatt számos módosítás történt a tantervben és az iskola szerkezetében. 1938 őszétől az alsó négy osztályt latinmentes gimnáziummá alakították, a nőipariskola helyére pedig új gyakorlati irányú középiskolai líceumot állítottak fel. A Honvédelmi Minisztérium engedélyezte a helyben lakó tisztok leányai számára, hogy bejáró tanulók lehessenek.¹⁵² Az új igazgatónő szigorú rendet tartott nemcsak a diákok, de a tanárok között is. Minden délelőtt hospitált, jelenlétében az oktatóknak nem volt szabad támaszkodnia és leülnie sem.¹⁵³

147 *Gangel* 1937. 57–58. o.

148 *Gangel* 1937. 57. o.

149 *Gangel* 1937. 60. o.

150 HIM HL Legfelsőbb Elhatározások I. 41. 1937. Legfelsőbb Elhatározás a magyar kir. Honvédelmi Miniszter 13.229/eln. 9. 1937. számú hódolatteljes előterjesztésére.

151 HIM HL Legfelsőbb Elhatározások I. 41. 1937. Legfelsőbb Elhatározás a magyar kir. Honvédelmi Miniszter 20.345/eln. 9. 1937. számú hódolatteljes előterjesztésére.

152 HIM HL Honvédelmi Minisztérium eln. 9. oszt. 504.157/9. 1938. Jegyzőkönyv az 1938. évi november 25-én a soproni m. kir. Zrinyi Ilona honvédtiszti leánynevelőintézet tanári testületének a főigazgatói látogatás befejezése után tartott értekezletéről.

153 Földi Lőrincné dr. Boros Judit szíves szóbeli közlése.

A tiszti leánynevelő intézet az első világháború után is speciális helyet foglalt el mind a magyarországi iskolák, mind a nőnevelő intézetek között. Szervezeti változásaiban nagy vonalakban követte a nőneveléssel és középfokú oktatással kapcsolatos magyar törvényi változásokat. Házirendje és szerkezete azonban rokonságot mutatott a fiú katonaiskolákkal. Így nem meglepő, hogy a Honvédelmi Minisztérium fenntartása (és felügyelete) alatt álló, saját tantervvel működő nevelőintézet nem tagozódott be a magyar iskolaszervezetbe. Mégis több ponton kellett a civil iskolarendszerhez kapcsolódnia, hiszen a tanítványok – a korai férjhezmenetelt leszámítva – csak államilag elismert képesítésekkel (varrónő, titkárnő, tanítónő) tudtak boldogulni az életben.¹⁵⁴

Az iskola – mint ahogy a fiú katonaiskolák is – mély nyomokat hagyott még azokban a diáklányokban is, akik csak egy-két évet töltöttek az intézetben. Futaky Hajna, aki két évet tanult az iskolában, a következőket írta memoárjában: „Annyi azonban bizonyos, erre készséges tanú vagyok: az apácaiskolákhoz képest igen jó szellemű, eredményes és emberszabású iskola volt a Zrínyi Ilona Honvédtiszti Leánynevelő Intézet.”¹⁵⁵

A MAGYAR KIRÁLYI ZRÍNYI ILONA TISZTI LEÁNYNEVELŐ INTÉZET ISKOLAZÁSZLAJA ÉS ADOMÁNYOZÁSÁNAK KÖRÜLMÉNYEI

Az intézet igazgatónője, Watzesch Janka – a napilapok értesülése szerint – 1927 őszén zászlót adományozott a leánynevelőnek. A kétlapos fehér selyemből készült zászló előlapján közepen, ovális keretben, felhőkön ábrázolva, kék háttérrel a Magyarok Nagyasszonya (Patrona Hungariae) található. Jobbjában a magyar jogart tartja, fején a Szent Korona, feje körül glória látható. Palástja kék, amit arany mentekötő fog össze, köpenye vörös. Baljában a fehér ingbe öltöztetett gyermek

154 Németh Ildikó: A M. Kir. Zrínyi Ilona Tiszti Leánynevelő Intézet Sopronban 1850–1944. Konferencia előadás kézirat. Elhangzott a *Konferencia a katonaiskolák 150 éves történetéről* című tudományos szimpóziumon. Kőszeg, 2006. november 25.

155 *Futaky* 2007. 259. o.

Jézus ül, aki jobbájában a magyar országmát, bal kezében pedig pajzsot tart. A hátlapon közepén, szintén ovális keretben, kék háttérrel Árpád-házi Szent Erzsébet látható. Ölében rózsákat tart, palástja vörös, amit címeres arany mentekötő tart össze, köpenye kék. Fején leveles aranykorona, feje körül glória látható.

A zászló mindkét lapjának négy szélén piros-zöld pártázatos szegély található, a lapokat aranyszínű zsinórozás segítségével erősítették össze, alul két aranyszínű textilbojt díszíti.

A zászlóhoz két zászlószalag is tartozik. Az egyik zászlóanyai szalag, amely kétágú, fehér selyemripszből készült, ágait csokor fogja össze. Az aranyszínű fonallal hímzett felirata az első ágon: „Istenért és a Hazáért!”, a másodikon: „nagybányai vitéz Horthy Miklósné”. A másik szalag tiszteleti szalag, amely szintén kétágú, fehér selyemripsz, ágait ebben az esetben is csokor fogja össze. Feliratai: „Mindent a hazáért!” és „Az Intézet végzett növendékei. 1924–1926”.¹⁵⁶

Az ünnepélyes zászlószentelésre 1927. november 19-én került sor. A zászlóanya – mint a zászlóanyai szalag feliratából is kiderül – vitéz Horthy Miklós kormányzó felesége volt, akit az ünnepségen egyébirányú elfoglaltságai miatt a szombathelyi vegyesdandár parancsnokának felesége képviselt. A zászlószentelési ünnepen megjelent Sopron vármegye főispánja, vitéz Simon Elemér és alispánja, Gévay-Wolff Lajos, valamint a magyar királyi szombathelyi 3. honvéd vegyesdandár parancsnoka, Kováts Aladár tábornok. Jelen volt továbbá Barna Kornél főtanácsnok, a Honvédelmi Minisztérium képviselőjében és Thurner Mihály, Sopron város polgármestere. Az ünnepséget, amelyen a város számos előkelősége is megjelent, műsoros délután zárta.¹⁵⁷

156 A zászló és a két zászlószalag is megtalálható a Soproni Múzeum Helytörténeti tárgygyűjteményében, leltári számuk: zászló: 67.14.1.1, zászlószalagok: 67.14.1.2. és 3.

157 *Budapesti Hírlap*, 1927. november 23. 47. évf. 266. sz. 9. o.; *Pesti Hírlap*, 1927. november 23. 49. évf. 266. sz. 11. o.

*Az intézet
iskolazászlajának
előlapja
(Fotó: Bolodár Zoltán)*

*Az intézet
iskolazászlajának
hátlapja
(Fotó: Bolodár Zoltán)*

A tanulók felvétele a nevelőintézetbe

A nevelőintézetben ingyenes, félingyenes, alapítványi és néhány fizető helyre jelentkezhettek a lányok. A megüresedő államköltséges helyekre a M. kir. Honvédelmi Minisztérium pályázatot hirdetett, amely a Honvédségi Közlöny folyó év februári számában jelent meg. A teljes ellátást nyújtó leánynevelőintézet jótékonyági jellegénél fogva a honvédtisztek (hivatásos, nyugállományú, különös érdemeket szerzett tartalékos tisztek) rászoruló leányainak ellátását, nevelését és iskoláztatását biztosította. A pályázók felvétele érdemességi csoportok szerint történt. Elsőbbséget élveztek a hadiárvák, az árvák és a félárvák, utánuk következtek a hadirokkantak gyermekei és a többgyermekes családból származók. Az 1944/45-ös tanévben a leánygimnáziumi oktatású I–V. osztályokba és a leánylíceumi tantervű VI–VIII. osztályokba hirdettek meg helyeket. Az elképzés az volt, hogy a következő tanévekben az intézet folyamatosan nyolcosztályos leánygimnáziummá alakuljon.¹⁵⁸

Az intézet első osztályába azok a leányok kérhették felvételüket, akik az adott tanév szeptember 1-jén betöltötték tizedik életévüket, de nem múltak el tizenkét évesek. A felsőbb osztályokba való bekerülés az elsős korhoz igazodott. A felvételi pályázatot a jelentkező édesapjának vagy gyámjának kellett az évkezdést megelőző áprilisban benyújtania a leánynevelő intézet igazgatóságának. A pályázatnak tartalmaznia kellett a hirdetményben meghatározott formában megszerkesztett felvételi kérelmet és az ugyanott megkövetelt feltételek teljesítését igazoló okmányokat. 1944-ben például mellékelni kellett az állampolgársági bizonyítványt,¹⁵⁹ a honvéd orvosi véleményt, az előző tanév (1943/44) félévi iskolai értesítő hiteles másolatát, szükség esetén az erkölcsi bizonyítványt,¹⁶⁰ a születési és házassági anyakönyvi kivonatokat, illetve keresztleveleket, valamint az előírt „Származási Táblázat”-ot, illetve áttekintést kellett adni a jelentkező személyi és családi viszonyairól.¹⁶¹ Az orvosi vizsgálatához szükséges űrlapot tartalmazta a pályázati

158 Pályázati hirdetmény a soproni m. kir. „Zrínyi Ilona” honvéd tiszt leánynevelőintézetbe való felvételre a 1944/45. tanévre. *Honvédségi Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára*, 1944. február 3. 71. évf. 4. sz. 127–146. o.

159 Állampolgársági bizonyítvány hiányában úgynevezett trianoni záradékkal ellátott községi illetései bizonyítványt kellett benyújtani. A kiegészítés azt bizonyította, hogy akinek a részére kiállították az okiratot, 1921. július 26-án a trianoni Magyarország területéhez tartozó település lakosa volt. Azoknak a pályázóknak, akik 1938. november 2-a előtt a Felvidéken, 1939. március 15-e előtt Kárpátalján, 1940. augusztus 30-a előtt a keleti és erdélyi területeken, illetve 1941. április 11-e előtt a délvidéki területeken laktak, állampolgársági bizonyítvánnyal kellett igazolni, hogy magyar állampolgárok.

160 Ha a belépés nem közvetlenül valamely nyilvános iskolából történt, akkor hatósági erkölcsi bizonyítvánnyal kellett igazolni a jelentkező kifogástalan erkölcsi magaviseletét.

161 Erkölcsi bizonyítványt és származási igazolványt az iskolák is kiadhattak a főiskolára távozó érettségizett tanulók részére. A származási igazolvánnyal bizonyították, hogy az igazoló bizottság megállapítása szerint a megnevezett növendék nagyszülőikig bezárólag tiszta keresztény származású. Az erkölcsi bizonyítvánnyal az aláíró igazgató tanúsította, hogy a megnevezett növendék az adott iskolai évben az intézet nyilvános tanulója volt és erkölcsi magaviselete, illetve nemzethűsége kifogástalan volt, így főiskolai tanulmányokra alkalmas.

hirdetmény.¹⁶² A személyi és családi viszonyok bemutatásakor az alapadatokon túl információkat kellett adni a jelentkező eddigi tanulmányi előmeneteléről, közölni kellett a testvérek (száma, neme, ellátottak-e), a szülők, nagyszülők, gyám személyes adatait.

Az iskola igazgatósága levélben értesítette a szülőket, ha megfelelt a jelentkező pályázata; majd orvosi vizsgálatra, valamint rövid felvételi beszélgetésre rendelte be a növendék-jelöltet. A behívott pályázók pontos érkezéséről, valamint az oda- és – a felvételi kérelem elutasítása esetén – a visszautazás költségeiről a hozzátartozóknak kellett gondoskodniuk. Ódry Márta, akit édesanyja kísért el Sopronba, így emlékezett az 1935-ben lezajlott felvételire: *„Reggeli után, kilenc órakor indultunk, hogy a felvételi vizsgán pontosan ott legyünk tíz órára. A nagy bar-na kapu félig nyitva várta az érkezőket. A kapu felett nagy betűkkel ott állt a felirat: Magyar Királyi Zrínyi Ilona Honvédtiszti Leánynevelő Intézet. A rövid bejárati folyosó kiszélesedett és jobbra meg balra folyosók nyíltak. Szemben széles lépcső vezetett az emeletre. Itt anyám megállt, mintha azon gondolkodna, hogy merre is induljon. Valaki odajött és anyám az igazgató irodája után kérdezett. Az mutatta, hogy merre menjünk. Bekopogtunk és az igenre beléptünk a tágas irodába. Egy magas, egyenes tartású hölgy széssel kínált bennünket, majd beszólított egy egyenruhás férfit, akinek utasításokat adott. Rövid idő múlva, két másik hölgy és egy pap jött be és leültek a hosszú asztal másik felén. Elkérték a bizonyítványomat és kezdtek beszélgetni velem. Megkérdezték mi a kedvenc játékom és szeretem-e az iskolát, ahová járok. [...] Azt is kérdezték, szeretek-e énekelni. Igennel válaszoltam. [...] Fejből össze kellett adnom 39-t és 17-t. Nem volt nehéz. Az egész felvételi vizsga nem tartott tovább mint fél órát. Kijelentették, hogy felvételt nyertem, de várnom kell még az orvosi vizsgára.”*¹⁶³ Az intézet orvosa megvizsgálta a kislányt, ám a testsúlyát nem találta megfelelőnek. Így Mártának még egy évet kellett várni, hogy az intézet növendéke lehessen, de a rá következő évben a második osztály tanulója lett *„a katonai női iskolának Sopronban”*.

Futaky Hajnát a felvételnél leginkább az bántotta, hogy füle alá érő, csinos ap-ródfrizurájától meg kellett válnia.¹⁶⁴ Az alsós korúaknak a fülüket éppen eltakará hajnál hosszabb frizurájuk nem lehetett.¹⁶⁵ 14 éves kortól lehetett megnöveszteni a haját, de hosszabb hajnál is előírás volt a két copf vagy a pertlivel hátrafogott és

162 Pályázati hirdetmény a soproni m. kir. „Zrínyi Ilona” honvéd tiszti leánynevelőintézetbe való felvételre az 1944/45. tanévre. *Honvédségi Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára*, 1944. február 3. 71. évf. 4. sz. 127–146. o.

163 Kasza 2000. 98. o.

164 Hasonló gondolatai voltak Gödry Nórának is, aki 1942 őszén lett bentlakó növendék (előtt két évig bejáró volt), ugyanis évekzedkor levágták divatos, Karády Katalin stílusú fűrtjeit. Simorjayné Gödry Nóra szíves szóbeli közlése.

165 Futaky 2007. 248. o.

-tűrt viselet.¹⁶⁶ A hajmosáskor a szobalány segédkezett a lányoknak, az idősebbek hintőporozhatták a hajukat.

Az intézeti rend és ellátás

A felvett növendékek a nevelőintézetben teljes ellátásban részesültek. Államköltségen folyt az étkezés, ingyen kapták az intézeti ruházatot és a szükséges tankönyveket és taneszközöket. Díjtalan volt az elhelyezés és a mosatás is. A hozzátartozókat azonban kötelezték, hogy az intézet által előírt zsebpénzt rendszeresen küldjék meg a diákoknak. A gondviselő kötelessége volt a szükséges egységes tisztálkodó szerek biztosítása. Már a felvételre a növendékeknek magukkal kellett hozniuk hat darab törülközőt, tizenkét darab zsebkendőt, három pár barna harisnyát és három pár rövid fehér tornaharisnyát. Az intézetbe felvett minden egyes növendékre és azok hozzátartozóira kötelezően érvényes volt az intézet „Szolgálati utasítása” és a „Házirend”. Ezek be nem tartása a tanulók azonnali elbocsátását vonhatta maga után.¹⁶⁷

Sajnálatos módon mind a Szolgálati utasítás, mind a Házirend odaveszett a háború alatt az intézet egész irattárával együtt. A növendékekre és a szülőkre vonatkozóan fontos tudnivalókat tartalmazott az a körlevél, amelyet az iskola igazgatónöje küldött ki az intézet hallgatóinak és családjaiknak a tanévkezdés előtt.¹⁶⁸ Miután az intézet rendszeresen nem tudott szülői értekezletet tartani, ezért a szükséges információkat a látogatások és levelezés útján tudatták a gondviselőkkel. A növendékeket minden vasárnap és ünnepnap lehetett meglátogatni, délután fél hattól hétig. A leányokat minden első és harmadik vasárnap felkereshették a soproni Rákóczi Intézetben¹⁶⁹ tanuló fiútestvérek. Minden látogató

166 Dr. Garay Mária szíves szóbeli közlése.

167 Pályázati hirdetmény a soproni m. kir. „Zrínyi Ilona” honvéd tiszti leánynevelőintézetbe való felvételre az 1944/45. tanévre. *Honvédségi Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára*, 1944. február 3. 71. évf. 4. sz. 127–146. o.

168 M. kir. „Zrínyi Ilona” honvéd tiszti leánynevelő intézet Sopron körlevele. A szülők kapcsolata a növendékekkel, illetve intézettel. Kelt: Sopron, 1941. augusztus. Leltári szám: Hadtörténelmi Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Múzeum (a továbbiakban: HIM HTM) Plakát- és aprónyomtatványtár 2005.1.1./Nyt. A továbbiakban: Körlevél. Itt szeretnénk megköszönni Tóth Orsolyának, hogy a gyűjteményében található dokumentumra felhívta figyelmünket.

169 A M. kir. Soproni honvéd főreáliskola 1898 és 1944 között működött. 1918–1919-ben Magyar katonai főreáliskolaként, 1921-től M. kir. soproni reáliskolai nevelőintézetként, 1922-től M. kir. Rákóczi Ferenc reáliskolai nevelőintézetként, 1938-tól M. kir. Rákóczi Ferenc honvéd főreáliskolaként, 1939-től M. kir. Rákóczi Ferenc soproni honvéd középiskolai nevelőintézetként és 1941-től M. kir. Rákóczi Ferenc honvéd gyalogsági hadapródiskolaként funkcionált. Az intézetet az 1897. évi XXIII. törvénycikkkel állították fel. 1898-tól a Ludovika Akadémia előkészítő iskolájaként működött. A hároméves iskolában olyan 14–18 éves fiúk tanulhattak, akik elvégezték valamely gimnázium reálszakát vagy a polgári iskola négy osztályát. 1919-ben az intézet felszerelésének egy részét Győrbe szállították. 1921–1922-ben az iskola Jutason volt, amíg Sopron város sorsa rendeződött. 1922-től 1928-ig négy évfolyamos alreáliskolaként

neve és mindenki, aki a növendéket az épületből kivitte, belekerült az úgynevezett Látogató könyvbe. Kimenőre a tanuló csak bejelentett és a kivitelre jogosult rokonnal vagy ismerőssel mehetett. Az eltávozás a város területére szólt, azt elhagyni csak az igazgatónő engedélyével volt szabad. Kimenőre a szülőkkel és nagyszülőkkel minden hónap első és harmadik vasárnapján délelőtt tíz órától este nyolcig kerülhetett sor, távolabbi ismerősökkel csak minden első vasárnap. A látogatások alkalmával nyílt lehetősége a szülőknek, hogy felvegyék a kapcsolatot a gyermekek előjáróival és érdeklődjenek a növendék előmeneteléről. Az igazgatóság lehetőséget biztosított arra, hogy a hozzátartozók bepillantást nyerjenek az intézet belső életébe, de nem ajánlották, hogy a gondviselők a tanulókról közvetlenül a szaktárgyakat tanító tanárral konzultáljanak. Ha az intézet vezetőségével a személyes kapcsolatfelvétel valamilyen oknál fogva nem jöhetett létre, az igazgatóság levélben kereste meg a szülőket és ugyanezt az utat választhatták a gondviselők is. Ebben a kérdéskörben az intézet egy óvatos intéssel is élt. Leszögezték, hogy *„az intézet egyébként minden beérkező levélre válaszol és minden kérést elintézi. Ezért felesleges és nem is célszerű a kérést magasabb parancsnokság vagy közbenjárók útján az intézet igazgatóságához eljuttatni. Legjobb mód az egyenes út, a személyes vagy levélbeli érintkezés felvétele, mert esetleges félreértések így küszöbölhetők ki a legjobban, a kérés pedig így intéződik el a leghamarabb.”*¹⁷⁰

A növendékeknek kötelező volt minden héten szüleiknek vagy gyámjaiknak levelet írni. Az intézet a szülőktől is elvárta, hogy egy héten egyszer ők is írjanak a diákoknak, ezt nevelési célzattól tartották fontosnak. A levélpapírt, levelezőlapot és a bélyeget az iskola vásárolta meg a tanulók zsebpénzéből. Élelmiszersomagot évente kétszer kaphattak a növendékek, születés- és névnapjukkor. Ezekon kívül Mikulás-kor érkezhettek egy édességsomag. A jeles napi ajándécsomagok öt kilogrammnál nem lehettek nehezebbek és nem tartalmazhattak húsfélét. A születés- és névnapokat be kellett jelenteni év elején az osztályfőnöknek. Ha valakinek az ünnepnapjai kívül estek a tanéven, válaszhatott magának egy tetszés szerinti napot. A növendékek részére szánt zsebpénz és különóra-díjakat postautalványon küldhették a szülők. 1941-ben a zsebpénz összege alsó évfolyamosoknak havi három pengő volt, míg a felsőbb tagozatosoknak havi hat pengő. A zsebpénzt az osztályfőnök vaskazettában tartotta és onnan osztotta ki. Mivel az iskola minden szükségeset biztosított a tanulók részére, általában bélyegre, csokoládéra, szappanra töltötték a lányok.¹⁷¹

élt tovább. 1928 és 1931 között fokozatosan főreáliskolává fejlesztették, nyolc évfolyammal. 1941 és 1944 között mint gyalogsági hadapródiskola működött. 1944 szeptemberében ide helyezték át a pécsi Zrínyi Miklós hadapródiskolát, és mint Egyesített gyalogsági hadapródiskola települtek ki Ausztriába. A kötetben az intézet nevét a mai helyesírás szabályai szerint adjuk meg (Magyar Királyi Rákóczi Ferenc Reáliskolai Nevelőintézet), ugyanúgy ahogy a leánynevelő esetében is, vö. 5. lábjegyzet.

170 Körlevél, 2. o.

171 Földi Lőrincné dr. Boros Judit szíves szóbeli közlése.

Édes jó Anyám!

Kedves leveledet megkaptam, nagyon szépen köszönöm. Már hálás Istennek legyöttem a betegből, anélkül, hogy beteg lettem volna. Nagybam készülünk a vizsgákra és a versenyekre. Tegnap délután megérkezett Gyömbös Gyula miniszter elnök úr a kíséretével. Nagyon vártam Heresztapámmat, hogy eljön, de jött nem el, hanem csak Somogyi Alexredes úr jött el. A hegyelmes úr Yanka néni lakásán van elhelyezve. Ma előadás lesz, a Babatündér'-t fogják előadni. Én a dobási versenybe vagyok benne, felülről 28 métert dobok. A torna ünnepeken a mászásban veszek részt. Édesanyám ez az utolsó levelem ebben az évben. Nagyon szépen köszönöm azt a sok jót amit ebben az évben nekem adtál. Köszönöm a zseblpenzt, köszönöm, hogy az ünnepeken haravittél és otthon minden jóval eláttál. Bocsás meg Édesanyám a rosszágomat, amivel neked anyai fájdalmat okoztam neked. A boldog viszontlátási exerszer esókol hálás leánykád:
Sopron, 1934. június 16-án
Klára

Bartha Klára növendék levele édesanyjának, 1934. június 16.
(Dénes Hargita családjának tulajdona)

A körlevél utolsó pontja azzal foglalkozott, hogy a növendékeket otthon abban a szellemben neveljék, ahogy az intézetben. Felhívták arra a figyelmet, hogy „különösen káros és fegyelemromboló, ha otthon a növendék szabadon nyilatkozhatik az intézet, ennek élete, rendszere és esetleg tanárnői ellen. Am ez hálátlanság is, mert hiszen a növendék a nemzet áldozatkészségének neveltje s így csakis mélyeséges hála töltheti el mind a hozzátartozókat, mind a növendékeket az intézet iránt. [...] A szabadság a jó előmenetelű növendék részére az üdülés, szórakozás ideje. A növendék azonban ekkor is foglalkozzék valami hasznos dologgal, sportoljon, olvasson is.”¹⁷²

A hosszabb szünetekre való utazás előtt szabadság iránti kérelmet kellett a növendékek szüleinek kitölteni. Ezek az úgynevezett „szabadságok” a következők voltak: főszünidő, karácsonyi szünidő és húsvéti szünidő. A nyári és karácsonyi szabadságra minden növendék jogosult volt, de a tavaszi szünetre csak a megfelelő tanulmányi eredményű és jó magaviseletű tanuló utazhatott. A kérelem konkrétan meghatározta a szabadságolás kezdetét és a bevonulás időpontját, órára pontosan megjelölve. A szabadságolt intézeti növendékek csak kísérelővel utazhattak. Az elutazásnál – kérésre – az iskola kikísérte a növendékeket a vasútállomásra és ott adták át a hozzátartozóknak a gyerekeket. Visszautazáskor az intézet két képviselője a budapesti Keleti pályaudvaron várta a növendékeket, ezzel is megkönnyítve a szülők dolgát. A családtagoknak a váróteremben kellett elbúcsúzni a Sopronba visszautazó gyermekektől. A kérelem szövege pontosan meghatározta a növendékek szünidő alatti viselkedését és viselkedésük felügyeletének módját. Külföldre például csak a nyári szünidőben utazhattak, a szabadságot semmiféle módon meg nem hosszabbíthatták, vásár- és ünnepnapokon iszentiszteleten kellett részt venniük. A szabadság ideje alatt nyilvános táncmulatságba, illetve mulatóhelyre nem mehettek még kísérelővel sem. A magukkal vitt kincstári ruházatot tisztán és jó állapotban kellett visszavinni. A szabadság után az iskolába bevonuló növendékek nem vihetek be magukkal könyveket, édességet, húsételeket, szeszes italt, orvosságot és ékszert. Ha ez mégis megtörtént, az iskola a tiltott holmikat elkobozta.¹⁷³

A szünidő eltöltésére az intézet is lehetőséget biztosított, a felvételi pályázat-hoz hasonlóan ugyancsak a Honvédségi Közlönyben jelent meg a balatonlellei fiú és leány szüniidei otthonokba való beutalás iránti kérelmek benyújtására szólító felhívás.¹⁷⁴ A nyaralóhelyre az intézeti neveltek automatikusan mehettek, de néhány helyet fenntartottak olyan tisztai gyerekek számára is, akik magánnevelés-

172 Körlevél, 3. o.

173 Bartha Klára a m. kir. „Zrínyi Ilona” tiszti leánynevelő intézet igazgatósága által kiadott szabadság iránti kérelmének utasításokat tartalmazó része, 1930-as évek. Köszönjük Dénes Hargitának és családjának, hogy a nagymama intézetbeli dokumentumait a rendelkezésünkre bocsátotta.

174 435.735/9. – 1940. számú körrendelet. A balatonlellei fiú és leány szüniidei otthonokba való beutalás iránti kérelmek benyújtása. *Honvédségi Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára*, 1940. május 1. 67. évf. 9. sz. 146–147. o.

ben részesültek. A nyaralóhelyre a gyerekeknek – legyenek intézetisek vagy magánnevelésben részesülők – az alábbi holmikat kellett magukkal vinni: egy rend ünneplő ruhát, egy melegebb házi ruhát, egy könnyű házi ruhát, torna- vagy sportruhát, tornainget, tornanadrágot, tornacipőt, vállpántos fürdőruhát, fürdőlepedőt, fürdőcipőt, fehérneműt és tisztálkodási szereket.¹⁷⁵ A külsős gyerekek ruháit el kellett látni névmegjelöléssel, ugyanúgy, ahogy az intézetben a növendékek holmijára is rá került a címke névvel és az intézeti számmal.

A HONVÉDTISZTI LEÁNYGYERMEKEK BALATONLELLEI SZÜNIDEI OTTHONA

Az első világháború előtt a soproni tiszti leánynevelő intézet árva növendékei közös nyaraláson vehettek részt a St. Petersberg-i várkastélyban.¹⁷⁶ Ez a lehetőség a háború utáni időszakban megszűnt és a diákoknak nyáron el kellett hagyniuk az intézetet, haza, illetve rokonaikhoz kellett utazniuk.

A gyermekek nyári elhelyezésének problémájára a magyar királyi Honvédelmi Minisztérium 9. osztályának vezetője, Deszky (vagy Deczky) Marsik Jenő tábornok kezdeményezett megoldást. A minisztérium megvásárolta az egykori Uri-panzió a vasúti töltéstől a Balatonig húzóódó telkét.¹⁷⁷

175 Megkívánt pipereeszközök: fésű, hajkefe, fogkefe, körömkéfe, szappan, szájavíz, fogpép, ruhakefe, sárkefe, cipőtisztító kellékek.

176 Gangel 1937. 59–60. o. „St. Petersberg Tirol legromantikusabb tájai közé tartozik. Hegyen épült erős, vastagfalú, ódon vár, teljesen lakható állapotban.” Gangel 1937. 39. o.

177 Az 1930-as években, Balatonlellén épült honvédüdülők tervei és megvalósítása Deszky (Deczky) Marsik Jenő tábornok nevéhez fűződik. 1931-ben épültek a Ludovika Akadémia épületei is, 1938-ban a Honvéd Jóléti Alap építtetett nyaralókat katonatisztek és családjaik számára. Deszky (Deczky) Marsik Jenő meg akarta vásárolni a balatoni műút és a vasút között elterülő – legelőnek sem alkalmas – területet, és ott egy nagyobb létesítményt szeretett volna létrehozni, azonban a terület megvásárlásával kapcsolatban nem tudott megegyezni a tulajdonosokkal. Horváth József: Balatonlelle története. Veszprém, 1943. 126. o. <https://dbhir.hu/images/800/history/Lellehistoria.pdf> (Megtekintés: 2018. március 4.)

A honvédelmi miniszter először 1931. június 10-én adott ki hirdetményt a Honvédtiszti leánygyermek balatonlellel szünidei otthonára vonatkozóan.¹⁷⁸ A miniszter ezzel az irattal tudatta, hogy „*a soproni Zrínyi Ilona tiszti leánynevelőintézetben az iskolai szünidő alatt visszamaradó növendékek részére megfelelő nyári tartózkodást biztosítandó, Balatonlellén szünidei otthont*” létesített, amely 1931 nyarán kezdte meg működését.

Az intézmény hivatalos elnevezése „A m. kir. honvéd tiszti leánygyermek szünidei otthona – Balatonlelle” lett. A minisztérium szándéka szerint alaprendeltetése az volt, hogy iskolai légkörtől mentes és egészséges éghajlatú szünidei otthont teremtsen azoknak a növendékeknek, akik családi, vagy egészségügyi okokból arra kényszerülnek, hogy a nyarat nevelőintézetben töltsék. A szünidei otthon két turnusban júliusban és augusztusban fogadta a gyermekeket. Az intézeti növendékek mellett a fennmaradó helyekre családi, egészségügyi vagy egyéb okoknál fogva rászoruló 12–16 éves honvédtiszti vagy tisztviselői családból származó leánygyermek is jelentkezhetek. Jelentkezni a családfő által benyújtott, a soproni leánynevelő intézet igazgatónőjének címzett, részletes indoklással alátámasztott írásbeli kérelemmel lehetett. A kérelemben pontosan meg kellett jelölni a gyermek életkorát, valamint azt az időszakot, amelyre az elhelyezést kérik, illetve csatolni kellett az utolsó iskolai bizonyítvány másolatát, orvosi igazolást és az iratra rá kellett vezetni a családfő közvetlen előljáró parancsnokságának záradékát. A döntés a minisztériumban született meg, amelyről a szülőket az intézet igazgatónője tájékoztatta. A növendékek esetén a gyermekek nyaraltatásával kapcsolatban – a szülőkkel egyeztetve – az igazgatónő tett javaslatot a minisztérium irányába.

A nyaraltatás fejében a gyermekek után napi 2 pengő 50 fillér úgynevezett „táppénzt” kellett befizetni a szünidei otthon gazdasági hivatalába. Az otthonba való oda- és visszautazás költségei is a hozzátartozókat terhelték és nekik kellett gondoskodni mind a beutalásnál, mind a távozásnál a gyermekek kíséretéről.

178 HIM HL Főig/parancsnokság 8. Kt. 1002-1482. + sz. n. 1229. Honvédtiszti leánygyermek balatonlellel szünidei otthonára vonatkozó határozványok kiadása. 109896. szám eln. 9. – 1931.

A szünidei otthonban házirend volt érvényben, amely be nem tartása az intézményből való időelőlti eltávolítást vonta maga után. Fertőző betegeket az otthon nem fogadott.

A szünidei otthon működtetését a miniszter a soproni tisztii leánynevelő intézet vezetésére bízta, a gazdasági ügyeket „a m. kir. honvéd tiszt és tisztviselő gyermekek üdülőtelepei Balatonlelle” gazdasági hivatalához csatolta.

Az otthon személyzetét a leánynevelő igazgatónője rendelte ki az intézménye személyi állományából. Így az egész szünidő alatt Balatonlellén tartózkodott egy vezető tanár, egy nevelő tanár, egy orvosnő, egy ápolónő, egy gazdasági vezetőnő, egy szakácsnő, egy kézilány és egy háziszolga. Természetesen a személyzet tagjai – ugyanúgy, ahogy általában a gyermekek is – váltották egymást.

A gyermekek foglalkoztatására – a szünidei jelleg megtartása mellett – a leánynevelő vezetősége napirendet állított össze. Ennek központi eleme volt, hogy a növendékek a lehető legtöbb időt töltsék a szabadban, illetve kiemelten szabályozták a fürdőzés mikéntjét.

Abban az esetben, ha egy gyermek megbetegedett, akkor „múló jellegű” probléma esetén a betegszobán helyezték el, ahol az intézeti orvosnő gondoskodott róla felépüléséig. Nagyobb megbetegedésnél a leánygyermeket a hozzátartozók gondjaira bízta és az előre befizetett táppénzt visszatérítették.

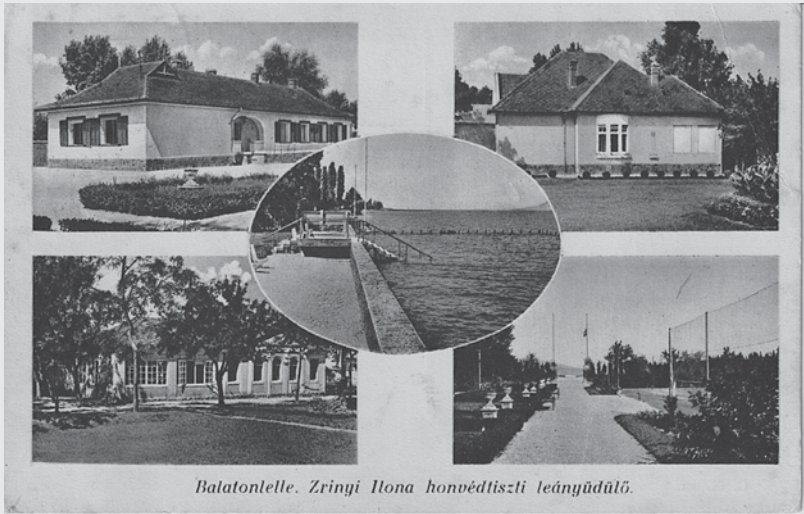
A vasút felé vezető út és a Balaton-part között elterülő, hosszúkás telken pavilonszerűen helyezték el az üdülő építményeit. A telken a bejárati kaputól egy fákkal szegélyezett ösvény vezetett a partra. A bejáratnál kapott helyet a házfelügyelői lakóépület, majd következett a nevelő személyzet elszállásolására szolgáló parancsnoki épület, az étterem és a hálótermi épület három nagyobb, öt kisebb helyiséggel, fürdőszobával. A vízparton kabinokat állítottak fel, volt külön mosókonyha, tyúkól, virágház és amerikai tekepálya.¹⁷⁹

A szünidei otthonban egyszerre 26–28 gyermek nyaralhatott, háromhetente váltották egymást, de indokolt esetben arra is volt lehetőség, hogy a növendékek közül néhányan két hónapig is maradjanak. A gyermekek csónakázhattak, teniszezhetek, volt ping-pong felszerelés, kugli, rádió, zenegép,

179 HIM HL Katonai objektumok építési anyaga. VII. 24. „Zrínyi Ilona” tisztii leánynevelő intézet Sopron.; Növendéki üdülő, Balatonlelle.

zongora. Esős időben rendelkezésükre állt ifjúsági kézikönyvtár és különféle társasjátékok.¹⁸⁰

1939-ben fontos történelmi szerep jutott a leánygyermekek szünidei otthonának. 1939 őszén a Balatonlellére irányított lengyelországi menekültek 200 fős csoportjából a családokat a leányok üdülőjében helyezték el 1940 áprilisáig.¹⁸¹

Balatonlelle. Zrínyi Ilona honvédtiszti leányüdülő.

Zrínyi Ilona honvédtiszti leányüdülő, Balatonlelle. Képeslap, dr. vitéz Péterfy Károlyné Dobozy Margit írta édesanyjának 1937 júliusában (Péterfy Katalin tulajdona)

180 *Gangel* 1937. 60–61. o.

181 *Paál László*: Balatonlelle a XXI. század küszöbén. 2007. http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/telepulesek_ertekei/Balatonlelle/pages/Balatonlelle_ceba/010_balatonlelle_torteneti_multja.htm (Megtekintés: 2018. március 4.)

Az intézeti állománykönyv

A tanévkezdés után a növendékek és az intézeti személyzet adatait bejegyezték az úgynevezett állománykönyvbe, amit szeptember végén zártak le. A növendékekkel kapcsolatban bekönyvelték évfolyamuk és osztályuk számát, nevüket és intézeti azonosság számukat, születési helyüket és idejüket. Bekerült a pontos adat arról, hogy a diák pontosan hány éves volt a tanév kezdetekor. Ezekon kívül feljegyezték a tanulók állampolgárságát, illetőségét, vallását, anyanyelvét, azt, hogy milyen más idegen nyelven, milyen fokon beszél. A könyvben szerepelt az is, hogy a növendéket mikor vették intézeti nevelésbe, milyen oktatásban részesült azt megelőzőleg. Jelezték, hogy milyen helyet foglalt el (ingyenes, fél ingyenes, alapítványi vagy fizető), illetve milyen kedvezmények illették meg. Feljegyezték az állománykönyvbe az apa és az anya adatait, az esetleges árvaságot, az ellátott és ellátatlan testvérek adatait, valamint az előző tanév magaviseleti és összeredményét. Az állománykönyv másik felében szerepelt az igazgatóság, a tan-, nevelő-, közigazgatási- és egészségügyi személyzet.¹⁸² A naplóban róluk a következő adatok szerepeltek: rendfokozatuk és rangosztályuk, nevük, családi állapotuk, mely rendelettel, mikor lettek beosztva, valamint a szolgálati alkalmazásuk. A Hadtörténelmi Levéltárban az 1940/41. tanévben készült állománynapló maradt fenn,¹⁸³ ekkor 22 fő volt az intézmény személyzetének száma. Az intézetben egy igazgató, tíz rendes tanár, négy szerződéses tanár, egy nevelőnő, egy szerződéses orvos, egy gazdasági vezető, egy raktárfelelős, két betegápoló és egy titkár volt beosztva. A tanárok alapfeladata a szakórák tartása volt, de be voltak osztva a növendékcsoportokhoz és közülük kerültek ki az osztályfőnökök is. A szaktanárok voltak a különböző szertárak őrei is, az intézeti iskolában volt rajzszertár, természet- és vegytanszertár, tornaszertár, természetrajz és földrajz szertár, valamint kézimunkaszertár. Egy-egy tanár volt a szemléltető képek őrzője, az önképzőkör elnöke, a tanári könyvtáros, illetve az ifjúsági könyvtár kezelője, a sportkör és a kirándulások vezetője, valamint a tanári étkezde felügyelője. Érdekes, hogy nem csak a tanárok tartottak órát, hanem a többi alkalmazott is, így az orvosnő vezette az egészségtan órát, a titkárnő pedig a kézimunka oktatásába segített be.

182 Vö. A M. Kir. Zrínyi Ilona Honvédtiszti Leánynevelő Intézet tanárnőinek, nevelőinek és közigazgatási személyzetének rangsora. A M. Kir. Honvédség és Csendőrség tisztjeinek, lelkészeinek és tisztviselőinek rangsorolása. Budapest, 1940. 819–821. o.

183 HIM HL Katonai Tanintézetek, V. 15. M. Kir. Zrínyi Ilona Honvéd Tiszti Leánynevelő Intézet iratai, Sopron, 1929–1941. Állománykönyv az 1940/41. évről. 502540 számon.

Tanári csoportkép a Hubertusz-kilátóhoz szervezett kiránduláson. A képet Uray Éva növendék készítette 1935 júniusában (Péterfy Katalin tulajdona)

A tanárnők katonai rangosztályba voltak sorolva. Eleinte az összes tanárnő bent lakott az intézetben, csak kevesen kaptak engedélyt arra, hogy kiköltözzenek a városba. Az oktatóknak külön lakosztályaik voltak, ahová a növendékeknek tilos volt felmenni. Ez természetesen megindította a diáklányok fantáziáját. Blancz Valerie tanárnő emlékei szerint a tanári kar nagyon összetartott, nagyon kedvelték egymást, jó barátságban voltak. Minden vasárnap ebéd után egy-egy tanárnőnél összejöttek kávézni, ezen alkalmakkor megbeszélték az összes növendéket és eseményt.¹⁸⁴ A tanári kar élete akkor változott meg, mikor a vezetőség úgy döntött, hogy tovább növeli a növendékek létszámát. Mivel több helyre volt szükség, a tanárnőket kitelepítették az intézetből és csak az igazgatónő lakása maradt az épületben, illetve a házvezetőnőé és az ügyeletesi szoba. Minden estére beosztottak ügyeletes nevelőt, aki az ügyeletesi szobában tartózkodva készenléti szolgálatot tartott, minden tanárra ciklikusan, körülbelül tíznaponta került sor.

A tanári kar tagjai nem mehettek férjhez, ha mégis, akkor el kellett hagyniuk az intézetet. Ez a felfogás az 1930-as évekre változott meg, ezután egyre több asszony tanított az intézetben. A pedagógus házaspárok közül Földi Lőrinc és dr. Boros Judit még az egyetemen ismerkedtek össze, de vitéz Péterfy Károly és Dobozy Margit már Sopronban, a nevelőintézetek kapcsán talált egymásra.

¹⁸⁴ Beszélgetés az intézetről. Lejtényi Éva növendék interjúja Fischer Jánosné szenttrókusi Blancz Valerie-vel emlékeiről és az 1936–1944 közötti időszakról. Kézirat. (Lejtényi Éva tulajdona.)

Orvosi jelentés a növendékekről, 1940

Az 1940/41. tanév elején, októberre elkészült az orvosi jelentés, ez volt az első negyedéves sportorvosi jelentés. Az intézet orvosa táblázatba foglalva írta meg beszámolóját. Az orvosi jelentésben névsorban szerepeltek a növendékek. Feljegyezték a tanulók születési évét, testsúlyát, testmagasságát, mellkas kerületét, tüdő térfogatát, testalkatát, csontozatát, tápláltsági fokát, pulzusszámát, vérnyomását, fogazatuk állapotát, a vizeletvizsgálat és a szemvizsgálat eredményét, valamint az átvészelt betegségeket. 1940 októberében a nevelőintézetnek 119 növendéke volt. Testalkatukat tekintve 46%-uk volt nyúlánk, 20%-uk zömök, 30%-uk karcsú és 4%-uk vállas felépítésű. Az iskolaév kezdetén 34%-uk volt jól táplált, 60%-uk közepesen táplált és 6%-uk volt gyengén táplált, egy esetben jegyezték fel, hogy a diák igen jól táplált volt.¹⁸⁵ A dátummal bejegyzett betegségek között leggyakrabban légcsőhurutot és influenzát rögzítettek. Az orvosi közleményben feltüntették, milyen sportágban jeleskedett a tanuló, külön jelezték, ha jó mozgás- vagy ugrókészséggel rendelkezett. A sportok között leggyakrabban a lovaglás, a torna, az atlétika, a tenisz és a korcsolyázás szerepelt.

Tornaóra az intézet udvarán

185 HIM HL Katonai Tanintézetek, V. 15. M. Kir. Zrínyi Ilona Honvéd Tiszti Leánynevelő Intézet iratai, Sopron, 1929–1941. Negyedévi és sportorvosi jelentés 1940/41. tanév. Összeállította: Dr. Vajnovszkyné Dr. Duró Emma. Sopron, 1940. október 24.

Az intézet nagy figyelmet fordított a tanulók egészségére. Megkívánták minden hallgatójuktól, hogy sportoljon. Lehetőséget biztosítottak különböző sportágak művelésére, a kibővített kertben helyet kapott több teniszpálya és tornaudvar is. Június közepén minden évben házi tornabajnokságot rendezett az iskola, a kiemelkedő tanulókat éremmel jutalmazták.¹⁸⁶

A nevelőintézet sporttermének elő- és hátlapja, 1935

(HIM HTM Numizmatikai Gyűjtemény 2004.55.1./É – Fotó: Szikits Péter)

186 Leltári szám: HIM HTM Numizmatikai Gyűjtemény 2004.55.1./É. Ezúton szeretnénk megköszönni Dr. Sallay Gergely Pálnak, hogy a gyűjteményben található műtárgyra felhívta a figyelmünket és közlésre a rendelkezésünkre bocsátotta.

A leánygimnáziumok között szervezett tornaversenyeken is a „zrínyista” lányok szerepeltek a legjobban. A tornaversenyeken kimagasló eredményeket elérő növendékek nevét megörökítették a leánynevelő intézet évente megjelenő Értesítőjében.

<p>Időrendi beosztás:</p> <p>1937. jún. 12-én d. e. 9 órától:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Tenisz mérkőzések II. és III. kcs. 2. Ding-pang mérkőzések II. és III. kcs. <p>D. u. 4 órától:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Tenisz mérkőzések II–III. kcs. 2. Ping-pang mérkőzések II–III. kcs. <p>D. u. 6 órákor:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Felvonulás. – Híszéhegy. 2. Zenés szabadgyakorlat I–II. oszt. 3. Zenés padgyakorlat III–IV. oszt. 4. Zenés buzogánygyakorlat V–VI. oszt. 5. Zenés bongyákoktat VII–VIII. oszt. 6. Siatka játékok I–III. oszt. 7. Talajgyakorlatok. 8. Dinsugrácsok. 9. Zenés medenciatároggyakorlat V. oszt. 10. Korlátgyakorlatok. 	<p>S Z Ü N E T.</p> <ol style="list-style-type: none"> 11. Marciás rimikus tánc. 12. Kószárlabajátékok bemutató IV. oszt. 13. Gúzsárgas tánc. 14. Felvonulás. – Himnusz. <p>1937. jún. 13-án d. u. 4 órától:</p> <p>Tenisz- és ping-pang mérkőzések folytatása.</p> <p>1937. jún. 14-én d. e. 9 órától:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. 50 m. síkfutás előtornai II–III. kcs. 2. Magasságrés II–III. kcs. 3. Kézlabda hajítás II–III. kcs. 4. Távollugrás II–III. kcs. 5. 50 m. síkfutás döntő II–III. kcs. 6. Tenisz mérkőzések. 7. Ping-pang mérkőzések. <p>D. u. 4 órától:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Gerenda előlír és szabadon választott gyakorlatok bemutatása II–III. kcs. 2. Talaj előlír és szabadon választott gyakorlatok bemutatása II–III. kcs. 3. Tenisz mérkőzések. 4. Ding-pang mérkőzések. 5. Felvonulás. – Díjkiosztás.
--	--

Az 1937. június 12–14-én tartandó sportverseny és tornaünnepség meghívója és programja (Soproni Múzeum Helytörténeti Aprónyomtatvány A. 2010.107.1.)

Az intézet sportköre 1934 májusában alakult, alapszabályához a honvéd reáliskolák sportköreinek szabályzatait vették alapul. Három szakosztály létezett: torna-atlétika, játék-torna és téli sportok. Alakult még egy negyedik szakosztály is, a vívó, ami azonban a diákok leterheltsége és a gyakorlati órák hiánya

miatt nem működött.¹⁸⁷ A testnevelés és sport fejlesztése érdekében létrehozott sportkör rendes tagjai azok a növendékek lehettek, akik tanulmányi eredményük alapján ezt megérdemelték. A júniusban megrendezett komoly versenyeket tréfás eseményekkel is kiegészítették. 1936. február 25-én például olyan sportversenyt rendeztek, ahol a következő számokban lehetett indulni: lepényevés, tűbefűzés, zsákban futás és burgonyahámozás.¹⁸⁸

A tavasszal megrendezett sportversenyek győzteseinek érem- és tiszteletdíjat kaptak, a teniszverseny nyerteseit teniszütővel jutalmazták, 1939-ben a második helyezett, Hornay Zsuzsanna teniszütőjét a helyőrségi tisztikar adományozta.¹⁸⁹

*Bartha Klára növendék
teniszverseny után
(Dénes Hargita
családjának tulajdona)*

187 HIM HL Honvédelmi Minisztérium eln. 9. oszt. 504.157/9. 1938. Jegyzőkönyv az 1938. évi november 25-én a soproni m. kir. Zrínyi Ilona honvédtiszti leánynevelőintézet tanári testületének a főigazgatói látogatás befejezése után tartott értekezletéről.

188 A magyar királyi Zrínyi Ilona Tiszti Leánynevelő Intézet Értesítője az 1935/36-ik isk. évről. Sopron, 1936. 16. o.

189 A magyar királyi Zrínyi Ilona Tiszti Leánynevelő Intézet Értesítője az 1938/39. évről. Sopron, 1939. 13. o.

Egy tanítási év eseményei

Az iskola éves eseményeiről is az Értesítőkből kaphatunk képet. Szeptemberben a tanári kar számára az alakuló értekezlettel kezdődött meg a tanév. A hónap első hetében tartották a felvételi vizsgákat és adtak lehetőséget a beiratkozásra. A felvételi vizsgákkal egy időben voltak a javítóvizsgák. Azok a tanulók tehettek pótvizsgát, akik egy vagy két tantárgyból elégtelen érdemjegyet kaptak. Azoknak, akik több tárgyból buktak meg, osztályt kellett ismételniük. Az intézet többi növendékének a pótvizsgák után kellett bevonulnia. Októberben mindig megtartották az aradi vértanúk ünnepét és a hónap végén kezdődött az első hosszabb szünet. November elsején az intézetben maradt hallgatók, akik nem távoztak el az őszi szünetben, megemlékezést tartottak minden évben a Sopronban eltemetett diákokról.¹⁹⁰

*Az intézet meghalt növendékeinek síremléke a soproni Szent Mihály temetőben, 2008
(Fotó: Sallay Gergely Pál)*

190 A soproni Szent Mihály temetőben található a tiszti leánynevelő intézet sírhelye, a bejáratától balra, a fal mellett, egy kisebb méretű beugróban. A díszes síremléken a következő felirat olvasható: „A Zrínyi Ilona m. kir. / tiszti leánynevelő intézet / elhalt növendékeinek / sírhelye. Gepperl Adrienne † 1883 / Poniankowska N. † 1886 [vagy 1888] / Rétvölgyi Adél † 1888 / Hackenberg Ilona † 1906 [?] / Gotten Karolina † 1917 / Lakoly Magdus [?] / Ehrlinger Jánoska † 1945 élt 3 hónapot.” A síremlék alsó részén nehezen olvasható, német nyelvű szöveg alapján („Gewidmet vom Stiftungs Director Paulin Müller 1876”) a sírhelyet Müller Paulin ajánlotta fel 1876-ban. Érdekeség, hogy Müller Paulin családi sírboltja átellenben található a leánynevelő sírhelyével. A síremlék mellett, a temető falán két tábla helyezkedik el. Egyik felirata: „Jenny Irma 1891–1955 / Dr. Jenny Ilona tanárnő 1890–1968”, a másiké: „Szombathelyi Irén 1905–1986”. Az első tábla tehát Jenny igazgatónőnek és testvérének állít emléket, míg a másik táblán valószínűleg rosszul van írva a név, Szombathelyi Irén 1926-ban végzett az intézet ipariskolájában. A sírhelyre Dr. Sallay Gergely Pál hívta fel figyelmünket, amit ezúton is köszönünk neki. Vö.: Őszi sírkerti sétá – A soproni új Szent Mihály Temető. https://multidezoepiteszet.blog.hu/2018/11/14/sirkerti_seta (Megtekintés: 2019. május 18.)

Decemberben nem maradhatott el a tréfás Miklós est és Horthy Miklós névnapjának megünneplése. A karácsonyi szabadság általában december 22-én kezdődött és január második hetéig tartott. Az intézetben maradt növendékek 24-én este megtartották a karácsonyfa ünnepét.

Csoportkép az intézeti Mikulás-ünnepségről 1940-ben. Rendezte az akkori VII. évfolyam, osztályfőnök Gangel Erzsébet, aki a fényképen közepén látható. (Soproni Múzeum Történeti Fényképtár AF 015603-007)

*Sorakozó az intézeti Mikulás-ünnepségen
(Soproni Múzeum Történeti Fényképtár AF 015603-002)*

*Angyal és ördög az 1940. évi Mikulás-ünnepségen
(Soproni Múzeum Történeti Fényképtár AF 015603-011)*

A második félv első nagy eseménye a farsangi est volt. Márciusban a 1848-as forradalom ünnepét szűk körben rendezték meg az intézményben, áprilisban volt a Rákóczi-ünnep. A tavaszi hónapok valamelyikére esett a húsvéti szünet. Júniusban voltak a záróvizsgák és a hónap közepén a már említett sportversenyek. A vizsgák után megkezdődtek a szabadságolások, illetve a növendékek egy része Balatonlellére utazott.

Csoportképek az intézeti farsangi ünnepségről 1942-ben. Rendezte az akkori VI. évfolyam, osztályfőnök Balogh Lászlóné dr. Lobinger Magda, aki a második fényképen, középen látható.

(Soproni Múzeum Történeti Fényképtár AF 015886; 015856)

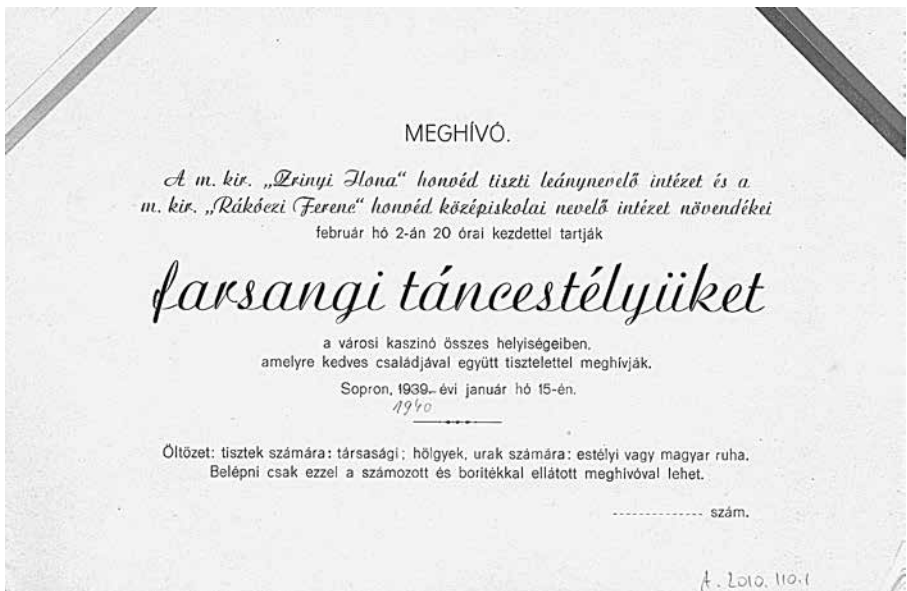

*Boszorkány az 1942. évi intézeti farsangi ünnepségről
(Soproni Múzeum Történeti Fényképtár AF 015841)*

A szünet kezdetekor Győrből bérelt személyvagonban kísérték a növendéket Budapestre, egy kocsni ment Szombathely felé, a végcélnál vehették át a „szállítmányt” a szülők.¹⁹¹

A tanárok havonta rendszeres értekezletet, januárban és júniusban osztályozó ülést tartottak. Az iskola életében jeles esemény volt, ha kiemelkedő személyek látogatták meg az intézményt. Az 1930-as évek második felétől évente egyszer szerveztek gázvédelmi és légoltalmi gyakorlatot. A leánynevelő intézet gyakran rendezett közös programot a soproni Magyar Királyi Rákóczi Ferenc Reáliskolai Nevelőintézettel. Vasárnaponként a lányokat a „Rákócziba” vitték mozifilmet nézni. Általában történelmi vonatkozású műveket és játékfilmeket tekintettek meg.¹⁹² A felsőbb osztályos (V–VII. évfolyamos) növendékek részt vehettek a reáliskola által rendezett esteken, például a Mikulás-esten vagy a farsangi bálokon. A lányok résztvevői voltak az úgynevezett „cöger”-báloknak¹⁹³ is, amiket rendszerint a soproni Kaszinóban rendeztek meg. A „zrínyista” lányok jelen voltak a Rákóczi Intézet udvarán rendezett tornaünnepélyen is. Az idősebb növendékek a cögerekhez jártak tánciskolába is, ehhez azonban a szülők beleegyezése kellett.

Meghívó farsangi táncestélyre, 1940

(Soproni Múzeum Helytörténeti Aprónyomtatvány A. 2010.110.1.)

191 Földi Lőrincné dr. Boros Judit szíves szóbeli közlése.

192 Dr. Garay Mária szíves szóbeli közlése.

193 A cöger a katonai fiúnevelő intézetek tanulóinak katonai köznyelvi elnevezése volt. Az elnevezés a német ziehen, nevel igéből, illetve a Zögling, növendék szóból származik.

Az 1940. évi cöger-bál a soproni Kaszinóban, ahol együtt báloltak a Magyar Királyi Rákóczi Ferenc Reáliskolai Nevelőintézet és a Magyar Királyi Zrínyi Ilona Honvéd Tiszti Leánynevelő Intézet növendékei

A városban vasárnaponként tettek zárt rendben, kettesével sétákat, a Lövérrek felé, át a Rákóczi Intézet előtt végig. A tanárok és a felsőbb éves ügyeltesek felügyelték a rendet, különösen a postaládáknál, hiszen előzetes elolvasás nélkül nem lehetett levelet küldeni.¹⁹⁴

Bár szigorú fegyelem uralkodott az intézetben, a farsangi multságok mindig nagy vidámságot hoztak a nevelde életébe. Blancz Valerie tanárnő így emlékezett az egyik farsangra: „...*meg kell említenem azt a felvonulást, amikor a felvonulás élén egy fiúruhába öltözött növendék vitt egy táblát, hogy »200 havi fix«.* Utána jött a nyomorgó családja, hét nyomorgó kisgyerek, mert akkor Magyarországon elég rossz viszonyok voltak. Nehéz volt az elhelyezkedés és ugye 200 fixes állások voltak akkor a mentőövek. És amikor az ipariiskola megszűnt, akkor annak a temetését játszották el a farsangi felvonuláson: elől jöttek a gyászolók, akik a sötétkék köpenyekbe burkolva a gyászoló közönséget képezték és bársonypárnákon vitték a kitüntetések helyett az ipariiskola szerszámaikat: a körzöt, a háromszögvonalzót és a különböző rajzszerkeket. Aztán egy hordágyon vitték a próbababát, amely az ipariiskola holttestét jelképezte, az egyik növendék pedig Chopin gyászindulóját játszotta hozzá.”¹⁹⁵ A farsangi

¹⁹⁴ Földi Lőrincné dr. Boros Judit szíves szóbeli közlése.

¹⁹⁵ Beszélgetés az intézetről. Lejtényi Éva növendék interjúja Fischer Jánosné szentrókusi Blancz Valerie-vel emlékeiről és az 1936–1944 közötti időszakról. Kézirat. (Lejtényi Éva tulajdona.)

műsort minden évben az adott hatodik osztály rendezte, így volt ez 1941-ben is. Ebben az évben a soron lévő osztály színdarabokat adott elő. Az egyik színműhöz cögereknek öltöztek a lányok, a másikkhoz pedig a visszacsatolt területek lakóinak.

MEGHÍVÓ

a m. kir. „Zrínyi Ilona” honvéd tiszti leánynevelő intézet
1941. évi február hó 20.-án 19 órakor tartandó

FARSANGI ESTJÉRE

Rendezi a VI. évfolyam.

KÖZTUDOMÁNYOS INTÉZET É. T., SZÉKES 10770

*Meghívó az intézet 1941. évi farsangi ünnepségére
(Soproni Múzeum Helytörténeti Aprónyomtatvány A. 2010.108.1.)*

Cögerek öltözött zrínyista lányok, 1941 farsangján

1944-ben a soron következő táncbemutatót tartották a tornaterem színpadán. Az iskola névadója tiszteletére bújhattak újra jelmezbe a tanulók, amikor a Zrínyi Ilona-emlékműsorban felelevenítették a nagyasszony életének főbb mozzanatait.

A növendékek gyakran mehettek színházba, illetve szabadegyetemi előadásokra. A zeneértő növendékek hangversenyre járhattak. A szülők által küldött pénzből az intézet vásárolt koncertbérletet és a diáklányokat esténként elkísérték a programra.¹⁹⁶

Az intézmény tanulói számára vasár- és ünnepnapon vallásfelekezet szerint kötelező volt istentiszteleten részt venni. A katolikus növendékek ezt az intézet kápolnájában megtehették, a többi nevelt a városban vagy a Rákóczi Intézetben vett részt istentiszteleten. Itt szervezték meg a református és evangélikus diákok számára a konfirmációt is.

A Magyar Királyi Rákóczi Ferenc Reáliskolai Nevelőintézet udvarán készült konfirmálási emlékkép, 1939

196 Dr. Garay Mária szíves szóbeli közlése.

AZ ISKOLA ÉRTEŚÍTŐJE

Az iskolatörténeti kutatások legfontosabb forrásai – a levéltári anyagok mellett – az iskolai értesítők. Ezek tükrözik leghitelesebben az iskolai élet hétköznapjait, számot adnak a tanév eseményeiről, ismertetik a tantárgyakat, tananyagot, tankönyveket osztályokra lebontva. Közölnek a növendékekre vonatkozó statisztikai adatokat.¹⁹⁷

Az iskolai értesítők vagy évkönyvek nyomtatott formában való megjelentetése a 18. századig nyúlik vissza. Az 1777-ben kiadott *Ratio Educationis* elnevezésű tanügyi rendelkezés előírta, hogy minden tanév végén nyomtatott formában meg kellett jelennie a teljes tanévben végrehajtott munka eredményeként létrejött osztályzatok jegyzékének.¹⁹⁸

A 19. század második felétől azonban új rendelkezés szabályozta az értesítők/évkönyvek kiadását. 1849 nyarán adta ki Bécsben az osztrák birodalmi kormányzat az új tanügyi szabályzatot: az „Entwurf der Organisation der Gymnasien und Realschulen in Oesterreich” című rendeletet – avagy röviden az „Entwurf”-ot. Az új rendelkezés Magyarországon az 1850/51-es tanévtől vált kötelezővé. Az „Entwurf” egyik paragrafusa pontosan meghatározta, hogy milyen részeket, fejezeteket kellett tartalmaznia ezeknek a kiadványoknak. Szükséges volt egy ismeretterjesztő jellegű értekezés (rendszerint valamelyik tanár munkája), meg kellett jelentetni a tanév eseményeit (tanév megnyitása, tantestületi értekezletek, kirándulások és ünnepek, a növendékek egészségi állapota, szakkörök munkája), a tantervet, a tananyagot, a használt tankönyveket, a tanárok tudományos munkásságát, az iskolai könyvtárak és szertárak állományát és gyarapodását, a vizsgák lefolyását, a tanulók

197 Az iskolai értesítők fogalma: http://www.opkm.hu/?lap=dok/dok&dok_id=277 (Megtekintés: 2018. szeptember 10.)

198 *Ratio Educationis*. Az 1777-i és az 1806-i kiadás magyar nyelvű fordítása (1981). Fordította, jegyzetekkel és mutatókkal ellátta Mészáros István. Budapest, 1981. 186. o. Hivatkozik rá: <http://folyoiratok.ofi.hu/konyv-es-neveles/iskolai-erdemsorok-ertesitok-es-evkonyvek-a-xviii-szazad-kozepetol-a-xx-szazad> (Megtekintés: 2018. szeptember 10.)

névsorát osztályonként és az elért érdemjegyeket, a diákokra vonatkozó statisztikai adatokat, valamint a következő tanévről szóló értesítést.¹⁹⁹

Ezt a tartalmi vonalvezetést követik a M. kir. „Zrínyi Ilona” Tiszti Leánynevelő Intézet Értesítői is. Az intézetnek nyolc, 1932 és 1939 között megjelent Értesítője volt.²⁰⁰

Az 1931/32., az 1932/33. és az 1933/34. tanévi évkönyvei A M. kir. „Zrínyi Ilona” Tiszti Leánynevelő-intézet Polgári Leányiskolájának Értesítője címet viselik. Borítójuk egyszerű, csak kis virágmintával díszített, vitéz Tóth Alajos könyvnyomdai-műintézete készítette. Mindhárom kiadvány elején egy-egy módszertani értékezés szerepelt az intézet tanárainak tollából (Gangel Erzsébet: Modern leánynevelés, pályaválasztás; Lengyel Mária: A fogalmazás tanítása; Dr. vitéz Péterfy Károlyné: A polgári iskolai testnevelés a sport szolgáltatásban). Az Értesítő a továbbiakban hűen követte az előírt szerkezetet: a tanulmányok után következett az iskolai év története című fejezet, benne az iskolai év kezdete, a felvételi vizsgák és beiratkozások lefolyása, a tanév megnyitása, a tantárgyak alóli felmentések, a tanári testület személyi változásai, a tanulmányi és nevelési ügyek, a tanulók magaviselete, szorgalma, tanulmányi előmenetele, érintkezés a szülőkkel. Ennél a résznél lehetett olvasni a tanulmányi kirándulásokról, az iskolai ünnepekről, a növendékek általános egészségügyi állapotáról, a hivatalos iskolalátogatásokról, a jótékonyági tevékenységről és az iskolai év befejezéséről. A következő nagy fejezetnek a személyzet volt a témája: a tanári testület és munkaköre, itt lehetett olvasni a szertárak helyzetéről. Az utolsó részek tartalmazták a tanulók névsorát és a rájuk vonatkozó statisztikai adatokat.

Az 1934/35-ös tanévtől megváltozott az intézet évkönyve, innen-től kezdve A Magyar Királyi Zrínyi Ilona Tiszti Leánynevelő Intézet

199 Magyar pedagógiai lexikon. Budapest, 1933. 511–512. o. Hivatkozik rá: <http://folyoiratok.ofi.hu/konyv-es-nevelis/iskolai-erdemsorok-ertesitok-es-evkonyvek-a-xviii-szazad-kozepetol-a-xx-szazad> (Megtekintés: 2018. szeptember 10.)

200 Vö.: *Gräbneré Bősze Klára: A Magyarországi Iskolai Értesítők Bibliográfiája 1850/51–1948/49.* 15. kötet (Selmecbánya – Szatmárnémeti). 31755, 32007, 32133, 32340–32347. tétel.

Értesítőjeként szerepelt. A borítója hasonult a fiúiskolák évkönyveinek címlapjához: a lapon középen az intézet épületének főhomlokzata látható, alatta Zrínyi Ilona arcképe és a „Magyar Hiszekegy” szövege. 1935-től a kötet a Székely és Társa Könyvnyomdájában készült, majd 1938-tól a Röttig-Romwalter Nyomda Részvénytársaságnál. A tartalom a továbbiakban is őrizte a régi hagyományt, az első oldalakon változatos témájú értekezések, illetve méltatások jelentek meg, adott esetben a jeles személyek ábrázolásával. Az 1934/35-ös kötetben vitéz Horthy Miklós és vitéz Jákfai Gömbös Gyula méltatása kapott helyet, illetve Mágori Etelka Zrínyi Ilona, leánynevelésünk eszménye című írása. Az értekezések sora a következő években is folytatódott: megjelent Palotay Alice Kiváló magyar nők befolyása nemzeti életünkre, Dr. Váll Eugenia Egészséges testnevelés, Dr. Jenny Ilona A modern magyar lány és Gangel Erzsébet Az intézeti nevelés című munkája.

1937 nyarán a nevelőintézet igazgatónője, Watzesch Janka nyugatlomban vonult, utóda Dr. Jenny Ilona lett. De 1937 folyamán elhagyta az iskolát az igazgatóhelyettes, Pammer Dezsőné Teimer Ilona és az intézeti orvosfőnök, dr. Váll Eugenia is. Az 1937/38. tanévben megjelenő Értesítőben az ő méltatásuk is olvasható.

1935-től kissé megváltozott a tartalom: az „Adatok az iskolai év történetéhez” című fejezetben számoltak be az iskolai év lefolyásáról, a tanulók vallási-erkölcsi neveléséről, magaviseletéről, szorgalmáról, tanulmányi előmeneteléről és a szülőkkel való érintkezéséről. Itt kaptak helyet a tanulmányi kirándulásokról, az iskolai ünnepekről, a növendékek egészségi állapotáról, a hivatalos iskolalátogatásokról, a jótékony tevékenységekről és az iskolai év befejezéséről szóló tudósítások. Az előző évkönyvekhez hasonlóan külön fejezetben szerepelt a személyzet helyzete, a szertárak bemutatása, a tanítási anyag ismertetése, iskolatípusonként az osztályok névsora és előmenetele, a statisztikai adatok, valamint a következő iskolai évre vonatkozó információk.

A leánynevelő intézet Értesítőjének borítója

A napirend

Az intézetben nagy fegyelem uralkodott, sőt 1940-ben bevezették a teljes katonai rendet: nem csak ügyeletes tanár volt, hanem a felsőbb osztályosok közül kijelölt ügyeletes növendékek is részt vettek a fegyelmezésben.²⁰¹ A diákok pontos beosztás szerint töltötték napjaikat. Hétfőtől szombatig 6.30-kor keltek, beágyaztak, meg kellett mosakodniuk, a reggeli időpontjáig (7.40-ig) lezajlott a reggeli torna. 8-kor kezdődött a tanítás, az úgynevezett hosszú vagy nagy szünetig három tanórárt tartottak meg. Az órák 45 percesek voltak, köztük 10 perces szünettel. 10.35-kor megkapták a növendékek a második reggelit és mindenkinek kötelező volt kimenni a szabadba. A nagyszünet 20 perces volt, az ebédig még további három órát kellett a diákoknak végigülni. Az ebéd 13.45-kor kezdődött. Délután még volt általában három tanóra. A diákok 17.15-kor uzsonnát kaptak és 19.30-kor szolgálták fel a vacsorát. Este egy óra állt rendelkezésre, hogy imádkozzanak,²⁰² megmosakodjanak és megfésülködjenek a lefekvés előtt, este 9-kor volt a takarodó.

Tanóra 1940-ben

201 Beszélgetés az intézetről. Lejtényi Éva növendék interjúja Fischer Jánosné szentrókusai Blancz Valerie-vel emlékeiről és az 1936–1944 közötti időszakról. Kézirat. (Lejtényi Éva tulajdona.)

202 Az esti ima szövege a következő volt: „Maradj velünk Uram, mert beesteledt és már lehanyaglott a nap. Szentháromság egy Isten, gyermeki hódolattal emelem fel Hozzád a nap végén szívemet és hálát adok Neked mindazon jókért, melyeket ma kegyes atyai kezeidből vettem. Hálát adok Neked a Szentlélek minden sugallásáért, mindazon jó intézkedésért és tanításokért, melyeket ma előljáróim a Te nevedben adtak. Mindazon gondviselésért, mellyel engem, könnyelmű és tapasztalatlan gyermeket a testi és lelki veszélytől megoltalmaztál. Hálát adok Neked különösen, hogy életben és egészségben megtartottál. Mennyei Atyám, Te oly végtelen jó, és kegyes vagy s az én szívem oly kemény és szeretetlen, hogy e kimondatlan sok kegyelmet és jótevényt nem bocsúltem meg eléggé, sőt, azokban mindennap részesülvén, parancsaidat könnyelműen megszegtem. Atyám, oh, égi Atyám, lelkiismeretem vádol, hogy oly sokszor és sokat vétettem ellened s nem vagyok méltó, hogy fiadnak hívattassam! Bocsás meg nekem, szent Fiad, a Jézus Krisztusért, bocsás meg nekem! Erősen fogadván jobbulásomat, visszatérek Hozzád, gyámolíts engem, erőtlent malasztoddal, áldd meg jószándékomat, hogy a vétekről lemondván, egyedül Neked éljek! Ezen feltétellel megyek most nyugalomra, légy velem, az éjen át s őrizzenek angyalok minden testi és lelki veszedelemtől! Áldd meg jó szüleimet! Tanáraitmat és jótevőimet! Könyörülj a betegeken, a szenvedőkön és a tisztítóhelyen szenvedő lelkeken! Alájon és szenteljen meg engem mindnyájunkkal együtt a mindenható Atya, Fiú és Szentlélek Isten! Atyám a Te kezeidbe ajánlom lelkemet! Amen” Dr. Garay Mária szíves szóbeli közlése.

Dél előtt általában csak tanórák voltak, a délutáni órákat használták fel ismétlésre, másnapi készülődésre és korrepetálásra a diákok és tanáraik. Később délután került sor a zene- és táncórákra, a játékokra, a szabadidős tevékenységekre és szükség esetén a további ismétlésekre. Állandó elfoglaltság volt szerda délután és kora este a sport és az önképzőköri képzés. Szombaton délután 16.30-tól 17.15-ig kötelező volt a részvétel a litánián és a bibliaórán. A vallásoktatás után nyílt alkalom arra, hogy a tanulók megírják leveleiket és megfürödjenek. Vasárnap 7-kor volt az ébresztő, a 7.45-ös reggeli után ki-ki vallása szerint istentiszteletre ment. 10.15-kor kapták meg a növendékek a tízórait, majd ebédig szabadfoglalkozás volt, ebéd után az osztályok sétálni mentek vagy kirándulni, illetve moziba. A vasárnap volt a látogatások és a kimenők napja is.²⁰³

Az intézetben 1937-ben a már említett sportkörön kívül önképzőkör működött. Az önképzőkör tagjai az ipariskola II–III. éves növendékei voltak. A kör munkájáról havi gyűléseken számoltak be. A reggeli torna tulajdonképpen énekek kísért sétát jelentett – nyáron az udvaron, télen a folyosón. Legtöbbször az „A csitári hegyek alatt” kezdetű népdalra meneteltek a növendékek.²⁰⁴

Az 1940-ben érettségiző osztály csoportképe, középen Blancz Valerie osztályfőnővel

203 Az intézet pontos beosztásáról szeptemberben táblázatot készített az igazgatónő. HIM HL Katonai Tanintézetek, V. 15. M. Kir. Zrínyi Ilona Honvéd Tiszti Leánynevelő Intézet iratai, Sopron, 1929–1941. A m. kir. „Zrínyi Ilona” honvédtiszti leánynevelő intézet napi- és órarendje az 1937/38. iskolai évre.

204 Földi Lőrincné dr. Boros Judit szíves szóbeli közlése.

A katonás új rendről az egyik növendék 1941-ben a következőket írta naplójába: „reggel 6 óra 40-kor ébresztő, jön az ügyeletes növendék (VIII-os), felkelt, esetleg egy pohár vízzel. Széjjeldobjuk az ágyat, persze rendszeren: fejnél egy matrac, lábnál kettő, pokróc összehajtvva középen, rajta párna. Az ágynak és a pokrócnak fedezni kell, vagyis egy síkban kell lennie. Mosakodni mentünk. A kicsiknek feltartott karral kell megmutatni, hogy mindenütt be vannak szappanozva s a fogkefét is meg kell mutatni, hogy rajta van-e a krém. [...] Reggelire általában tejeskávé vagy kakaó, vajas vagy sajtos zsemle vagy kalács van. Aztán sorakozunk és felmegyünk a hálótermekbe bevetni az ágyakat és az ágyak mellé állunk vigyázállásban. A csoportnapos tanárnő megnézi, rendben van-e minden. Majd lemegyünk a tanterembe, melyet az osztályügyeletes növendék tart rendben s felelős az osztályelsővel a rendért. [...] Nagytízpercben, úgy 11 óra körül van a kihallgatás: mennek az osztály- és csoportügyeletesek s akiket még kiküldtek, vagyis rendelték, tartja a századparancsnok. [...] 5 óra 40-kor van a parancshirdetés, levélosztás, majd 20 perc szünet, aztán ismétlés. Mindig benn van az ismétlés-ellenőrző tanárnő. Ha megtanultuk a másnapi leckét, átmehetünk az üdülőbe²⁰⁵ vagy zongorát gyakorolni a zongora-szobákba. Vacsora után 9-kor van a takarodó. Ilyenkor a csoportügyeletes növendéken kívül, aki a nyugvó létszámot jelenti, mindenki fekszik. Lehet aludni, de ez ritka eset, mert tulajdonképpen most kezdődik az élet. A szobaparancsnok ágyát szétkapcsoljuk, kefét vagy szivacsot vagy lavór vizet teszünk bele. Ők ezen jót mutatnak mindig.”²⁰⁶ Az ügyeletes tanárok és növendékek a fiókokat és szekrényeket is ellenőrizték. Minden felcímkézett holmit meghatározott rendben, megfelelően összehajtogatva kellett elrakni. Az ügyeletesek újra rakatták a polcokat és a fiókokat, ha nem szabályszerűen tették el a diákok a dolgaikat.²⁰⁷

A növendékek által használt terek

A nyolc tanterem az épület első emeletén kapott helyet. A padok két sorban helyezkedtek el, és az asztalfiókok névvel voltak ellátva, lakattal lehetett zárni. Az elérhető magasban elhelyezkedő ablakokat papírral beragasztották, egyrészt azért, hogy a növendékek ne bámuljanak ki, másrészt, hogy avatatlan szemek ne nézzenek be.²⁰⁸ Az osztályelső mindig az első pad jobb szélén ült.²⁰⁹ A tanteremek hátuljából nyíltott a társalgó, amit a diákok üdülőnek neveztek.²¹⁰ Nappali-szerűen voltak berendezve

205 Nappali helyiség az osztályterem mellett.

206 Részletek Lejtényi Éva Zsuzsa növendék naplójából. In: *Zátonyiné – Simorjayné* 1992. 27. o. Az 1944-ben érettségiző osztályban hat növendéknek volt Éva a keresztnéve, ezért az osztálytársak például Lejtényi Évát Zsuzsának nevezték. (Andresz Kati szíves szóbeli közlése.)

207 Dr. Garay Mária szíves szóbeli közlése.

208 Földi Lőrincné dr. Boros Judit szíves szóbeli közlése.

209 *Futaky* 2007. 251. o.

210 Más forrás szerint az üdülők a hálótermek közelében helyezkedtek el.

modern bútorokkal, volt bennük zongora, rádió, gramfon, társasjátékok és könyvek. Fiókos szekrényben ott tartották a növendékek csomagjainak nem romlandó részét. A tanulók leckéjük befejezése után mehettek át az üdülőbe szabadfoglalkozáskor, és ügyeletes nagyobb diák felügyelete mellett.²¹¹

Az intézet udvarán 1927 júniusában készült osztálykép, az első sorban jobbról az ötödik Watzesch Janka, igazgatónő; a második sorban jobbról a második Dobozy Margit tanárnő (Péterfy Katalin tulajdona)

Az iskola területén volt még az igazgatói iroda, a tanári szoba, ahonnan nyílt a könyvtár, a tornaterem és szertárak. Az ipariskola mintadarabjait a folyosón elhelyezett szekrényekben tartották.²¹² Az osztályok hálótermei a második emeleten voltak, az ágyak itt fejrésznél összetolva helyezkedtek el. Az éjjeliszekrények ajtaján rendtábla volt kiszögezve. A felnyitható tető alatt található rekeszbe kellett bepakolni meghatározott helyre a fésűket, keféket, szappantartót, fogpasztát, fogkefét és a fésülködő-kendőt. A hálótermekből nyílt a mosdó, a mosdást úgynevezett mosdószoknyában kellett megejteni. A fürdő az előcsarnokból nyíló szuterénben volt, egy nagy teremben jobbra és balra sorakoztak a zuhanyfülkék, fehér kendővel elválasztva. Pontosan beosztották, melyik osztály mikor fürdik. A tanárok alaposan ellenőrizték, hogy minden növendék könyöke, sarka és nyaka eléggé tiszta-e. Az egyik növendék az alábbi módon emlékszik a tisztálkodás nem túl kellemes

211 Földi Lórinccné dr. Boros Judit szíves szóbeli közlése.

212 HIM HL Honvédelmi Minisztérium 9. osztály elnöki iratok 504.157/9. 1938. Jegyzőkönyv az 1938. évi november 25-én a soproni m. kir. Zrínyi Ilona honvédtiszt leánynevelőintézet tanári testületének a főigazgatói látogatás befejezése után tartott értekezletéről.

módjára: a fürdőszobában érdekes, hosszú, vályúszerű mosdó volt. Reggelenként hidegvízben mosakodtak, a szappannal való hajmosásban a személyzet segített, amittől adott esetben a kislányok haja összeragadt, amit igen zokon is vettek.²¹³

A tan- és hálótermeket vaskályhával fűtötték, a folyosókat sehogy, 18 foknál azonban a fűtött helyiségekben sem lehetett melegebb.²¹⁴ Az internátusi szárnyban volt az ebédlő, kisebb diákok számára egy játszószoza, nagyobbaknak egy társalgó.²¹⁵

Az étkezésnél az asztalfőn egy rangidős növendék foglalt helyet, egy pincér figyelte, hogy hol mutatkozik bármiben is hiány. Mindenkől annyit lehetett venni, amennyit megettek. Aki nem tudott szépen enni, annak könyvet tettek a hóna alá. Volt például francia asztal, ahol a franciatanár nő vezetésével a növendékek gyakorolhatták a francia társalgást.²¹⁶

Még a háborús időkben is jó volt az ellátás. A földszinti étteremben reggelire általában tejeskávét, vajot, lekvárt és barnakenyeret adtak, az ebéd levesből és egy főfogásból állt, volt uzsonna és vacsora is, sok esetben gyümölcsrel. A növendékek emlékezete szerint a többség a kerekrépa-főzeléket nem szerette, de az egyik kedvenc a piszoktészta névezett lekváros csusza volt. A favorit azonban az úgynevezett „Soproni torta” volt, ami aranygaluskára hasonlító, kelt tészta lehetett.²¹⁷

Az intézet kertjében készült csoportkép, középen dr. vitéz Péterfy Károlyné Dobozy Margit, előtte kislánya, Katalin, 1944 (Péterfy Katalin tulajdona)

213 Wenczel Ferencné Mariska Zsuzsanna szíves közlése.

214 Földi Lőrincné dr. Boros Judit szíves szóbeli közlése.

215 HIM HL Honvédelmi Minisztérium 9. osztály elnöki iratok 504.157/9. 1938. Jegyzőkönyv az 1938. évi november 25-én a soproni m. kir. Zrinyi Ilona honvédtiszti leánynevelőintézet tanári testületének a főigazgatói látogatás befejezése után tartott értekezletéről.

216 Földi Lőrincné dr. Boros Judit szíves szóbeli közlése.

217 Wenczel Ferencné Mariska Zsuzsanna szíves közlése.

Az intézet növendékeinek és személyzetének a szakácsnő és a mellé rendelt konyhai személyzet készítette az ennivalót. Néhány egyszerűbb recept – valószínűleg a közkedveltség okán – fenn is maradt.²¹⁸ 1990-ben az egyik növendék, Lejtényi Éva összeállított egy desszerteket tartalmazó szakácskönyvet, amelyben a Magyar Királyi Zrínyi Ilona Honvédtiszti Leánynevelő Intézet tanárainak és többségében 1942-ben végzett növendékeinek édesség-receptjei találhatóak.²¹⁹

A fegyelem

A szigorú fegyelemmel együtt járt a kihágások büntetése. A szabálytalanul viselkedő növendék nem mehetett kimenőre, így például nem vehetett részt a Rákóczi Intézetbe tett mozilátogatáson. Az ügyeletes tanárok néha parancsot kaptak, hogy ellenőrizzék a növendékek fiókjait. A cél az volt, hogy keressenek rúzt, púdert, leveleket, minden olyasmit, ami – a személyzet szerint – nem volt illő a tisztai lányokhoz.²²⁰ Az intézet vezetése nagy figyelmet fordított a morális fegyelemre, levelezni csak a szülőkkel volt szabad. Az úgynevezett „balkezes” leveleket a városban lakó rokonok közvetítették a leány- és a fiúnevelőintézetek között.²²¹ Amikor megtalálták a lányoknál az illegális szerelmes leveleket, büntetésből fél évig végig kellett állniuk az ebédet és a vacsorát a büntető-kiállító macska-asztal mellett.²²² A fiúkkal folytatott levelezésről az igazgatónő azonnal értesítette a szülőket, ha azok engedélyt adtak a kapcsolattartásra, tovább mehetett az üzenetváltás. A levelek természetesen felbontva érkeztek a címzett kezébe.

218 Zrínyi-féle keksz: 50 dkg lisztet 8 dkg vajjal összemorzsolunk. Beleteszünk 2 egész tojást, 15 dkg cukrot, ½ késhegynyi szódaikarbonát, ½ dl tejfölt. Összeállítjuk, kinyújtjuk, formázzuk, kisütjük. Végül ropogós kekszet kapunk.; Zrínyi-féle stangli: 50 dkg lisztet 15 dkg vajjal elmorzsolunk. 2 dkg élesztőt tejben kelesztünk, majd a lisztbe öntjük. Továbbá 1 tojást, kevés sót teszünk hozzá, s összeállítjuk elég lágy tésztává. Így pihentetjük 1–2 óráig. Kinyújtjuk, tojással megkenjük, köménnyel, vagy sajttal meghintjük. Derelyemet-szővel rudakra vágjuk, még egy kicsit a tepsin is pihentetjük, majd kisütjük. Földi Judit szíves közlése.

219 Dr. Jenny Ilona igazgatónő például háromféle bejgli recepttel gazdagította a gyűjteményt. *Lejtényi – Waldhauser* 1990. 14–15. o.

220 Bordás Tiborné Mondada Ella növendék emlékei a zrínyista évekből. In: *Zátonyiné – Simorjayné* 1992. 24. o.

221 Megegett olyan eset is, hogy a városban kint lakó, bejáró növendék közvetítette a cenzúrázatlan leveleket a növendékek és a szülők között, vagy kézbesítette a Rákóczi Intézetből érkező szerelmesleveleket. Simorjayné Gödry Nóra szíves szóbeli közlése.

222 *Zátonyiné – Simorjayné* 1992. 25. o.

A tanrend, tanórák

Az 1930-as évek második felében az I. és II. évfolyamon a tanulók számant, magyar nyelv és irodalmat, szépírást, földrajzot, állattant, hittant, német nyelvet, rajzot és éneket tanultak. Délutánonként tartották a testgyakorlatot és a kézimunka órákat. A III. évfolyamtól kezdtek tanítani a történelmet, a természettant és a francia nyelvet. A IV. osztálytól az egészségtannal, a vegytannal és a háztartástannal bővült az órák köre, a délutáni foglalkozások között megjelent fakultációként az angol nyelv. A háztartástan óra keretén belül főzni, mosni, vasalni tanultak a lányok. Az V. évfolyamos diákok már díszítőrajz és anyagtan köréből is szerezhettek ismereteket. A VI. és VII. osztályban művészettörténetet, gyorsírást és ruhadíszítést is elsajátíthattak a növendékek. Az utolsó évfolyamban komolyabb órák is bekerültek az órarendbe, a diákok tanulmányokat folytathattak lélektan és alkotmánytan terén, ezenkívül ismereteket szerezhettek az állásbetöltés kötelmeiről.

A háború kitörése után kiépítették az intézetben az óvóhelyet és heti rendszerességgel tartottak gyakorlatokat, óvóhelyre vonulást és gázálarcos próbákat. Éjjel az ágyból kiugorva fekete tréningruhát és köpenyt kellett húzni és rohanni az óvóhelyre.²²³

Az utolsó év végén az érettségizők a bizottság előtt magyar nyelv és irodalomból, történelemből, természetismeretből, mennyiségismeretből, nevelési ismeretekből, valamint a gyakorlati tantárgyakból, háztartási ismeretekből és rajzból tettek vizsgát. A bizonyítványba belekerült az iskola többi tantárgyában tanúsított előmenetel is. A bizottság tagjai az érettségi tantárgyakat tanító tanárokból, az intézet igazgatójából, a Honvédelmi Minisztérium képviselőjéből és a tankerület főigazgatójából, aki a bizottság elnöke volt, kerültek ki. Idegen nyelvből kiegészítő érettségi vizsgát lehetett tenni.²²⁴ Érettségi után az árva növendékek stafirungot²²⁵ kaptak, amit ők maguk választhattak ki.²²⁶

A növendékek az év végén kapták meg minősítésüket. Az évváró ünnepségen hirdették ki a tanulók osztályonkénti rangsorát, valamint kitüntetésük fokát. Ezt az – eleinte Zrínyi Ilona kezdőbetűivel hímezett, később zománcozott – jelvényt hordták a tanulók. Eredménytől függően a diákok arany (első fok), ezüst (másodfok) vagy zöld (harmadfok) szegélyű kitüntetés viselésére voltak jogosultak.²²⁷

223 Földi Lőrincné dr. Boros Judit szíves szóbeli közlése.

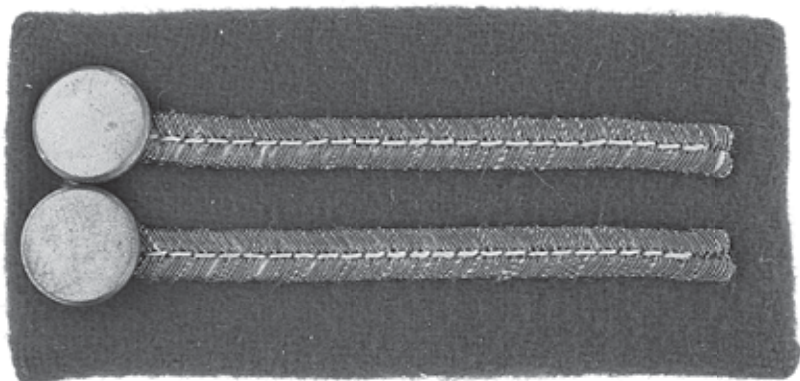
224 HM HIM Katonai Tanintézetek, V. 15. M. Kir. Zrínyi Ilona Honvéd Tiszti Leánynevelő Intézet iratai, Sopron, 1929–1941. Brányi Annamária Sopronban, 1942. június 22-én kelt liceumi érettségi bizonyítványa alapján.

225 Stafirung: menyasszony hozománya, ke Lengye.

226 Beszélgetés az intézetről. Lejtényi Éva növendék interjúja Fischer Jánosné szenttrókusi Blancz Valerie-vel emlékeiről és az 1936–1944 közötti időszakról. Kézirat. (Lejtényi Éva tulajdona.)

227 *Gangel* 1937. 57. o.

Az 1930-évek közepén az iskola – a fiúnevelő intézetek mintájára – áttért a ruhára felvarrt, sávval és gombbal jelölt rangjelzésre. A bal ingujjra varrták fel a tanulmányi előmenetelt jelző piros filclapocskát. A két sáv–két gomb jelezte a jeles tanulmányi eredményt, a két sáv a jót, az egy sáv–egy gomb a közepes, míg az egy sáv az elégséges eredményt. A zománcozott jelvényből az intézeti összetartozás jele lett.²²⁸ Ugyanúgy, ahogy a hűséggyűrű is, amelyet érettségi után búcsúajándékként kaptak a növendékek. A királykék zománc háttér előtt a Zrínyi család címere volt látható, a gyűrű belső oldalára belevésték az intézet jelmondatát: „szeretettel, hűséggel”.

Garay Mária tanulmányi előmenetelét jelző sávok és gombok (Fotó: Szikits Péter)

Az intézet hűséggyűrűje

228 A hagyományos jelvényt 1992-ben utángyártották. Leltári száma: HIM HTM Numizmatikai Gyűjtemény 2019.38.1./É.

Az intézetben szerzett bizonyítvánnyal többféle állást meg lehetett pályázni. 1938-ban például a Légoltalmi Liga nyíregyházi csoportja gyors- és gépirót keresett. Hirdetésében megjelölte, hogy a jelentkezők között a soproni tiszti leánynevelőben felső irodai tanfolyamot végzett tiszti vagy tisztviselői félárvak, illetve árvak előnyt élveznek.²²⁹

A Hadtörténelmi Levéltár részéről 1941-ben felmerült, hogy az intézménynél fennálló tisztviselő- és altiszthiányt a Zrínyi Ilona tiszti leánynevelő intézet *„németül tökéletesen tudó és a latinban jártas, a magyar és az általános történelemben jó előmenetelű, tökéletes gép- és gyorsíró tudással rendelkező”* végzett növendékeivel fedezzék. Az elképzelés azonban nem valósult meg.²³⁰

Az intézeti ruházat

A tanulók az intézeti ruházatot ingyen kapták használatra. Általában formaruhában jártak. A külsős bálokon rendszerint saját ruháikban jelenhettek meg az ifjú hölgyek. Az 1930-as, 1940-es években hét közben kék-fehér csíkos vázsonblúzt viseltek sújtásos kék-fehér gallérral és mandzsettával, hozzá térdig érő egyzsebes kék szoknyát. A ruha fölé kellett venni a klott-kötényt, amelynek mellrészén volt egy kis minta, elől pedig két zseb. A zsebekben kizárólag zsebkendőt volt szabad tartani, ezt gyakran ellenőrizték is. A hétköznapi egyenruhához drapp flórharisnyát és barna bőr félcipőt kellett húzni. Jó idő esetén a csíkos blúz rövid ujjú változatát, harisnya helyett fehér zoknit kellett viselni a zárt cipővel. A blúzra gombolható gallérnak és mandzsettáknak két változata volt: egy díszesebb és egy kevésbé míves. Kora ősszel és nyár elején a hétköznapi egyenruha a buggyos ujjú piros-fehér pöttyös ruha lett, amely fölé szintén fel kellett venni a kötényt. A köznapi ruha felett hűvösebb időben kapucnis köpenyt viseltek.

229 *Nyírvidék – Szabolcsi Hírlap*, 1938. május 19. 6. évf. 112. sz. 4. o.

230 *Farkas* 2018. 128. o.

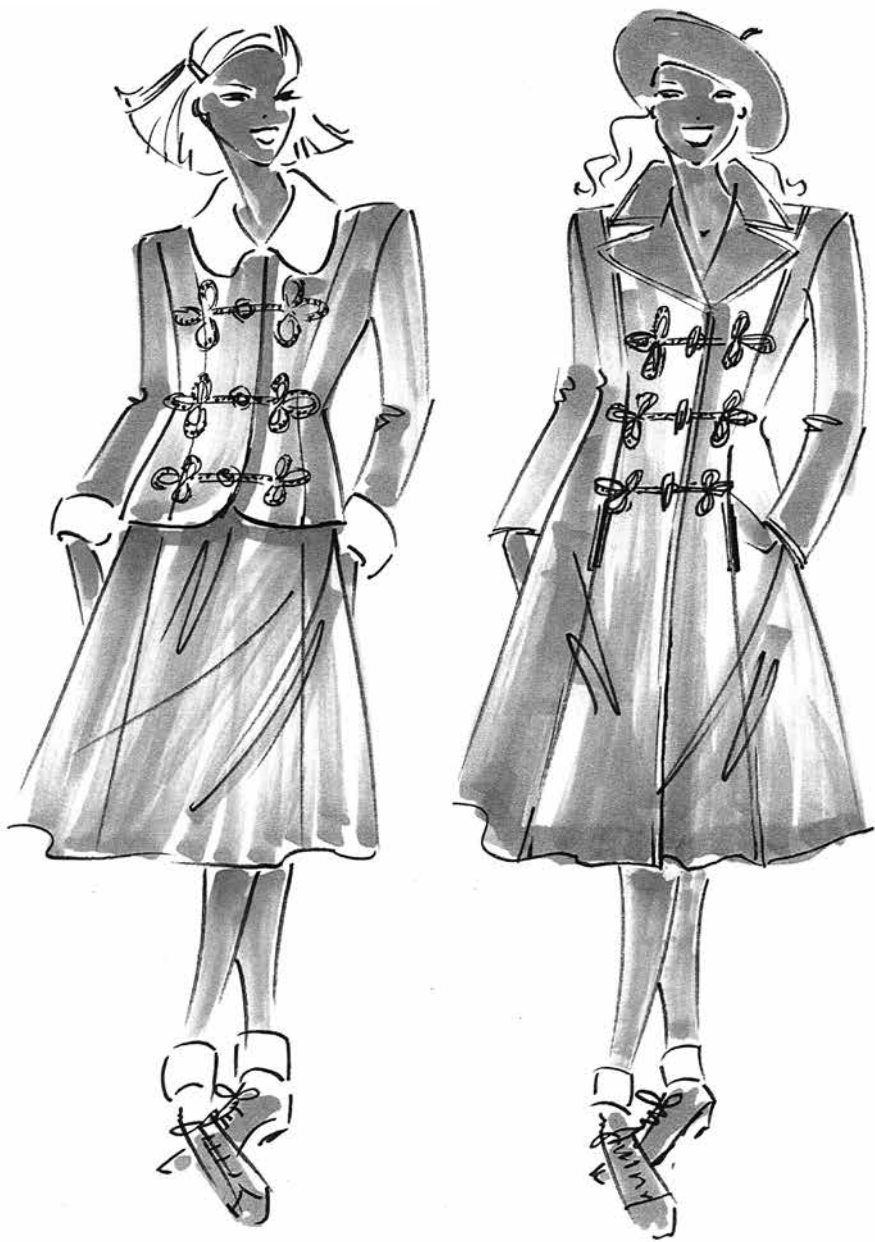
*A „spenótnak” csúfolt zöld posztókosztüm horgolt nyakkendővel,
a tanári blézeren kitűzővel*

231 A ruharajzokat Molnár-Vörös Monika készítette, édesanyja, Dr. Garay Mária útmutatásai alapján.

A ZI-monogrammal ellátott tornaöltözet

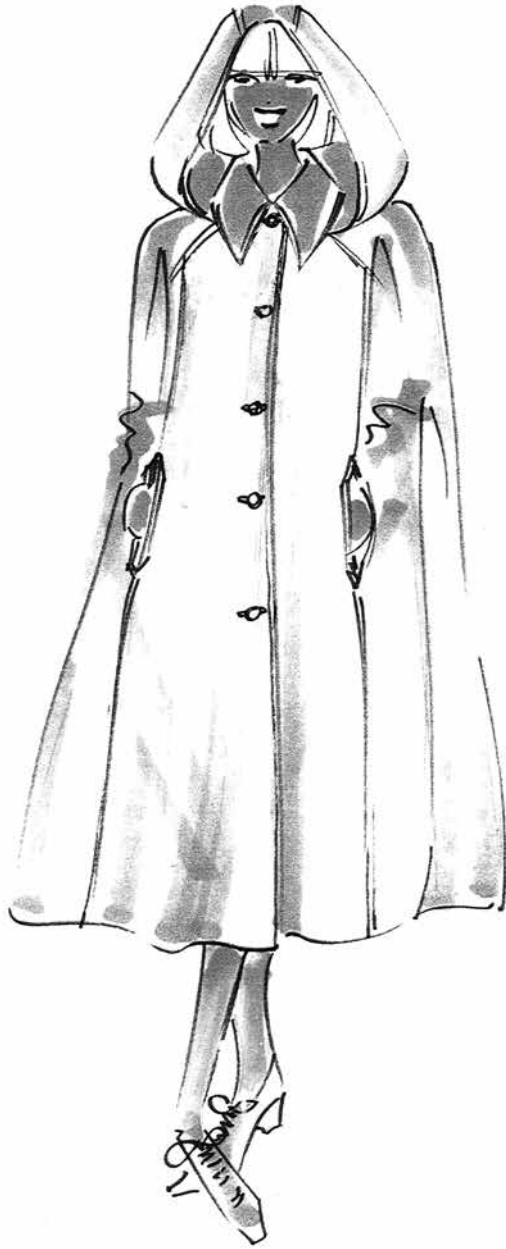
Az úgynevezett Bocskai-ruha a hozzátartozó kabáttal és sapkával

A nyári egyenruha két változata

*Matrózblúz a tanulmányi előmenetelt jelző sávokkal és gombokkal,
valamint piros pöttyös nyári ünneplőruha egyzsebes, fekete klott-köténnyel*

A sötétkék pelerin

A növendékek ünneplő ruhája – mint több más középiskolában²³² – a Bocskai-ruha volt. A „zrínyista” leányok által viselt Bocskai-ruha része volt a sötétkék zsinórdíszes kabát, az úgyszintén zsinórozott felsőrész ráhelyezhető kerek fehér gallérral és a sima sötétkék szoknya. A viselethez tartozott a fekete pamutharisnya és a fekete magasszárú cipő, valamint a fehér kesztyű. Meleg nyári napokon ünneplőként fehér matrózruhát hordtak a diákok sötétkék gallérral, amihez szintén hozzá tartozott a fehér sapka és kesztyű.²³³

Az intézet kimenő formaruhája, az úgynevezett Bocskai-ruha. Tervezte: Watzesch Janka igazgatónő, készítette Tompos Gábor női szabó (Magántulajdon)

232 Ságvári 2005. 86. o.

233 A viselettel kapcsolatos információk nagy része a fennmaradt fényképekről, illetve dr. Garay Máriától származik.

Olyan egyenruhájuk is volt, amelyet a növendékekkel együtt a tanárok is viseltek. Ilyen volt a zöld posztókosztüm, amelyhez világos blúzt viseltek és a tanulók által horgolt nyakkendő. A tanárok viselete annyiban tért el a diákokétól, hogy a ruha kabátjának hajtókáján jelvényt viseltek. Ezt a ruhát hívták a növendékek „spenót”-nak.²³⁴ A növendékek kaptak egy váltás ruhát a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségétől is, az úgynevezett MANSZ-ruha drapp színű házi szőttes volt. Az alsósok ruháján világoskék volt a szőtt minta, a felsősökén pedig piros.

Az intézettől kapott cipőt fel lehetett próbálni, aztán mindegyikbe belekerült az azonosító szám. A ruhákat a varrodában javították meg, ott varrták fel például a leszakadt gombokat is.²³⁵

A lányok csak fülbevalót, nyakláncot (kereszt alakú medállal) és órát viselhettek tanév közben. Hogy védjék ruhájukat, napközben könyökvédőt (stucnit) használtak.

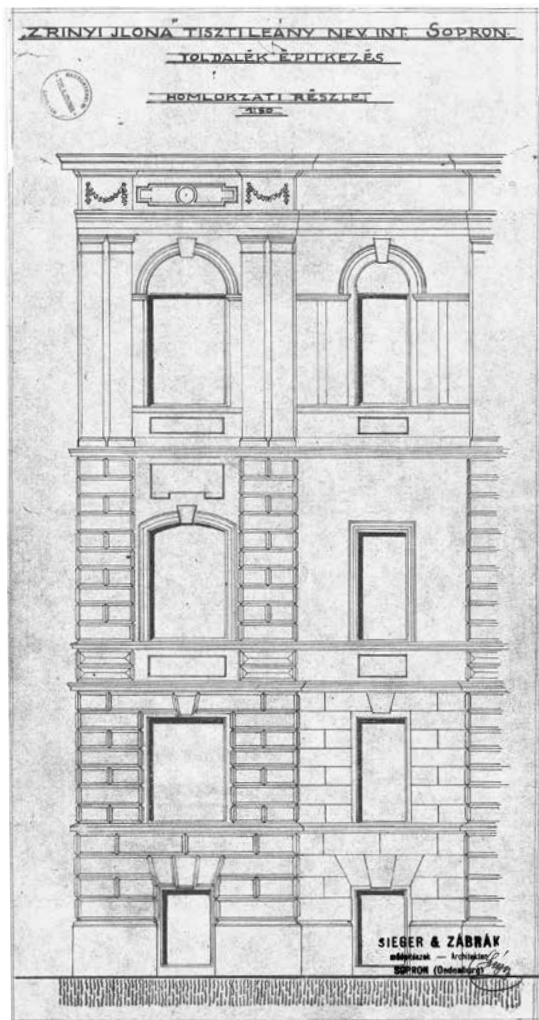
A IV. osztály csoportképe a piros pöttyös nyári ünneplőben fekete klott-kötényvel, 1944

234 Beszélgetés az intézetről. Lejtényi Éva növendék interjúja Fischer Jánosné szentrókusi Blancz Valerie-vel emlékeiről és az 1936–1944 közötti időszakról. Kézirat. (Lejtényi Éva tulajdona.)

235 Földi Lőrincné dr. Boros Judit szíves szóbeli közlése.

2. Újabb építkezések, nagyszabású tervek

Az 1926/27-es tanévben tovább bővült az intézmény épülete: a Hátulsó utcában tanárnői lakásokat építettek. A fennmaradt tervek szerint az úgynevezett toldalékrész földszintjén a tanári lakószobák mellett a gazdasági hivatal vezetője és munkatársai is kaptak irodákat. Az első emelet teljesen a tanárnőké lett, négy szoba épült ki két fürdőszobával. A második emeleten az igazgatónői lakást alakították ki.²³⁶

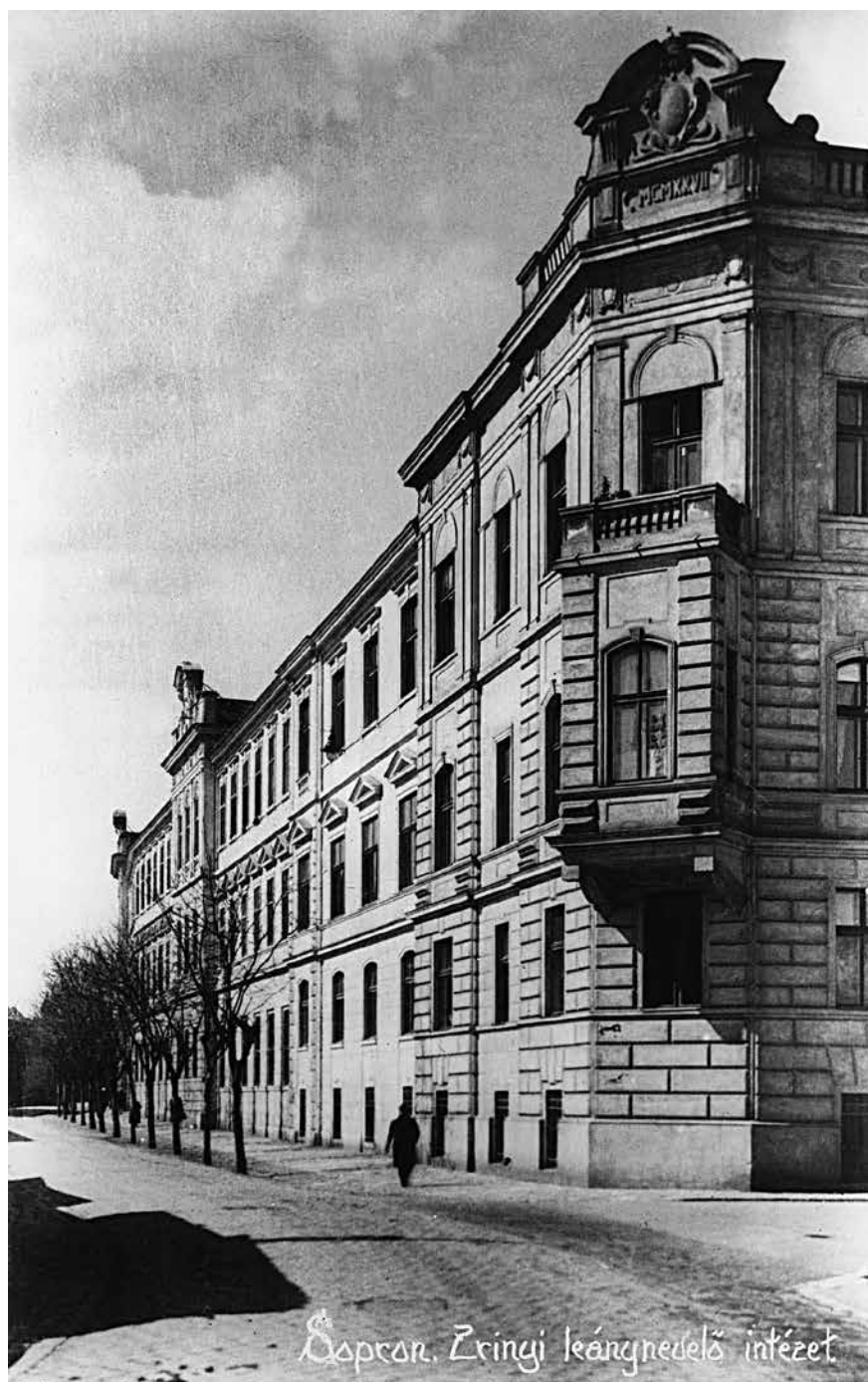
Az 1926/27. tanév során épített toldalékrész homlokzati rajza (HIM HL)

236 HIM HL Katonai objektumok építési anyaga. VII. 24. „Zrinyi Ilona” tiszti leánynevelő intézet Sopron. Toldaléképítkezés. Sieger&Zábrák műépítészek tervei.

*Sopron Zrínyi Ilona, tiszteli leánynev. int.
Az intézet főhomlokzata a bejárati kapuval, 1930 körül
(Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Fényképtár 2005.315.1.)*

Sopron. Zrínyi képzőművelési intézet.

Az intézet 1927-ben befejezett saroképülete, 1930 körül (Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Fényképtár 2005.458.1.)

Az 1930-as évekkel újabb bővítések kezdődtek. Annak érdekében, hogy az internátusi növendékek számára megfelelő, szabadtéri torna- és játszótérek jöjjenek létre, 1930-ban állami pénzből felvásárolták a környező házakat és megkezdődött azok három ütemben történő bontása.²³⁷ A telekvásárlásra 90 ezer, míg az átírási illetékre 16.490 pengőt utaltak ki a nevelőintézet gazdasági hivatalának.²³⁸ Az új, kibővült kertben a tekepálya mellett két teniszpályáját is kialakítottak.

A gyengélkedőház mellett a növendékek által igen kedvelt kerti pavilon, 1937 (HIM HTM Fotóarchívum, Bachó Zsuzsanna (Julianna) anyagából)

1933-ra épült fel – a diákok körében csak „beteg”-nek titulált²³⁹ – gyengélkedő ház.²⁴⁰ Fontos újítása volt, hogy a ház két részét hermetikusan el tudták zárni egymástól, így a fertőző betegeket el tudták különíteni. Ezért a háznak két bejárata volt, a bal oldali, vagyis nyugati szárny volt a fertőző részleg, a másik oldal, a jobb oldali vagy keleti szárny a nem fertőző betegeket fogadta. Az épület föld-

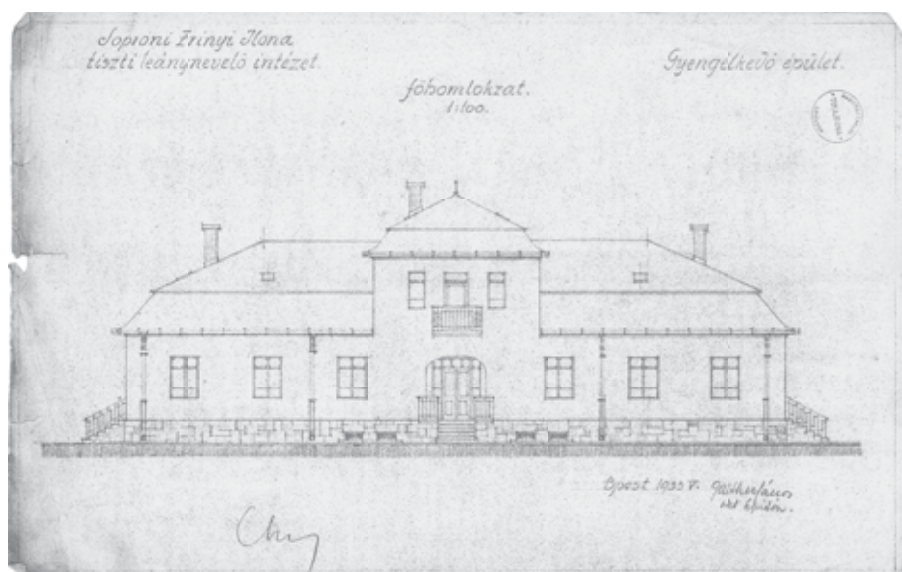
237 A bontott téglákat a Soproni zsidó polgári otthon építésénél használták fel. A kiutalt pénzből Strohmayer Károlynétól, özv. Kheim Samunétól, a Pfandler-örökösöktől, özv. Bierbaum Samunétól, Miehl Antaltól, Czeller Károlytól és Weindinger Istvántól vettek meg telkeket. HIM HL Honvédelmi Minisztérium 11. osztály általános iratok 27.402.

238 Jelentés az 1929–1930. évi zárszámadásról. Állami zárszámadás 1868–1955. 152. o.

239 Dr. Garay Mária szíves szóbeli közlése.

240 Gangel 1937. 58. o.

szintjének két oldala hasonló volt, a nem fertőző részben volt három betegszoba, ápolónői szoba, orvosi rendelő, valamint teakonyha és fürdő. A fertőző betegek számára kialakított területen szintén volt teakonyha, fürdő és ápolói szoba, valamint három elkülönítő helyiség. A várószoba a nem fertőző részlegen, középen kapott helyet. A pincében volt a szeneskamra, illetve itt állították fel a modern tisztító és fertőtlenítő berendezéseket. A gyengélkedő manzárdjában az orvosnő lakása volt nappalival, hálószobával és saját fürdővel.²⁴¹

A gyengélkedőház homlokzati rajza, 1933. május (HIM HL)

A bontások során a Szög utcai kerítés mellett található Weidinger-házat nem bontották el teljesen, hanem 1935-re mosodai célokra alakították át. Az egyemeletes, alápincézett, padlásteres épületbe nagyméretű kapukon szállították be a szennyes ruhaneműket, a mosoda a földszinten volt, ahonnan lifttel vitték fel a vasalást igénylő ruhaneműket az emeletre. Az épület földszintjén személyzeti lakás is helyet kapott.²⁴²

1939 nyarán festési és mázolásai munkák zajlottak az intézet falain belül. A fennmaradt építési naplóból az épület helyiségeiről a következőket lehet meg-

241 HIM HL Katonai objektumok építési anyaga. VII. 24. Soproni Zrínyi Ilona tiszti leánynevelő. Gyengélkedő épület, 1933. május.

242 HIM HL Katonai objektumok építési anyaga. VII. 24. Zrínyi Ilona Tiszti Leánynevelő Intézet. Mosoda épület, 1935. március

állapítani.²⁴³ Az 1920-as évekhez képest a portásfülke közelébe villanyautomata beszerelése történt meg időközben. A főbejárat körüli helyiségek továbbra is az ételmezést szolgálták (kenyérkamra, kamra befőtteknek, növendéki konyha, általános konyha, mosogató helyiség, tálaló, étterem). A legalsó szinten megmaradt a tisztálkodást szolgáló funkció, itt helyezkedtek el a különféle típusú fürdők. A tornaterem is a helyén maradt az öltözőkkel együtt, de kiépítettek benne egy színpadot. A földszinten összesen öt tanárnői és egy házvezetőnői lakrész szerepelt. A mélyföldszint vagy alagsor a raktározás (gyümölcs és egyéb élelmiszerraktár, bútorraktár) és a műhelyek (asztalos, lakatos, kárpitos műhely) helye volt. Az első emeleten voltak továbbra is a zeneszobák, a tanári és titkári szobák, tanteremek játszószobákkal és növendéki társalgóval, valamint nappali szobákkal minden osztálynak. Itt volt az ipariskolai és a rajzszertár, valamint a ruharaktárak. Az 1920-as évek tervei szerint az igazgatónő lakrésze a második emeleten kapott volna helyet, de az építési napló szerint ez mégis az első emeleten helyezkedett el. A lakás szalonból, hálószobából, irodából, várószobából, cselédszobából és fürdőszobából állt. A második emeleten a római katolikus kápolna mellett hálóteremek voltak, valamint ügyeletes tanári szoba, a raktári gondnok szobája, a varroda is itt helyezkedett el. Ezekon kívül a tanárnői és a titkárnői lakások is a második emeleten voltak, illetve a fehérnemű elosztást szolgáló kézi ruharaktár is.

*Az intézet 20. században épült része a belső udvar felől, 1937 körül
(HIM HTM Fotóarchívum, Bachó Zsuzsanna (Julianna) anyagából)*

243 HIM HL Katonai objektumok építési anyaga. VII. 24. Építési napló a soproni Zrínyi Ilona leánynevelő intézet tatarozásával kapcsolatos szobafestő és mázolás munkákra, 1939. augusztus 2.

Az épületbővítés tervezésének a második világháború sem jelentett akadályt, 1941–1942 során született az a terv, amely beépítette volna az intézet telkének Hátulsó utcai oldalát, sőt még egy udvari szárnya is lett volna. Ez a terv azonban már nem valósulhatott meg. Az új szárny tervezésének vezérgondolata az lehetett, hogy az újonnan elkészült épületrész teljes mértékben tantermi épület lesz, míg a régiben kizárólag az internátusi feladatokat ellátó helyiségek maradtak volna. Az új rész háromemeletes lett volna, de kisebb belmagassággal, mint a régi épületben lévő helyiségek, így ugyanolyan magas lett volna. Az alagsorban kapott volna helyet a bútorraktár, a különféle műhelyek és a kazánház mellett a két emelet belmagasságú tornaterem öltözőkkel. Az új szárnynak saját bejárata lett volna, így a földszinten a telefonközpont mellett portásfülke is be volt tervezve. Itt kapott volna helyet az igazgatónő irodája titkárnővel és gépírókkal, a tanári és az ifjúsági könyvtár, a tanári szoba, a szülői fogadó, illetve – egy másik tervvariáció szerint – a földrajzi és a természettudományi raktár is. Az első és második emeletet azonos felosztással tervezték, az udvari oldalt mosdók sora foglalta volna el, az utcai oldalon a nyolc évfolyam osztálytermei és tanulószobái, valamint egy-egy játékszoba kapott volna helyet. Az tornaterem felett, az udvarra benyúló szárnyban egy szintén két emelet belmagasságú, 208 férőhelyes dísztermet szándékoztak volna kialakítani. A díszterem nyugati végén a színpad kapott volna helyet, a terem másik, keleti végén helyezkedett volna el a protestáns istentiszteletek céljait szolgáló oltár²⁴⁴ és a terem mellett a sekrestye. A harmadik emeleten lettek volna a zongoraszobák, a különféle szertárak (kémia és fizika), a rajz-, a gép- és gyorsírás, a kézimunka és az énekerem. Lett volna egy előadóterem is.²⁴⁵

244 HIM HL Katonai objektumok építési anyaga. VII. 24. Soproni Zrínyi I. internátus prot. kápolna terve, 1941.

245 HIM HL Katonai objektumok építési anyaga. VII. 24. Soproni Zrínyi Ilona Leánynevelő Intézet tantermi épület.

AZ INTÉZET EMLÉKKÖNYVE

A Soproni Múzeum őrzi a tiszti leánynevelő intézet emlékkönyvét.²⁴⁶ Az első aláírás magáé I. Ferenc József császáré és királyé, a „Franz Josef” kézjel alá más kézírással van feljegyezve a dátum: 1884. június 1. A következő oldalon Mária Jozefa főhercegnő aláírása szerepel 1894. június 28-i dátummal, alatta pedig gyöngybetűvel kislfia neve: Carl, 1896. április 12. Sopron helyőrségi város volt, Bécshez való közelsége arra is kellőképpen alkalmassá tette, hogy a Habsburg család férfitagjai katonatiszti szolgálatuk egy részét itt töltsék el. Itt szolgált a későbbi trónörökös Ferenc Ferdinánd és öccse, Ottó főherceg is. Ottó főherceg a Nádasdy-huszárok parancsnokaként családjával a mai Petőfi téren álló Pejacevich-házban lakott – egy saroknyira az intézettől. Elsőszülött fiuk, a későbbi IV. Károly is itt élt velük, 1893 és 1896 között. Édesanyjával gyakran látogattak az intézetbe, nem csak ünnepi alkalmakkor, hanem egy-egy délutáni teázásra is. *„A növendékek nyilvános előadásaira [Mária Jozefa főherceg asszony] rendszerint magával hozza nagyobbik fiát: Károlyt; s a kis diák nagy érdeklődéssel figyeli az intézeti élet eseményeit. Külön megkéri Gintowt igazgatónőt: ne kelljen elől ülnie, a vendégek számára fenntartott sorban, hanem hátul a növendékek között, mert: »Ott sokkal vidámabb!« Ki látná meg akkor az eszes, élénk fiúcskában az eljövendő nagy összeomlás tragikus alakját: IV. Károly királyt!”*²⁴⁷ – írja Gangel tanárnő a főhercegnői látogatásokról.

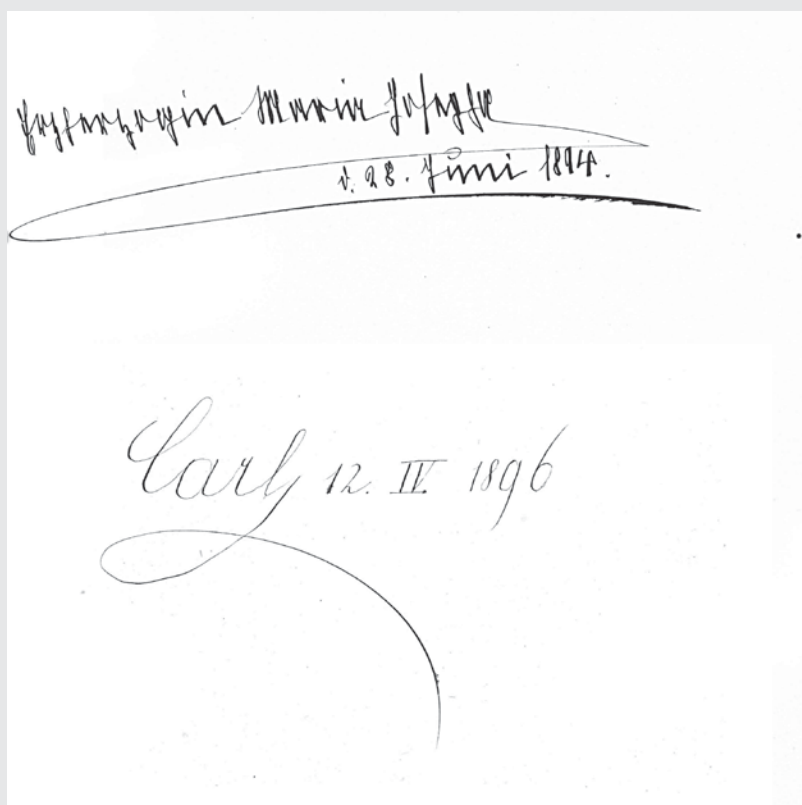
1919 szeptemberében Horthy „Vizeadmiral”, altengernagy, a későbbi kormányzó látta el kézjegyével az emlékkönyvet. Horthy Miklós 1878 és 1882 között gimnáziumi tanulmányait a soproni Laehne-féle magánintézetben végezte, ezt követően került a fumei haditengerészeti akadémiára, így számára is ismerős lehetett a soproni tiszti leánynevelő intézet...

246 Leltári szám: Soproni Múzeum K.2011.26.1.

247 Gangel 1937. 42. o.

Az 1927. november 19-én tartott zászlószentelés alkalmából a helyi és megyei előkelőségek aláírásai töltenek meg egy oldalt. Watzesch Janka igazgatónő mellett Simon Elemér főispán, Gyévay-Wolff Lajos alispán, Thurner Mihály polgármester, Papp Kálmán városplébános is aláírták az intézeti emlékkönyvet.

Több oldalon az 1930-as évek magas rangú látogatóinak kézjegyét találjuk: Gömbös Gyula, Teleki Pál, valamint főtisztek és főpapok tisztelték meg látogatásukkal az intézetet.

Mária Jozefa főhercegnő és a gyermek Károly bejegyzése az emlékkönyvben

HIVATALOS LÁTOGATÁSOK

Az iskolai értesítők beszámolója szerint az 1930-as években minden évben érkezett az intézetbe a tanítási és tanulási eredményeket vizsgáló ellenőrző bizottság. A látogató iparoktatási főigazgatók, ipariskolai és polgári iskolai igazgatók hospitáltak, megtekintették az oktatást szolgáló helyiségeket, majd körsétájuk után rendszerint értekezletet tartottak, amelyben kifejtették észrevételeiket és tanácsaikat. Hasonló módon jártak el a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 3. ügyosztályának nevelésügyi szemléelői, valamint a Honvédelmi Minisztérium 9. osztályának vezetői.

Gyakori vendégek voltak az egyházi ünnepeken a különböző felekezetek tábori püspökei.

1934. június 15-én vitéz Jákfai Gömbös Gyula miniszterelnök és honvédelmi miniszter kíséretével Sopronba érkezett és Hóman Bálint vallás- és közoktatásügyi miniszterrel, valamint Don Colonna Ascanió herceg, olasz nagykövettel az intézetben szállt meg.²⁴⁸ A növendékek másnap a „Babatündér” című némajátékot adták elő a neves vendégek előtt. A miniszterelnök a Magyar Királyi Rákóczi Ferenc Reáliskolai Nevelőintézetben tartott intézetközi sportversenyt is végig nézte,²⁴⁹ amelynek a Magyarországon időző olasz akadémikusok is a vendégei voltak, majd megtekintette a leánynevelő tanév végi nyilvános kézimunka-kiállítását és bejárta az egész épületet.²⁵⁰

1936. április 28-án egy egész délelőttöt töltött az intézetben és megtekintette az órákat Teleki Pál gróf, egykori miniszterelnök dr. Kornis Gyula, a Budapesti Magyar Királyi Pázmány Péter Tudomány Egyetem rector magnificusával, dr. Szily Kálmán és Tasnády-Nagy András közoktatásügyi államtitkárokkal, valamint péchujfalusy Péchy Kálmán ezredessel.²⁵¹

248 *Gangel* 1937. 62. o.

249 *Cseresnyés* 1998. 75. o.

250 Látogatásának célja egyébként egy június 17-én tartott nagygyűlésen való részvétel és egy „gyűjtő hangú” beszéd megtartása volt. Vö. Gömbös Sopronban fontos kijelentéseket tett. <http://www.huszadikszazad.hu/1934-junius/politika/gombos-sopronban-fontos-kijelenteseket-tett> (Megtekintés: 2019. április 7.)

251 *Gangel* 1937. 62. o.

3. A második világháború – búcsú az intézettől

A tanítás 1944 őszén csak másfél hónapig folyhatott, a soproni iskolák nagy részét katonai kórházzá alakították át. Eleinte úgy tűnt, hogy a leánynevelőnek csak egy része szolgál majd egészségügyi célokat, később mégis az egész épületet át kellett engedni és a leánynevelőket tanáraikkal együtt áttelepítették az akkor már üres fiúnevelő Rákóczi Intézetbe. Eközben értesítették a szülőket és hozzátartozókat, hogy jöjjenek a tanulókért. Négy gyermek maradt csak az intézetben, akiket dr. Jenny Ilona a Szent Orsolya-rendi apácák gondjaira bízott. A tanári gárda nagy része hazautazott, a soproniakat különböző jótékony-sági munkára osztották be.

Az intézet épületében az igazgatóság és a gazdasági iroda egészen 1945 áprilisáig maradt, amikor a tanárok végleg elhagyták az épületet. Az igazgató²⁵² a fontosabb iratokat, az intézmény pecsétjét magánál tartotta, így ki tudta állítani a szükséges igazolásokat. Az itthon maradt tanárok 1946. augusztus végéig állományban maradhattak. Bár dr. Jenny Ilona szeretne volna, hogy az egész tanterületet alkalmazzák, ez nem volt lehetséges.²⁵³

A növendékeket 1944 októberében tartós szabadságolás címén engedték el szabadságlevél kíséretében. Az iraton feltüntették a növendék nevét, a szabadság mibenlétét és a tartózkodási helyét. A szabadságolás tartama a behívásig szólt, amire azonban már nem került sor. Az iskola által kiadott szabadságlevél feljogosította a kibocsátott növendéket, hogy a szabadság helyére és vissza a kiindulási állomásra a katonai díjszabás szerinti kedvezményes menetjegyet válthasson, sőt, az iskola pecséttel látta el az okiratot, amely szerint a felhasználója gyorsvonat igénybevételére is jogosult. A tartós szabadságolásra kibocsátó levélen feltüntették azt is, hogy a diák szabadsága alatt liszttel, zsírral és cukorral nincs ellátva. Az okmányhoz csatolták azokról a ruhaneműkről és felszerelési cikkekről készült listát, amiket a növendék a szabadságára magával vitt. A jegyzékben az alsó és felső ruházaton kívül tankönyvek és kották szerepelhettek. Az egyik ötödik osztályos diáklány 1944. október 16-án egy sálát, egy kék sapkát, két kabátot, egy Bocskai-ruhát, egy piké gallért, egy szoknyát, két blúzt, egy pár magasszárú cipőt, egy pár barna félcipőt, egy pár sportcipőt, négy barna harisnyát, négy darab inget, négy nadrágot, két hálóinget, öt zsebkendőt és egy tréningruhát vitt magával hátizsákba csomagolva.²⁵⁴

252 Dr. Jenny Ilonát németellenes érzelmei miatt felfüggesztették állásából, feladatait helyettese, Becht Kálmánné Gangel Erzsébet vette át.

253 *Földi* 1992. 16–17. o.

254 Zánk Éva V. évfolyamos növendék szabadságlevele és a nevére kiállított jegyzék fehérnemű-ruha és egyéb felszerelési cikkekről. (Zánk Éva tulajdona.)

1946-ban, miután világossá vált, hogy a tanintézmény nem folytathatja munkáját, az igazgató nő tanulmányi igazolást adott ki azok számára, akik ezt igényelték. A kézzel írt, hitelesített okirat igazolta, hogy az iskola elhagyásakor a tanulók okmányait és indexeit elraktározták, amennyiben a szülők ezt nem kérték ki. A háborús események folytán – mint ezt már említettük – az egész irattár megsemmisült. Az igazgató nő ezúton kérte, hogy az iskolák fogadják el a növendékei számára kiállított igazolást és adják meg számukra a továbbtanulási lehetőséget. A dokumentum hivatalosan tanúsította, hogy nevezett tanuló az 1944/45-ös iskolaévben hányadik osztályba járt és azt, hogy szeptember elejétől október közepéig – amikor a honvédelmi miniszter rendelete a növendékeket szabadságotra – látogatta az órákat és foglalkozásokat. Azt is tartalmazta, hogy a diák mely osztályokat milyen magaviselettel és előmenettel végezte el.²⁵⁵

Az igazgató nőt 1945. augusztus 18-án a soproni 132. számú honvéd kiegészítő parancsnokság igazolta, ezért tudott ő a későbbiek során igazolásokat kiállítani a volt munkatársai számára.²⁵⁶

Az intézethez 1944 szeptemberében dr. Viczián Antalt vezényelték, hogy az épületet hadikórházi célokra átvegye és ott egy ötszáz férőhelyes osztályt szervezzen és rendezzen be. A sebészorvos az épület kollégiumi részeiben található bebútorozott szobákat jól ki tudta használni, a tantermeket további kórtermekké, a tanári szobákat, szertárakat kezelőkké alakították át. A gyengélkedő épületben található korszerű, kicsempézett kezelőt műtővé alakították, ő maga (később felesége is) az emeleti intézeti orvosi lakásba költözött. 1944 októberében indult meg a sebesültek áradata a leánynevelő intézetből lett kórházba. 1945. február-márciustól egyre több bombatámadás érte a várost, márciusban már szinte mindennaposak voltak a légiriadók. Március végén érte az intézet épületét egy komoly bombatalálat: a gyengélkedő épülete telitalálatot kapott, de a főépület is megrongálódott, egyik sarkon beomlott a tető, valamennyi ablak betört. Mindent törmelék borított, az épület lakhatatlanná vált.²⁵⁷

Az 1945 áprilisában elhagyott intézeti épület megrongálódott, sokáig üresen állt, állapota rohamosan romlott, a bútorzatot és felszereléseket széthordták. A ház helyreállításának költségeit a Könnyűipari Minisztérium vállalta. Városrendezési szempontból kifogásolható volt, hogy az épületből ruhayár legyen, de a városi tanácsnak nem volt pénze, hogy szállodává vagy pedagógiai intézetté alakítsa.²⁵⁸ Az egykori intézet épülete 1952-ben került a ruhayárhoz, a 6 millió forintba került helyreállítás egy évre rá készült el, és még abban az évben meg-

255 Zánk Éva számára 1946. augusztus 30-án kiállított tanulmányi igazolás. (Zánk Éva tulajdona.)

256 Vö. Nyilatkozat Péterfyné Dobozy Margit igazolásáról. Sopron, 1948. április 5. (Péterfy Katalin tulajdona.)

257 Viczián 1989. 316–326. o.

258 Winkler 1957., Boronkai 1960.

kezdhette a működését az ezer munkást foglalkoztató gyár.²⁵⁹ Az épület bejárata feletti „Zrínyi Ilona M. Kir. Tiszti Leánynevelő Intézet” feliratot a „Magyar Állami Ruhagyár” cégablója váltotta fel.²⁶⁰

Dolgos hétköznapok a Soproni Ruhagyár csarnokában, 1977. Készítette: Torma József. (Soproni Múzeum Történeti Fényképtár AF 71388)

259 Bognár 1960.

260 Kasza 2000. 52. o., Földi 1992. 17. o.

AZ UTOLSÓ ÉRETTSÉGI TÖRTÉNETE

A leánynevelőbe járó növendékek szívesen fogadták a Rákóczi Intézetbe járó cögerek udvarlását. A szabad levelezést nem engedélyezték, a tanárnők által elcsípett leveleket a tanári asztal fiókjába zárták el. A szemfüles és kíváncsi lányok azonban kihasználták a délutáni pihenő időszakát, amikor a tanári kar lepihent, és riadóláncot állítottak fel a tanári asztalig. A cöger-zsargonban cikkelésnek nevezett hangjelzéssel adták tudtára egymásnak, ha közeledett valaki. A riadólánc végén, az asztalfióknál 1944-ben Lejtényi Éva növendék állt. Ő a fiókban a levelek mellett megtalálta az érettségi tételeket is. Bajtársiasságból a táblára felírva megosztotta az osztálytársaival felfedezését, de hogy ki, mit kezd az értékes információval, mindenki saját maga döntötte el. Barbarás Irma növendék puskát készített saját magának, majd az érettségi napján, a feladatok kidolgozása idején a „segédanyagot” a teremben lévő kályhába rejtette el. Ott azonban a nevelők ezt felfedezték, és ezzel lebukott az egész osztály, amiről ők akkor nem szereztek tudomást. Izgatottan várták a másnap érkező tanfelügyelőt Budapestről, felvették az érettségire kapott fehér harisnyájukat és – más megoldás nem lévén – a falról lekavart festékpórral púdereztek be az orrukat. Másnap közölték velük, hogy mi történt, s hogy eddigi vizsgáik érvénytelenek és nem érettségizhetnek le. Összedőlt a világuk, hiszen – hiába dúlt körülöttük a második világháború, amiből ők annyit érzekeltek, hogy a hadapródiskolából bevonult fiúk nem térnek haza – a legfontosabb számukra az érettségi vizsga letétele volt. Fialat osztályfőnökük, Balogh Lászlóné dr. Lobinger Magda elvitte a boldogtalan csapatot cukrászdába, majd megszületett a döntés: megismételhetik az érettségit.²⁶¹

A zrinyisták és cögerek közötti diákszerelmekből pedig akár életre szóló kapcsolat is létrejöhetett, mint például Gödry Nóra és Simorjay András esetén.

261 Andresz Kati szíves szóbeli közlése.

A M. KIR. ZRINYI ILONÁ HONVÉD TISZTI LEÁNYNEVELŐ
INTÉZET 1943-44-BEN ÉRETTSÉGIZETT NÖVENDEKEI.

Foto: Diebold

AZ ÉLET HARCA VÁR REÁD, ISTEN VELED TE KIS DIÁK!

M. KIR. „ZRINYI ILONA” HONVÉD TISZTI LEÁNYNEVELŐ INTÉZET
VÉGZETT NÖVENDEKEI.

DR. JENNY ILONA
igazgató

BALOGH LÁSZLÓNÉ
osztályfőnök

Ballag már a vén diák...

Sopron, 1944.

Barabás Irma
Csallány Márta
Csáthly Éva
Csoka Mária
Cziglányi Alice
Hefelle Ilona

Horváth Éva
Lejtényi Éva
Lédéczy Klóra
Liscsinszky Mária
Magyáros Hermin
Mohay Éva

Módly, Mária
Pacor Éva
Péterfy Éva
Sigmond Etelka
Simonfay Judit
Wellmann Edit

Az 1944-ben végzett növendékek ballagási tablóképe és meghívója

V. Utóhang – Ruhagyár, jelenlegi helyzet, emlékőrzés

1. A Soproni Ruhagyár

A háborút követően a romos épület hasznosításának többféle lehetősége is szóba került, míg végül 1952-ben az újonnan létrehozott ruhagyárat helyezték el itt. 1957-ben a városfejlesztési programot ismertető Winkler Oszkár építész így írt az épületről: *„A Ruhagyár is nem régen működik a volt Zrínyi Ilona Leánynevelő Intézet Rákóczi utcai épületében, mivel a Könnyűipari Minisztérium mutatott hajlandóságot arra, hogy ennek keretében az épületet helyreállítja. Habár a Ruhagyár nem tartozik a zavaró, a környezetre káros hatású üzemek közé, mégis nagyobb kazánházzal, gyárkéménnyel, szén- és salaktérrel kellett ellátni, most pedig az épülethez tartozó, vadgesztenyefákkal borított, tágas udvart – a szükségletnek megfelelően – bölcsöde, raktárépületek, trafóház és egyéb melléképületek egész sorával telepítik be, a városkép rovására.”*²⁶² Ebben az időszakban még megvolt a törekvés arra, hogy az épületet eredeti formájában megőrizzék és helyreállítsák. Az 1955. évi műemléki listán még szerepelt a Rákóczi u. 10–12. számú épület,²⁶³ de tíz évvel később már az ipari-termelési szempontok kaptak elsőbbséget. 1965-ben az épületet törölték a műemléki listáról.²⁶⁴ Az 1970-es években pedig a Hátulsó utca felé az új gyáracsarnok is felépülhetett.

2. A jelenlegi helyzet

A ruhagyárat 1993-ban privatizálták, utána a dolgozók száma és a termelés évről évre csökkent, majd a 2000-es évekre a ruhagyár tevékenysége fokozatosan megszűnt. 2004-ben az épületben a Nyugat-Magyarországi Egyetem kollégiuma működött, de végül 2005-ben meghirdették az ingatlan eladását. Az épületet egy magáncég vásárolta meg és új funkciót szánt neki: négycsillagos szállodává szeretne volna átalakítani.²⁶⁵ 2006 őszén Sopron Megyei Jogú Város építészeti tervtanácsa elfogadta az új épületegyüttes, a Hotel Scarbantia

²⁶² Winkler 1957. 161–187. o.

²⁶³ MNL GYMSM SL XXIII.509. Sopron Városi Tanács VB. Építési és Közlekedési Osztály iratai 86-7/1955. Köszönjük Varga Szilviának, a Soproni Levéltár munkatársának, hogy erre az iratra felhívta a figyelmet.

²⁶⁴ MNL GYMSM SL XXIII.509. Sopron Városi Tanács VB Építési és Közlekedési Osztály 19.730/1965.

²⁶⁵ A szöveg forrása: Győr-Moson-Sopron megyei wiki. Soproni Ruhagyár. <http://kitud.kkmmk.hu/web/guest/wiki/-/wiki/Main/Soproni%20Ruhagy%C3%A1r> (Megtekintés: 2019. május 1.)

koncepcióját, a magánérs beruházást a belváros-rehabilitáció részeként kezelve. Elkészültek a látványtervek a soproni ruhagyár épületének és környékének átépítéséről. A tervek szerint a beruházók Scarbantia néven 300–400 férőhelyes, négycsillagos szálloda, wellness- és szabadidőközpontot létesítenek. A Hotel Scarbantia megépítése során a Rákóczi utcai impozáns homlokzatot megőrzik, de a többi épületrészt lebontják vagy teljesen átépítik. A tervezett szállodát, a látványfürdőt, a konferenciatermet és minden más egységet elsősorban a hazai nagyközönségnek szánják. A tömb alatt háromszáz autót befogadó mélygarázs épül, s létrehoznak egy négyezer négyzetméteres közparkot is a Hátulsó utca és a Szög utca között. Az építési engedély 2010. év elején megszületett, azonban az építkezés nem kezdődött meg.²⁶⁶

Az intézet épületének építéstörténetéről tanúskodó részletek, 2016. október (Fotó: Závodi Szilvia)

Az egykori kápolna ablakai 1883-as évszámmal és I. Ferenc József névvel

266 Jogerős építési engedélyt kapott a Hotel Scarbantia. http://www.sopron.hu/Sopron/portal/front_show?-contentId=14410 (Megtekintés: 2019. május 1.)

Az új épületszárny az 1890-es, felavatási évszámmal

A rossz állapotban lévő sarok-toldaléképület a megrongálódott átadási évszámmal (MCMXXVII), az 1927-tel

3. Hagományörzés

A soproni Magyar Királyi Zrínyi Ilona Honvéd Tiszti Leánynevelő Intézet egykori növendékei 1992 februárjában azzal a szándékkal fordultak Sopron város polgármesteri hivatalához és a Soproni Ruhagyár vezetőségéhez, hogy az év szeptemberében koszorúzási ünnepséget szeretnének rendezni az intézet egykori épületénél, amelynek során egy emléktáblát szeretnének leleplezni az épület Rákóczi utcai főkapuja mellett, az utcafronton. Arra is gondoltak, hogy az elfalazott vagy eltávolított nagyméretű, I. Ferenc József osztrák császár és magyar király látogatását megörökítő márványtáblát vagy -táblákat kibontassák vagy visszahelyeztessék.²⁶⁷

A szervezést magukra vállalók szűk köre körlevelet intézett a volt növendékekhez, hogy elviekben támogatják-e az ötletet és hajlandók-e a cél érdekében anyagi áldozatot is hozni. Az egyetértő válasz után megkezdődött a szervezés komoly munkája.²⁶⁸ Az emléktáblát egy budapesti kőfaragó és kőrestaurátortól rendelték meg, carrarai márványból készült el 60×80 cm-es méretben, faragott, aranyozott betűkkel. A táblát négy darab rozettás csavarral erősítették az épület falához.²⁶⁹ A tábla felirata a következő lett: „Ebben az épületben működött 1944-ig a / Magyar Királyi Zrínyi Ilona Leánynevelő Intézet / Megemlékezésül állították / a volt növendékek / 1992”.

Az emléktábla-avatás az épület főbejárata mellett az iskolazászló jelentésében, a kép jobb szélén Fischer Jánosné Blancz Valerie látható, 1992

267 Ez utóbbi terv végül lekerült a napirendről.

268 Az egykori zrínyista növendékeknek szóló körlevél. Budapest, 1992. szeptember. (Magántulajdon.)

269 Csanádi Gabriella kőfaragó és kőrestaurátor árajánlata. Budapest, 1992. március 8. (Magántulajdon.)

Az „utolsó közös nagy sorakozóra” 1992. szeptember 19-én, szombaton délelőtt ½ 11-kor került sor. Az emléktábla leleplezése és megkoszorúzása után koccintás és közös beszélgetés volt az egykori ebédlőben.

Az ünnepségre érkezőket a vasútállomásról a soproni Ifjúsági Fúvószenekar kísérte a Rákóczi utcába. A tábla leleplezése előtt katonai tiszteletadás mellett köszöntötte az egykori diáktársait és tanárait dr. Garay Mária volt növendék, aki a szervezők egyike volt. Utána Balogh Lászlóné Lobinger Magda tanárnő üdvözölte az egybegyűlteket, majd Németh Mária volt növendék, aki az első érettségiző évfolyam diákja volt, mondott köszöntő szavakat. Az emléktáblát a Soproni Múzeumból kihozott egykori iskolazászló jelenlétében Fischer Jánosné Blancz Valerie avatta fel, majd felidézte az iskola történetét.

Az ünnepség díszvendége Kéri Kálmán vezérezredes, a Honvéd Hagyományörző Egyesület elnöke volt, jelen volt továbbá a Honvédelmi Minisztérium küldöttsége, Móri János alezredes és Szőke László, a Magyar Honvédség Rehabilitációs Bizottságának elnöke, aki az iskola egykori tanárainak előléptetését adta át a honvédelmi miniszter nevében. A miniszter parancsa szerint *„odaadó nevelői tevékenységük, lelkiismeretes munkájuk elismeréseként, a Magyar Királyi Zrínyi Ilona Honvédtiszti Leánynevelő Intézet egykori hivatásos tiszti állományú tanárai közül”* előléptették ezredessé Fischer Jánosné Blancz Valerie-t, alezredessé dr. Péterfy Károlyné Dobozy Margitot, őrnaggyá Balogh Lászlóné dr. Lobinger Magdát, századossá Földi Lőrincné dr. Boros Juditot, dr. Pröhle Jenőné Thold Évát, főhadnaggyá dr. Gyárfás Lajosné Mihályik Piroskát és Kajdy Gusztávné Asbóth Margitot.²⁷⁰

Az eseményen részt vettek Sopron város vezetői és a Soproni Ruhagyár Rt. képviselői is. Az emléktáblánál koszorút helyeztek el a Magyar Királyi Rákóczi Ferenc Reáliskolai Nevelőintézet egykori növendékei is. Az ünnepség végén a résztvevők elhelyezték a megemlékezés virágait az emléktábla körül.

Az ünnepséggel egy időben az egykori növendékek összeállítottak egy emlékfüzetet „Szeretettel, hűséggel” címmel. A füzet az intézet rövid történetét, két tanárnő visszaemlékezését, Jenny Ilona 1938-ban megjelent cikkének szemelvényeit, az 1938/39-es tanév eseménynaptárának kivonatát, néhány növendék naplórészleteit, feljegyzéseit, végül az 1923 és 1944 között oktató- és nevelőmunkát végző tanárnők nevét, valamint az egykori növendékek évenkénti és osztályonkénti névsorát tartalmazta.

270 Tanárnő tisztek. Újra éled az iskola történelmi szelleme. *Új Magyarország*, 1992. szeptember 19. II. évf. 232. sz. 6. o.

Az emléktábla és kiadvány mellett az egykori növendékek által összegyűjtött adományokból hűséggyűrűt és Zrínyi Ilona-jelvényt készítettek, sőt jutott pénz a Sopronban eltemetett tanárnők és növendékek sírjainak gondozására is.

Az egykori „zrínyisták” az emléktábla-avatás után is tartották a kapcsolatot. 1994-ben az intézettől való végleges búcsúzás 50. évfordulóján az 1992-ben összeadott adományokból vásárolt nemzetiszín szalagos babérkoszorúval koszorúzták meg az emléktáblát. Ugyancsak ebből a pénzből vettek koszorút két, 1994-ben meghalt tanárnő temetésére, illetve szerveztek szentmisét emlékükre a Sziklakápolnában. Ettől az évtől vezették be azt a szokást, hogy minden hónap első hétfőjén a Gellért Sörözőben találkoztak az egykori növendékek.

1995 áprilisában az emlékünnepek szervezői az 1992-ben összegyűjtött pénz maradványát a volt Ludovika Akadémia kápolnájának felújítására szándékozták felajánlani.²⁷¹

2003-ban a Rákóczi–Deák emlékévként alkalmából a Rákóczi Növendékek és Hadapródok Alapítványa és Sopron Megyei Jogú Város Polgármesteri Hivatala támogatásával, a Rákóczi Ferenc – Zrínyi Ilona együttes Baráti Kör kiadásában megjelent egy újabb emlékfüzet. Ez a füzet is ugyanazt a címet viselte, mint az előző. Tartalma kismértékben változott: az intézmény rövid történetét, az 1992-es emléktábla-avatás körülményeinek bemutatását, a tanári és növendéki névsort, Szabó Mária történész Zrínyi Ilonáról szóló előadását, II. Rákóczi Ferenc emlékezését édesanyjára, Zrínyi Ilonára, valamint Zrínyi Ilona fiához szóló búcsúlevelét tartalmazta. Az utolsó oldalakon a 2004-ben elhunyt dr. Péterfy Károlyné Dobozy Margitra emlékeztek.

271 Az egykori zrínyista növendékeknek szóló körlevél. Budapest, 1995. április. (Magántulajdon.)

AZ 1992. ÉVI EMLÉKTÁBLA-AVATÁSON ELHANGZOTT BESZÉD

Sopron, 1992. szeptember 19.

Hölgyeim és Uraim,

Tisztelt Vendégeink,

Kedves zrinyista Tanárnők és Növendékek!

Immár 48 esztendeje, hogy Intézetünk nagykapuja utólszor csukódott be azok mögött, akiket a háború kíméletlen parancsa ezeknek a falaknak az elhagyására kényszerített. 1944-ben sem az akkori, sem a tanulmányaikat évekkkel, évtizedekkel korábban befejezett zrinyisták nem sejtették, hogy a történelem véglegesen és visszavonhatatlanul megpecsételi nagyhírű alma materünk sorsát s csaknem fél évszázadig még emlegetni sem lesz szabad Magyarországon, hogy volt egyszer Sopronban egy magyar királyi Zrínyi Ilona Honvédtiszti Leánynevelő Intézet.

De azt sem tudtuk s remélni sem mertük, hogy még a mi életünkben kitisztul felettünk az ég és eljön annak az ideje, amikor az Intézetünk szelleme iránti hűségünket, szeretetünket emléktábla hirdetheti.

Eljött hát ez az idő...

És most itt állunk, küszködve a meghatottsággal, a feltoluló számtalan emlékkel, amit a múlt évek viharáiban megpróbált, mégis fiatalos lelkünkben az ország és a világ számos tájáról magunkkal hoztunk, hogy koszorúba kötve hűséges szeretettel letegyük azt a szépséges márványtáblához.

Honnan ez a szeretet? És honnan a hűség?

A válasz – úgy vélem – egyszerű: az itt töltött esztendő, a tudás-szomjunkat magas szinten kielégítő oktatás és a néha talán keménynek érzett jellemformáló nevelés kitörölhetetlenül él bennünk. Ez az oka annak, hogy 48 év alatt nem múlt el esztendő, hogy ne jött volna el zrinyista ide, s ne simogatta volna meg ezeket a falakat, amelyek serdülő gyermekségünket úgy fogták szigorú, mégis szelíd keretbe, mint édesanya kulcsolja lánykája kezét a sajátjába.

Ezek a falak voltak a tanúi gyermeki nevetéseinknek, sírásainknak, nagylánykorunk álmodásainak boldogságról, szerelemről, családról, hivatásról. Itt szívtuk magunkba a tisztességet, a becsületet, az istenfélelem

és a hazaszeretet eszméit, amelyek felnőttiségünk nehéz évtizedeiben erőt és hitet adtak a nemritkán súlyos megpróbáltatások elviseléséhez.

Amikor most megszentelt lobogónk alatt az Intézet szelleme iránti tiszteletünk jegyében koszorúnkat az emléktábla elé helyezzük, hálásan megköszönjük Tanárainknak a sohasem ellenünk, hanem értünk való szigorúságát, a jellemünket acélozó nevelést, az áldozatos oktató munkát, Valerie néninek pedig külön azt, hogy összetartozásunk tudatának ébrentartásával az élettől ezt a szép napot ajándékként megkaphattuk.

Nektek Mindnyájatoknak, édes Tanárnők és Növendékek, akikkel együtt örvezdehetünk és azoknak, akik erejük fogytán vagy az élettől is búcsút véve immár csak lélekben ünnepehetnek velünk, hálásan köszönjük adományaitokat, amelyekkel az utolsó közös nagy Sorakozót megszervezhettük.

Köszönjük tisztelt vendégeinknek, hogy meghívásunkat elfogadták s osztoznak örömeinkben. Köszönjük a hatóságoknak, az intézményeknek és mindazoknak, akik az ünnepünk megrendezéséhez segítségünkre voltak, hogy önzetlen fáradozásukkal ezt a találkozót emlékezetessé tették. Külön köszönet illeti Móri János alezredes urat, aki kifényesítette fölöttünk az eget, Molnár László növendéket, aki bajtársi-növendéktársi szeretettel segített a szervezésben, Sógor Ferenc igazgató urat, a ki a Gyermekek Háza fuvós-zenekarával az ünnepség fényét emelte s köszönjük-köszöntjük Kéri Kálmán vezérezredes urat, aki jelenlétével megtisztelt bennünket.

Végezetül, de nem utolsó sorban hajdanvolt Intézetünk épületének jelenlegi őrzőihez fordulok: kérem, vegyék át tőlünk ezt az emléktáblát és sohase felejtsek: az arannyal vésett egyszerű szavak azok helytállását hirdetik, akik egykori nevelőintézetük szelleméhez híven becsületből, tiszteségből valamennyien jelesre vizgáltak.

Zárszó:

És most, mielőtt kedves Vendégeinket, valamennyiötöket, akik eljöttek, vidám koccintásra a régi ebédlőbe meginvitálnálak, csak Hozzátok szólok, édes zrínyista Tanárnők és Növendékek: Napunk a föld határán hanyatlani készül. Esteledik. Emlékeztek-e még a mindennap elmondott esti imánk első mondatára? Ha igen, mondjátok velem együtt: „Maradj velünk, Uram, mert beesteledett és már lemenőben a nap.”

Uram, maradj velünk!

(Garay Mária növendék)

VI. Függelék – Adattárak

1. Az alapító egyleti gyűlés jegyzőkönyve

Jegyzőkönyv

amely felvétellett 1853. május 16-án Kurz András polgármester, császári biztos jelenlétében a nőegylet első közgyűlésén Sopronban.

Jelen voltak

<i>Hölgyek:</i>	<i>Urak:</i>
<i>Gróf Csáky-Csáky Petronilla</i>	<i>Weinzierl ezredes</i>
<i>Gróf Wallis Marie, született Batthyány grófnő</i>	<i>Gräf örnagy</i>
<i>Zahradnik Mathilde, született Bolza grófnő</i>	<i>Pinter százados</i>
<i>Hofer Aloisia</i>	<i>Zahradnik százados</i>
<i>Weinzierl Luise</i>	<i>Schreiber Gustav</i>
<i>Sujansky Julie</i>	<i>Hofer Peter</i>
<i>Nagy Leopoldine</i>	<i>Flandorffer Ignác</i>
<i>Kern Anna</i>	<i>Wokann Ignác</i>
<i>Flandorffer Amália</i>	<i>Flandorffer Johann Nep. és Heinrich</i>
<i>Caroline Kern kisasszony</i>	

Flandorffer Ignác, az alapítóbizottság elnökeként az ülést az alapító-bizottság tevékenységéről készült alábbi jelentéssel nyitja meg.

Tisztelt Közgyűlés!

Engedelmükkel, azért hívtuk ma Önöket egybe egy általános közgyűlésre, hogy Önök elé terjesszük egy olyan helyben alapítandó intézet szabályzatát, amely a cs. kir. osztrák tiszték elárvult, szegény sorsú leányai számára [épülne] és kérjük hozzájárulásukat, hogy ez az intézmény a lefektetett alapszabályok szerint létrejöhessen.

Azonban mielőtt közös tanácskozásunkat megkezdzenénk, engedjék meg nekem, mint az alapítóbizottság igazgatójának, hogy előzetesen néhány szót szóljak a megalkulásról és az eddigiekről.

Az első kezdeményezés érdeme egy ilyen intézet alapítására kizárólag Zahradnik cs. kir. százados feleségét, Mathildét, született Bolza grófnőt illeti, aki korábban Itáliában, ahol férje a 10. vadászszázadnál szolgált, a „la Stellite” nevű milánói intézet meglátogatása után már óhaját fejezte ki, hogy egy hasonló vállalkozásba fogjon, mely szándék azután az 1848 és 1849-es években szilárd elhatározássá érett nemes szívében. Azonnal megkezdte egy ilyen intézet tényleges szervezését, amely munkában azon meggyőződése vezette, hogy nem lehet méltóbban őrizni a császáráért és a hazáért, a kötelességért és becsületért elesett cs. kir. tisztek emlékét és nem lehet még magasabb fokban elismerni életük feláldozását, mint ha a hátramaradt leány árváiknak menedéket nyújtunk, ahol nem csak jelenlegi szükségleteikről gondoskodnak, hanem egy becsületes jövő biztosítása érdekében tisztességgel és szeretettel gondot viselnek rájuk.

Miközben kegyelmes urunk és császáruk, ő császári és királyi apostoli felsége az elesett hősök fiairól apaként gondoskodik, úgy tűnik, a jó sors az asszonyokat jelölte ki, hogy a leányokat anyailag gondjaikba vegyék.

Így történt, hogy Zahradnik Mathilde a „Csak egyesült erővel lehet nagyot alkotni” jelszótól vezéreltetve rögtön 1848-ban magas rangú befolyásos személyekhez fordult, akik kapcsolatban állnak a mindannyiunk által tisztelt császári ház emberbaráti tevékenységükkel kiemelkedő tagjaival, valamint megkereste bátor hadseregünk leghíresebb hadvezéreit, hogy előadja szándékát, amely minden részről igaz és megérdemelt részvételre talált.

Öccsellenciája Gróf Radetzky tábornok, miként a kiérdemesült tábornokok Bárá Haynau, Bárá Jellačić, Gróf Gyulai döntő mértékben bátorították Zahradnik Mathilde asszonyt vállalkozásában, így már csak arra volt szükség, hogy az ügyet minél szélesebb körben a lehető leghamarabb megismertessék.

Ebben készséggel segítették Zahradnik Mathilde asszonyt nemes von Ramban Michael úr, és Hirtenfeld úr, akik felhívást tettek közzé a „Wiener Zeitung” és a „Soldatenfreund” című újságokban. A vállalkozás, amelyet a fent nevezett urak igaz és nemes módon mutattak be, megnyerte a szíveket, így történt, hogy már az első felhívás azzal az örömteli eredménnyel járt, hogy a cs. kir. hadsereg java része azonnal kijelentette, hogy a tervbe vett jótékonyági intézményt támogatni akarja.

1849 telén még úgy álltak a dolgok, bár még csak a tervek szintjén, hogy az intézetet Bécsben alapítják meg; amikor a következő év tavaszán egy jó szellem Zahradnik Mathilde asszonyt a mi emberbaráti városunkba vezette, ahol e hölgynek az ötlete közzététele után rövid időn belül sikerült a nemes hölgyek egyesületét megtalálnia, akik szóval és tettel egyaránt erőteljesen támogatták az ügyet, és csatlakoztak az alapítóhoz.

Itt engedje meg nekem a tisztelt közgyűlés, hogy név szerint megemlítssem és kiemeljem Csáky-Csáky Petronilla grófnő fáradhatatlan tevékenységét és az ügy érdekében kifejtett fáradhatatlan szorgalmát.

Ily módon úgy tűnt, hogy a vállalkozás megtalálta azt a talajt, amelybe a mag – azzal az örömteli reménnyel, hogy ki is fog kelni –, bizalommal elvethető volt; még inkább, amikor öxellenciája Magyarország akkori katonai és polgári kormányzója báró von Haynau tábornagy teljes támogatásáról biztosította az ügyet. Ezek után alakult meg a nőegylet, amely azután közzétette felhívását az emberiség soha meg nem fáradó jótévőihez, hogy egy olyan művet hozzanak létre, amelyet a hazaszeretet és a felebaráti szeretet ha nem is tud nyújtani, de erőteljesen támogat.

A mindenfelé megtalálható nemes lelkek közül sokan nem tudtak a nemes asszonyok kérésének ellenállni és örömmel adták kegyes adományait.

Név szerint a következők adakoztak:

Ő császári fensége Albrecht főherceg, és ő császári fensége Károly Ferdinánd főherceg jelentős összegeket, és végül az Önök által Leopoldine Coeur d'ange néven ismert jótévő hölgy 2000 forintot adott. Ez volt az a kezdet amely bátorságot és erőt adott tevékenységünk folytatásához.

Rögtön ezután sor került az alapszabály megalkotására, melyet ugyanezen magas körben elő is terjesztettek, innen azonban azt az iránymutatást kapták, hogy az új egyesületi törvényeknek megfelelően kell azt átalakítani, így a változások átvezetésére [az alapszabály] visszaérkezett. Végül ő császári és királyi apostoli felsége elé terjesztették a kérelmet az egyesület alapításáról, amely a legrövidebb időn belül a legmagasabb döntéssel 1852. március 8-i dátummal az egyesületnek kegyesen engedélyeztetett. Azóta az a legnagyobb gondja az alapító-bizottságnak, hogy újra és újra ülésezzen és a tőkét oly módon megsokszorozza, hogy annak részvényeiből a megnyitás és az intézet maradandó fenntartása finanszírozható legyen.

És mint mindenütt, ahol a védelem, támogatás és bátorítás szükségesnek tűnik, a mi mindenek felett tisztelt császári házunk fénylő csillagként mutatja az utat, így ő felsége a császár édesanyja szokott kegyességével 5000 forintot adományozott, ezzel egy alapítványi helyet hozott létre, valamint a hadsereg atyja és tábornoka, öxellenciája Radetzky gróf úr 8000 forintot utalt át az intézetnek azzal a feltétellel, hogy azt még 1857-ben megnyitják.

A Toscánai Nagyherceg cs. kir. dragonyos ezred, élén az akkori ezredessel és ezredparancsnokkal Hoyos gróffal, volt az első, amely a közzétett felhívásra 240 forintot küldött az ügy megindítására és évente további 164 forintot biztosított. Ezt a példát dicsőséges hadseregünk számos ezrede követte.

Külön említést érdemel Johann Jüngling úr, hadiírnok és kiadóhivatal vezető Bécsből, aki egy, az ügy érdekében írt „Tiszteljétek a nőket” című versével a mai napig bezárólag készpénzben 1100 forint és két dukát értékű tekintélyes summát gyűjtött.

Sokáig tartana minden nemes emberbarátot egyenként megnevezni, azokat, akik az ő lovagias császáruk iránt érzett tisztelet teli szeretetből, hadseregünk halhatatlan érdemeinek hálás elismerése végett és a jó ügynek kijáró méltatással, szép összegeket adományoztak, amiért közülünk mindenki – és ezt meggyőződéssel jelentem ki – magában a legmelegebb köszönettel illeti őket.

Továbbra is kötelességem, hogy az intézet szervezésében résztvevők részletes jelentését Önöknek előterjesszem, amit itt örömmel meg is teszek.

Így az egyletnek sikerült a mai napig bezárólag 31.899 forint 21 krajcárt gyűjtenie. Engedjék meg nekem, hogy átnyújtsam Önöknek a pénztári bizonylatot, amelyből azonnal láthatják, hogy az egész tőke törvényesen biztos befektetésre került.

Bár ez az összeg, valamint a különböző jötevők által már biztosított éves hozzájárulások még nem elégségesek, hogy az intézet tényleges felállítását az általunk megkívánt számú árvával bejelenthessük, mégis megnyugtató biztosítékot jelent számunkra monarchiánk lakóinak eddigi részvétele és a példátlan jótékonykodási hajlama arra nézve, hogy az egyesületnek biztosan sikerül majd kifizetni célját elérnie.

E célból ő császári és királyi apostoli felségétől a legmélyebb alázatossággal alattvalói kérvényben megkértük a legkegyesebb engedélyt, hogy lottót nyithassunk, és úgy hisszük bizalommal várhatjuk ennek engedélyezését, hiszen ő császári és királyi apostoli felsége a jótékony célú kéréseket rendszerint engedélyezni kegyeskedik. Végül az iteni császári–királyi helytartótanácsi osztálynál is engedélyt kértünk, hogy aláírási ívekkel gyűjtést indíthassunk és rövid időn belül innen is kedvező döntésre számíthatunk.

A mindezidáig előterjesztettekből láthatják Önök, tisztelt közgyűlés, hogy az alapító bizottság fáradhatatlan szorgalommal törekedett az intézmény érdekében mindent megtenni.

Végezetül már csak az a dolgom, más urakkal együtt, akik ez iránt a vállalkozás iránt érdeklődnek, név szerint Pintér százados úrnak és Zahradnik százados úrnak, hogy tevékeny gondosságukért és az egyesület érdekében kifejtett szolgálataikért szívből köszönetet mondjak: azonban az Önök esetében, tisztelt Hölgyeim, szavaim túl gyengék és elégtelenek, hogy az Önöket illető elismerést méltóképpen kifejezzem.

Kívánom, hogy mindazért, amit jámbor szívük az intézet érdekében eddig nagyot és jót alkotott, a leggazdagabb jutalmukat abban leljék, hogy emléküket azon árvák fogják áldani, akik az egylet jótékonyága nyomán emeltetnek ki szomorú és elhagyatott helyzetükből, és egy jobb, boldogabb jövő felé irányíthatnak.

Kívánom, hogy különösen Ön, Zahradnik Mathilde asszony, mint az egész ügy nemes alapítója továbbra is szentelje szeretetét, erejét és szellemét a vállalkozásnak. Kívánom, hogy eddigi tiszteletre méltó ténykedésének minden oldalról jövő, megérdemelt elismerése kölcsönözze Önnek a szükséges erőt, hogy az egylet érdekében a jövőben is hasonló odaadással és reméljük, hasonló elszántsággal tevékenykedhessen.

Ezután következett a Flandorffer Ignác igazgató úr által előterjesztett statútumok megtárgyalása, és miután ezeket egyhangúlag elfogadták és engedélyezték, elhatározott, hogy ezeket a legalázatosabb kérelemmel a magas cs. kir. belügyminisztériumhoz legfelsőbb jóváhagyás végett az előírt úton beterjesztik.

A statútumok legfelsőbb jóváhagyása előfeltételeként az elnöklő Flandorffer Ignác az egyület megalapítottanak nyilvánította és az alapszabály 21. §-a szerint sor került a bizottmány megválasztására, ahol szavazati többséggel az alábbi hölgyek lettek megválasztva: Csáky-Csáky grófnő, Zahradnik Mathilde, született Bolza grófnő, Wallis grófnő, Werklein bárónő, von Entsch bárónő, Hornig bárónő, Hofer Aloisia, Weinzierl Louise, Sujansky Julie, Skerletz Malvina, Flandorffer Amália, Nagy Leopoldine, mint választmányi hölgyek, és az urak:

Hengelmüller Michael, von Gräf őrnagy, von Weinzierl ezredes, von Sterne abbé, Zahradnik százados, Flandorffer Ignác, Schreiber Gustav, Pinter Mathias százados, Hofer Péter úr, mint választmányi urak. Hofer Péter úr megköszöni, hogy rá esett a választás, de sok irányú elfoglaltsága van, így helyére ezután a cs. kir. Sekulic századost, mint aki sorban következvén a legtöbb szavazatot kapta, nevezték ki.

Mindezek után következett az elnöknő és az alelnöknő megválasztása, szavazati többséggel Zahradnik Mathilde asszonyt, született Bolza grófnőt választották az első, Nagy asszonyt a második tisztségre, de mivel ez utóbbi nem vállalta, így egyidejűleg Csáky-Csáky Petronilla asszonyra esett a választás, mint alelnöknőre.

Igazgatóvá választották szavazati többséggel Flandorffer Ignác urat, aligazgatóvá von Schreiber Gustav urat, titkárnak Pintér Mathias századost, ellenőrré Zahradnik Vince századost, pénztárossá Sekulic Vince századost.

Az elnök úr bemutatta a pénztárbizonylatot 31.899 forint 21 krajcár összegről, és felkérte a közgyűlést, hogy válasszon két urat, akik vállalják ezen, az alapítóbizottság által eddig vezetett és kezelt kassza ellenőrzését, amely [feladatra] egyhangúlag von Weinzierl ezredes urat és von Gräf főtörzsörsmestert [sic!] kérték fel, akiknek jelentését várják.

Flandorffer Ignác igazgató úr végezetül felkérte a közgyűlést, hogy az egyület működésének elfogadásáról nyilatkozzanak és határozzák meg az együleti intézet megnyitásának időpontját.

Erre fel Csáky-Csáky Petronilla alelnök asszony egy nagyon motiváló javaslatot terjesztett a közgyűlés elé, mely szerint a vállalkozás jelenlegi viszonyai között a leginkább célravezető az lenne, hogy az egyület mai napig meglévő tőkájének kamataiból nagyobb számú árvát, ő maga a tizenkét főt javasolja, az itteni nagyon jól szervezett kolostorban taníttassanak és neveltessenek, valamint a javaslattevő Csáky-Csáky grófnő azt is felajánlotta, hogy ezen gyermekek további iskoláztatása érdekében saját vagyonából egy franciatanárnő foglalkoztatását finanszírozza.

Mivel az egyesület egyrészt még gyengének érzi magát ahhoz, hogy már most megnyisson egy önálló intézetet, másrészt viszont áthatja a kívánság, hogy a rendelkezésre álló pénzeszközökből lehetőség szerint nagyszámú árva nevelését minél előbb megkezdhesse, úgy véljük, hogy a humanitás érdekében is cselekszünk, amikor addig, amíg az egyesület nem érzi magát eléggé erősnek ahhoz, hogy a kitűzött feladatát egy önálló intézet létesítésével oldja meg, elfogadja az alelnök asszony javaslatát – és ezek után egyhangúlag elhatározott, hogy tizenkét leányt vesz fel és a tiszteletre méltó orsolnyiták itteni apácakolostorában az egyesület költségére tisztességesen nevelteti őket. Miközben az egyesület köszönettel veszi alelnök asszony felajánlását a francia mesternőt illetően, az alapszabály 39. §-a szerint – mihelyt az alapszabály jóváhagyott – meg kell hirdetni tizenkét helyre a felvételt, amelyek közül egy helyet öfelsége a császár édesanyja, egy másodikat pedig öexcellenciája Radetzky tábornok úr akarátának megfelelően a magas Hadiügyminisztérium, tíz helyet pedig a nőegyesület biztosít.

Az első felvételre a fent taglalt feltételek szerint – amennyiben addig megtörténik az egyesületi alapszabály felsőbb engedélyezése – folyó év szeptember 17-én kerül sor.

*Flandorffer Ignác s.k., igazgató,
Pintér Mathias s.k., százados, titkár
Weinzierl s.k. ezredes
Gräfs.k. őrnagy
Schreiber Gustav s.k.*

*Zahradnik Mathilde, született Bolza grófnő s.k., elnöknő
Csáky-Csáky Petronilla s.k.
Sujansky Julie s.k.
Hofer Aloisia s.k.*

Német nyelvű nyomtatvány, Németh Ildikó fordítása.

Jelzete: MNL GYMSM SL XII.6. 7.d. „Vereins-Angelegenheiten zur Erziehung verwaister mittelloser k. k. Offizierstöchter in Oedenburg”

2. Személyzeti névsor

Igazgatónők (kronológiai sorrendben)

Maria Mingazzi di Modigliano (igazgatói szolgálat: 1870–1893)

A hernalsi intézet növendéke volt. 1870-től 1893-ig volt az intézet igazgatója, történelmet tanított. Ő dolgozta ki az első tantervet, amely szerint a felvett növendékek az alsó két osztályban a népiskola anyagát, a két felsőbb osztályban a polgári iskola anyagát tanulják. A három legfelsőbb évfolyam a tanítóképző tananyagát végzi el.²⁷²

„*Mingazzi igazgatónő, a gyermekek rajongásig szeretett »Mami«-ja igazi édesanyja a reábizott gyermekeknek [...]*”.²⁷³

1890-ben I. Ferenc József osztrák császár és magyar király „*sokévi kitűnő szolgálata elismeréséül koronás arany érdemkeresztet*” adományozott „*a soproni tiszti leánynevelő főelőjárónőjének*”.²⁷⁴

1893-ban „*nyugdíjaztatását kéri. Tanári karának, a szülők és növendékeknek hálás ragaszkodása szeretné őt visszatartani*”.²⁷⁵

Ida Weihs (igazgatói szolgálat: 1894)

1893. szeptembertől 1894 májusáig volt az intézet igazgatója. Szintén a hernalsi intézetben végzett, 1884 és 1893 között a tanári kar tagja, osztálytanítóként és aligazgatóként dolgozott. Egy évig volt igazgató, férjhez menetele miatt felmentését kérte.²⁷⁶

Maria Gintowt von Dziejwialtowska (igazgatói szolgálat: 1894–1919)

Hernalsi növendék volt, 1884-ben került az intézetbe eleinte kisegítő tanárként, majd osztálytanító és aligazgató lett. 1894. december 5-től 1919-ig igazgatta az iskolát. „*Egy célja van: folytatni Mingazzi igazgatónő lelkes, eredményes munkáját. Ezt a célt híven szolgálja minden energiájával, következetességével, soha el nem lankadó kötelességérzetével.*” „*[...] a tanári kar egy tagjával minden évben részt vesz a Bécsben tartott nagy pedagógiai értekezleten.*” A prole-tárdiktatúra idején felmerült annak a lehetősége, hogy az intézetet feloszlattják,

272 *Gangel* 1937. 12. o.

273 *Gangel* 1937. 25. o.

274 *Budapesti Közlöny*, 1890. szeptember 14. 24. évf. 211. sz. 1. o.

275 *Gangel* 1937. 33. o.

276 *Gangel* 1937. 33–34. o.

ezeknek a híreknek hatására az igazgatónő úgy döntött, hogy nyugdíjazását kéri, majd 1919. december 20-án elhagyta az intézetet.²⁷⁷

Teimer Ilona (ideiglenes igazgatói szolgálat: 1919–1921)

1910-ben nevelőnként alkalmazták, 1914-től francia nyelvet tanított.

waldbachi Watzesch Janka (Lőcse, 1874 – ?) (igazgatói szolgálat: 1921. augusztus – 1937. július 8.)

Okleveles polgári iskolai tanár. Lőcsén született, itt végezte felsőbb leányiskolai tanulmányait. A budapesti II. kerületi tanítónőképző-intézet elvégzése után az Erzsébet Nőiskolában folytatta tanulmányait és magyar, valamint német szakos tanárnői oklevelet szerzett 1895-ben. 1895 és 1910 között a győri tanítóképzőben dolgozott, majd a lőcsei felső leányiskola internátusának igazgatónőjévé nevezték ki. A lőcsei magyar királyi állami leányiskola 1919. március 17-én megszűnt,²⁷⁸ így 1919. áprilistól Watzesch Janka Kecskeméten dolgozott tovább a gazdasági tanítónőképző igazgatójaként.²⁷⁹ 1921 augusztusában nevezték ki a soproni tiszti leánynevelő élére.²⁸⁰ Tagja volt a Középkolai Tanár-egyesületnek és más szakmai szervezeteknek.²⁸¹ 1927-ben „*az intézet újjáépítése, fejlesztése és vezetése körül hazafias buzgalommal kifejtett kiválóan eredményes és hasznos munkásságáért*” Magyar Koronás Bronzéremmel tüntették ki.²⁸²

Az 1935/36. iskolai évben ünnepelte 40 éves szolgálati jubileumát.²⁸³ Ez alkalommal vitéz nagybányai Horthy Miklós, Magyarország kormányzója „*a nevelésügy terén teljesített kiválóan eredményes és igen hasznos szolgálataiért*” a Magyar Érdemrend tisztikeresztjét adományozta részére.²⁸⁴ 1937. július 8-án a kormányzó Legfelsőbb Elhatározása alapján nyugdíjazták.²⁸⁵

Jenny Ilona Krisztina Mária, dr. (Németszecsöd (Vas vm.), 1890. május 28. – Sopron, 1968) (igazgatói szolgálat: 1937. augusztus 1. – 1946. szeptember 1.)

Okleveles elemi iskolai, polgári iskolai és középkolai tanár, bölcsészdoktor.

Az elemi iskolai tanítóképzőt 1907-ben végezte, a polgáriskolai tanítóképzőben 1910-ben, a középkolai tanítóképzőben 1930-ban szerzett okle-

277 *Gangel* 1937. 34–35., 43., 47–48. o.

278 *Vozáry Miklós*: A felsőbb leányiskola. *Ország-Világ*, 1930. május 30. 51. évf. 17–18. sz. 2–3. o.

279 *Szentmiklóssy* 1930. 1107. o.

280 *Halász* 1930. 107. o.

281 *Szentmiklóssy* 1930. 1108. o.

282 A Magyar Királyi Zrínyi Ilona Honvéd Tiszti Leánynevelő Intézet Értesítője az 1937–38. évről. Sopron, 1938. 6. o.

283 *Magyarság*, 1935. december 21. 16. évf. 291. sz. 10. o.

284 *Gangel* 1937. 65. o.

285 HL Legfelsőbb Elhatározások I. 41. 1937. 69. doboz. Legfelsőbb Elhatározás a magyar kir. Honvédelmi Miniszter 13.229/eln. 9. 1937. számú hódolatteljes előterjesztésére.

velet. Az egyetemen német-történelem szakon végzett, 1931-ben szerzett bölcsészeti doktorátust.²⁸⁶ Az állami szolgálatot 1925-ben kezdte, két évig volt a soproni állami leánylíceumban helyettes tanárnő és internátusi nevelőnő. 1927 és 1932 között a líceumban középiskolai rendes tanárnőként dolgozott. Sopronból Budapestre került, ahol öt évig tanított a Mária Terézia leánygimnáziumban német-történelem szakos tanárként. 1936-ban avatták tisztté, 1937 augusztusától – egy év próbaszolgálat után – lett a soproni Magyar Királyi Zrínyi Ilona Tiszti Leánynevelő Intézet igazgatónöje. 1940-ig a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége soproni szervezetének társelnöke volt. 1943-ban léptették elő alezredessé. 1942-ben a honvédelmi minisztertől dicsérő oklevelet, 1943-ban pedig a Magyar Koronás Nagy Aranyérmert kapta meg a leánynevelésben és a soproni intézet átszervezésében tett erőfeszítéseirért.²⁸⁷ 1945 januárjában az 1921. évi XXXII. törvénycikk 8. §-a alapján nyugdíjazták.²⁸⁸ A soproni Szent Mihály temetőben az intézeti leányok síremlékénél, a temetőfalon található egy emléktábla, amelyen Dr. Jenny Ilona tanárnő (1890–1968) és testvére, Jenny Irma tanárnő (1891–1955) neve szerepel.

286 Doktori értekezésének címe: Sopron úrbéri falvainak viszonya a városhoz 1765-től 1836-ig. Megjelent 1930-ban Pécsen. Ismertető Csapody Csabától: *Századok*, LXV. évf. 1–3. sz. 291–292. o.

287 HIM HL AKVI (katonai anyakönyvi lapok) fond 1890/1167. Dr. Jenny Ilona alezredes.

288 *Honvédségi Rendeletek*, 1945. február 3. 8. sz. 7. o.

Tanárok 1870 és 1920 között²⁸⁹
(névsorban)

Bentlakó tanári személyzet

Czedik von Bründelsberg, Emma

Aligazgató²⁹⁰ és tanár 1886 és 1897 között, osztálytanító.²⁹¹

Gerelli, Rosa

Kisegítő tanár 1889 és 1900 között.

Grivičič, Aurora

Aligazgató²⁹⁰ és tanár 1895 és 1899 között, osztálytanító.

Guldener von Lobes, Wilma

Végzett ipari iskolai tanár, 1884-től 1904-ig tanította a magyar nyelvet.

Habermann, Henriette

Aligazgató²⁹⁰ és tanár 1885 és 1891 között, osztálytanító.

Herniquez, Susanne

Magyartanár 1910 és 1915 között.²⁹²

Hoffmann, Paula

Aligazgató²⁹⁰ és tanár 1902 és 1909 között.

Hornstein, Hermine

Aligazgató²⁹⁰ és tanár 1882 és 1885 között, osztálytanító.

Janetschek, Marie

Nevelő²⁹⁰ 1913 és 1921 között.

289 Névsor: *Gangel* 1937. 68–69. o. alapján. Az adatok forrása: Militär Almanach und Schematismus: Kais. Königl. Militär-Schematismus für 1878–1889; Schematismus für das k. u. k. Heer und für die k. u. k. Kriegs-Marine für 1890–1914. https://library.hungaricana.hu/hu/collection/austrian_state_archives_MilitarAlmanachSchematismus/ (Megtekintés: 2019. március 23.)

290 Az intézetben alkalmazott, legalább elemi iskolai tanításra jogosító oklevéllel rendelkező tanárnők aligazgatói címet kaptak. *Gangel* 1937. 20. o.

291 Mai szóval: osztályfőnök.

292 Meghalt 1915-ben „*barctérről visszakerült bátyja ápolása közben – tanárnő megbetegszik tifuszban s hiába a leg gondosabb ápolás: a fiatal élet kilobban.*” *Gangel* 1937. 45. o.

Jurcsek, Ilona

Tanár 1918 és 1920 között.

Kautezky, Sarolta

Tanár 1870 és 1877 között.

Kresta, Marie

Tanár 1913 és 1921 között, osztálytanító.

Mattota, Margareta

Tanár 1909 és 1918 között. Kisegítő tanárként kezdte.

Mehlem, Hedvig

Nevelőnő 1914 és 1920 között.

Mels-Colloredo Gróf, Zelma

Nevelőnő 1913 és 1920 között.

Móga, Ines

Ipariskolai és magyar nyelv tanár 1906 és 1909 között.

Murschenhofer, Berta

Tanár 1897 és 1920 között. Kisegítő tanárként kezdte.

Pajer von Mayersberg, Rosina

Tanár 1891 és 1920 között. Kisegítő tanárként kezdte.²⁹³

Reiger, Anna

Nevelőnő 1908 és 1920 között.

Schandl, Kamilla

Nevelőnő 1908 és 1911 között.

Schwarzleitner von Domonkos, Gertrud

Tanár 1907 és 1918 között. Kisegítő tanárként kezdte.

293 „[...] a kiváló eredményeiért már arany érdemkereszttel kiüntetett aligazgatónő: Pájer Rozina [!] adja példáját nemes áldozatkészségének. [...] Négy éven keresztül segédkezik a csapatkórházban mint műtős nővér szombaton reggeltől vasárnap estig.” Gangel 1937. 45. o.

Stanislav, Wilhelmine

Aligazgatónő és tanár 1879 és 1882 között. Német nyelvet, számtant és szépírást tanított.

Streitfelder, Marie

Aligazgatónő és tanár 1899 és 1912 között.

*Thielen, Elize*²⁹⁴

Aligazgatónő és tanár 1877 és 1886 között. Német nyelvet, számtant, szépírást és kézimunkázást tanított.²⁹⁵

Troilo, Elvira

Aligazgatónő és tanár 1895 és 1898 között, osztálytanító.

Unger, Antonie

Aligazgatónő és tanár 1875 és 1884 között. Német nyelvet, földrajzot, történelmet, természetismeretet, számtant és szépírást tanított.²⁹⁶

Weidinger, Rosa

Aligazgatónő és tanár 1870 és 1879 között. Német nyelvet, földrajzot, történelmet, természetrajzot, természetismeretet, számtant és szépírást tanított.

Bejáró, szerződéses tanárok

Brunner, Johann

1884-től evangélikus hitoktató.

Bünker, Johann

Rajztanár 1893-tól.

Büttl, Johann

Zongoratanár 1893-tól.

294 Elize Thielen, Antonie Unger és Rosa Weidinger az egykori egyesület Orsolya-rendi zárdában neveltetett árvái voltak. *Gangel* 1937. 23. o.

295 Az első végzett növendékek közül.

296 Az első végzett növendékek közül.

Felkl, Paula

Zongoratanárnő 1903-tól.

Fest, Wilma

Zongoratanárnő 1903-tól.

Göbring, Theophil

Tornatanár 1880-tól.

Haniffel, Emilia

Zongoratanárnő 1912-től.

Kaufmann, Samuel

Izraelita hitoktató 1910-től.

Kerner, Joseph

Ének- és zongoratanár 1880-ban.

Koller, Ludwig

Hitoktató, rendkívüli tantárgyként magyar nyelvet tanított.

Kugler, Vincenz

Ének- és zongoratanár 1879-ig.

Melchar, Joseph

Rajztanár 1880-tól.

Pöttschacher, Stefan

Evangélikus hitoktató 1914-től.

Schurmann, Severin

Bencés szerzetes, lelkész.

Sigmund, Marian

Domonkos-rendi szerzetes, hitoktató 1911-től.

Skarlán, Julius

Énektanár 1910-től.

Tomek, Joseph

Ének- és zongoratanár 1881-től.

Weinhara, Theodor

Ének- és zongoratanár 1889-től.

Wouvermans, Erwin

Rajztanár 1879-ig.

Intézeti orvosok

Dr. Haubner Rudolf 1870 és 1877 között.

Katonaorvosok 1877 és 1883 között.

Dr. Wilhelm Cavállár 1883 és 1905 között.

Dr. Meller Béla fogorvos 1897-től.

Dr. Bekk Gustav 1905 és 1910 között.

Dr. Emmerich Kossow von Geronay 1910 és 1922 között.

Egyéb személyzet: A bentlakó és bejáró tanárok, nevelők munkáját eleinte egy ápolónő, egy házmester, egy szakács, három szobalány, egy konyhalány, egy mosónő és egy napszámos segítette. Az 1880-as évek elejétől négyre nőtt a szobalányok és kettőre a konyhalányok száma, ami természetes összefüggésben volt a növendékek számának növekedésével. 1884-től már nyolc szobalányt alkalmaztak, a személyzet kiegészült egy kertésszel, egy tiszti szolgálával és két háziszolgálával.

Tanárok 1921 és 1944 között²⁹⁷ (névsorban)

Angster Margit (1918 – 2004. február 11.)²⁹⁸

Nyelvtanár, latin-német nyelv.²⁹⁹ Tényleges szolgálati idejének kezdete: 1942. szeptember 1., 1944-ben próbaszolgálatosként is az intézetben volt.

Asbóth Margit,³⁰⁰ *Kajdy Gusztávné* (1918. december 17. – ?)

Tornatanár. Tényleges szolgálati idejének kezdete: 1942. július 1. Gyárfásné Mihályik Piroskát helyettesítette.³⁰¹

Autheried Éva (1914. február 4. – 1978. november 29.)

Okleveles mennyiségtan-természettan szakos középiskolai tanárnő. Pályakezdőként került az intézetbe, ahol rövid ideig osztályfőnök is volt. 1940. december 13-án ideiglenes óraadó, 1941 októberében próbaszolgálatos, az év december 30-tól rendes tanára lett az iskolának.³⁰²

Balogh Izabella

Tanár 1921 és 1922 között.

Bartholomeidesz Edit

Tanár 1923 és 1926 között.

297 A névsor a Szeretettel, hűséggel. Sopron, 1992. kiadványban szereplő tanári lista alapján készült. Forrásul a Gangel-kötet, a M. Kir. „Zrínyi Ilona” Tiszti Leánynevelő-intézet Polgári Leányiskolájának Értesítője és A Magyar Királyi Honvédség és Csendőrség tisztjeinek, lelkészeinek és tisztviselőinek rangsorolása. Budapest, 1940–1944. (<http://www.militaria.hu/rang/>), illetve az intézet 1940/41-es állománykönyve, továbbá a Hadtörténelmi Levéltár Katonai tanintézetek V. 15. „M. kir. Zrínyi Ilona honvéd tiszti leánynevelő intézet, Sopron” levéltári fondban található intézeti napi- és órarend (az 1937/38-as tanévre) és az 1940/41-es tanév állománykönyve szolgált.

298 Orvoskari hírmondó. Pécs, 2004. február–március. Búcsú Margit nénitől. http://aok.pte.hu/docs/hirmondodo/pdf/okh_0403.pdf (Megtekintés: 2019. március 14.)

299 Beszélgetés az intézetről. Lejtényi Éva növendék interjúja Fischer Jánosné szenttrókusai Blanzc Valerie-vel emlékeiről és az 1936–1944 közötti időszakról. Kézirat. (Lejtényi Éva tulajdona.) 5. o.

300 Asbóth József (1917–1986) teniszbajnok, teniszedző testvére. Wenczel Ferencné Mariska Zsuzsanna síves közlése.

301 Beszélgetés az intézetről. Lejtényi Éva növendék interjúja Fischer Jánosné szenttrókusai Blanzc Valerie-vel emlékeiről és az 1936–1944 közötti időszakról. Kézirat. (Lejtényi Éva tulajdona.) 5. o.

302 Fotó&Média. Soproni Arcok Anno. Pedagógusok. Autheried Éva (1914–1978) http://www.fotomedia.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=14453:autheried-eva-1914-1978-&catid=113:pedagogusok&Itemid=38 (Megtekintés: 2019. március 28.)

Blancz Valéria (szentrórkusi), Fischer Jánosné (1900. január 21. – Budapest, 1995. január 26.)³⁰³

Okleveles nyelvmesternő, volt soproni növendék. 1932. szeptember 1-jétől rendes tanár volt az intézetben. Német és francia nyelvet, illetve gyors- és gépirást tanított. Növendéki csoportok nevelője volt. 1945 januárjában az 1921. évi XXXII. törvénycikk 8. §-a alapján nyugdíjazták.³⁰⁴

Boros Judit, dr., Földi Lőrincné (1914. április 25. – Sopron, 2009. november. 6.)³⁰⁵

Okleveles középiskolai tanár. Tényleges szolgálati idejének kezdete próbaszolgálattal: 1940. december 1. Természettudomány, földrajzot és vegytant tanított. 1942. május 1-jén nevezték ki rendes tanárnak.

*Endrey Klára*³⁰⁶

Tanár. A tiszti leánynevelő intézetben tényleges szolgálati idejét próbaszolgálatlaltal 1942. szeptember 1-jén kezdte meg.

Dobozy Margit, dr. vitéz Péterfy Károlyné (1902. június 7. – 2004. február 7.)³⁰⁷

Okleveles polgári iskolai tanár. Tényleges szolgálati idejének kezdete: 1926.

303 Gyászjelentése a Magyar Nemzet 1995. február 4-i számában jelent meg: „*a volt soproni Zrinyi Ilona Katonai Leánynevelő Intézet tanárnője [...] 95 éves korában [...] türelemmel viselt hosszú szenvedés után elhunyt.*” Temetése február 9-én a Farkasréti Temetőben volt. *Magyar Nemzet*, 1995. február 4. 58. évf. 30. sz. 22. o.

304 *Honvédségi Rendeletek*, 1945. február 3. 8. sz. 7. o.

305 Földi Lőrincné dr. Boros Judit Aradon született 1914. április 25-én. Trianont követően a család repatriált, Békéscsabán a nagyszülőknél lelt otthonra. Iskoláit Békéscsabán végezte, az érettségit követően, 1932-ben beiratkozott a szegedi egyetem matematika és természettudományi karára. 1938-ban szerzett tanári oklevelet természettudomány-földrajz szakcsoportból – jeles eredménnyel. Ugyanezen év júniusában bölcsészdoktori szigorlatot tett „*summa cum laude*” minősítéssel. 1938-tól az egyetemen dolgozott mint díjazott tanár. 1940-ben nevezték ki tanárnak a Magyar Királyi Zrinyi Ilona Honvédtiszti Leánynevelő intézetbe, ahol 1946-ig volt állományban. Az iskola megszűnésekor nyugdíjazták. Földi Lőrinc középiskolai tanárral 1942-ben kötött házasságot. Férje a soproni II. Rákóczi Ferenc Honvéd Hadapródiskola történelem-földrajz szakos tanára volt. Két leányuk született.

A háború után 1946 és 1952 között a soproni evangélikus, majd állami tanítóképzőben tanított, megszerzte a tanítóképző intézeti tanári végzettséget is. 1952-től 1962-ig a soproni Berzsényi Dániel Gimnázium (líceum) tanára volt, majd 1962–1972 között a soproni Felsőfokú Óvónőképző Intézet pedagógiai intézetében oktatta a jövő óvónőit, tényleges nyugdíjazásáig. 2009. november 6-án hunyt el Sopronban. A pontos információkat Földi Juditnak köszönjük!

306 Az 1941/42. évi tanévben a nagykanizsai Notre Dame Leánygimnáziumban volt óraadó helyettes tanár. A nagykanizsai Notre Dame Leánygimnázium Évkönyve az 1941–42. iskolai évről. Nagykanizsa, 1942. 11. o.

307 Dr. vitéz Péterfy Károlyné Dobozy Margit 1902. június 2-án született Pusztaföldváron. Édesapja, Dobozy János elemi iskolai tanító volt, iskoláit Pusztaföldváron és Orosházán végezte. 1922-ben a sarvasi evangélikus tanítóképzőben elemi, majd 1925-ben a budapesti Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskolán matematika-fizika-kémia szakos és tornatanári, polgári iskolai tanári oklevelet szerzett. Az 1925/26-os tanévet a cinkotai polgári fiúiskolában töltötte szinte egyedüli tanárként, majd 1926. szeptember 1-jétől került a soproni tiszti leánynevelő alkalmazásába 1946. augusztus 31-ig, amikor is – mint nélkülözhető – nyugdíjazták. 1932-ben ment férjhez dr. vitéz Péterfy Károlyhoz, a soproni Magyar Királyi Rákóczi Ferenc Reáliskolai Nevelőintézet tanárához, három gyermekük született. Az 1946/47-es tanévben férjével együtt a fertődi mezőgazdasági gimnáziumhoz került, majd a fertődi állami körzeti központi általános iskolában tanított. 1953 és 1957 között a kónyi általános iskolában volt tanár, 1957-ben ténylegesen nyugdíjazták. 1957-ben a családot Kónyból

szeptember 1. Természettant, fizikát, vegytant és tornát tanított, valamint táncot. Ő volt a sportvezető és a tornaszertár őre. Felügyelte a vegytani és fizikai szertárat is. Az 1932/33. tanév végén hosszabb szabadságra ment, amikor is Horváth Vera helyettesítette.

Fáy Izabella

1931-től titkárnóként dolgozott az intézetben. 1931 óta volt szolgálatban. 1934-től különböző osztályokban tanított angol, francia és német nyelvet, gyorsírást. A tanítás mellett is végezte a titkári teendőket. Az 1940/41. tanév állománykönyve nevelőnőként jelöli meg, aki egész tanévben betegszabadságon van. 1940. szeptember 24-i hatállyal nyugdíjazták.

Fekete Irén

Tanár 1922 és 1925 között.

Fölnagy Mária (1909. augusztus 16. – ?)

Okleveles középiskolai tanár. Tényleges szolgálati idejének kezdete próbaszolgálattal: 1940. december 1. Magyar és német nyelvet, valamint háztartástant tanított. Az ifjúsági könyvtár, újságok és folyóiratok kezelője, a tanári étkezde felügyelője.

Gangel Erzsébet, Becht Kálmánné (Budapest, 1897. május 8. – 1963)

Okleveles középiskolai tanár és okleveles tanítóképző intézeti tanár. 1925-től tartozott a nevelőintézet tanári karába. Magyar nyelvet, történelmet, alkotmánytant és földrajzot tanított. Az önképzőkör tanár-elnöke volt. Felsőbb osztályokban hivatásra nevelést, állásbeli kötelmeket és lélektant is oktatott. 1945 januárjában az 1921. évi XXXII. törvénycikk 8. §-a alapján nyugdíjazták.³⁰⁸

Gerronay-Kossow Mária – Geronnai Kossow Mária

Zongoratanár. Az 1938/39. tanévben csoportos zenét és zongorajátékot tanított a líceumban.

Gyönyör Tekla (Kecskemét, 1911. – ?)

Mennyiségtan-fizika szakos középiskolai tanár. Az intézetben 1942. szeptember 1-jével kezdte meg szolgálatát.

kitelepítették Magyarakeresztúrra, itt élték 1969-ig. Dr. vitéz Péterfy Károlyné Dobozy Margit 1969-től 2004. február 7-ig, haláláig lányával Budapesten élt. A pontos információkat Péterfy Katalinnak köszönjük!

³⁰⁸ *Honvédségi Rendeletek*, 1945. február 3. 8. sz. 7. o.

Győri Margit

Tanár 1923 és 1924 között.

Horváth Vera

Okleveles tornatanár. Az 1932/33. tanévben tornát tanított Péterfy Károlyné Dobozy Margit szabadsága idején.

Kallitzky Mária (1897. január 15. – ?)

Okleveles elemi iskolai kántortanítónő. Tényleges szolgálati idejének kezdete: 1929. november 1. Éneket, 1937-től karéneket is tanított. Ő adta az orgonakíséretet a római katolikus istentiszteleteken.

Kározy Jozefa Gizella (1901. március 17. – ?)

Okleveles polgári iskolai tanítónő, kézimunka-tanárnő. Tényleges szolgálati idejének kezdete: 1922. szeptember 1. Kézimunkát és szépirást tanított, az ipari iskolában pedig varrást, szabást, szakrajzot és hímzést. Évfolyam-nevelő volt többször, felügyelte a diákokat a tanórákon kívül is. A tanítás mellett a kézimunkaszertár őre is volt.

Kovács Rózsa (1904. május 1. – ?)

Okleveles polgári iskolai tanárnő. Tényleges szolgálati idejének kezdete: 1930. január 1. Kézimunkát, varrást, szabást, szakrajzot és anyagtant tanított. Évfolyam-nevelő volt, tankönyvfelügyelő. Végezte a titkári feladatokat.

Lengyel Mária (1896. január 2. – ?)

Okleveles polgári iskolai tanár. Tényleges szolgálati idejének kezdete: 1922. március 16. Magyar nyelvet, történelmet, kézimunkát tanított. Az önképzőkör tanárelnöke volt. Az ipariskolában varrást és szakrajzot is tanított. Ő volt a történelemszertár őre is.

Lengyel Rafaella (1899. január 9. – 1964)³⁰⁹

Okleveles polgári iskolai tanár, matematika-fizika szakos középiskolai tanár. Lengyel Mária testvére. Számtant, mértant és természettant tanított, ő volt az ifjúsági és tanári könyvtár őre. Az 1936/37. tanév egészében betegszabadságon volt, majd nyugdíjazták.

309 Sárospatak erőterében. Szerk. Kovács I. Gábor. Budapest, 2016. http://www.eltereader.hu/media/2018/04/Kovacs_SarospatakErotereben_READER.pdf 252. o. (Megtekintés: 2019. március 31.)

Lestyánszky Sarolta

Tanár 1922 és 1929 között.

Lobinger Magda, dr., Balogh Lászlóné (1910. január 2. – ?)

Okleveles középiskolai tanár. Tényleges szolgálati idejének kezdete: 1937. november 1. Német, francia és magyar nyelvet tanított, valamint ő oktatta az úgynevezett „mindennapi kérdések” tantárgyat. Növendéki csoportvezető volt.

Mallik Zelma

Tanár 1921 és 1922 között.

Mágori Etelka, Soós Vincéné (1908. március 12. – ?)

Okleveles középiskolai tanár. Tényleges szolgálati idejének kezdete: 1936. július 1. Természettant, számtant, állattant, vegytant és háztartástant, az ipariskolában gazdaságtant tanított. Ő volt a vegytani és fizikai szertár őre. Egy időben felügyelte az ifjúsági és tanári könyvtárat. Tanított lélektant, valamint állat- és növénytant, fizikát, számtant, egészségtant mindhárom iskolatípusban. A rövidhullámú rádióamatőr növendék szakosztály vezető tanára is volt.

Meskó Angela (1912. november 3. – ?)

Okleveles középiskolai tanár. Tényleges szolgálati idejének kezdete: 1937. november 1. Magyar, német és francia nyelvet tanított. Növendéki csoportvezető, osztályfőnök volt.

Mihályik Piroska, Gyárfás Lajosné (1911. augusztus 4. – ?)

Okleveles középiskolai testnevelő tanár. Tényleges szolgálati idejének kezdete: 1937. július 1. Már az 1934/35. tanévtől tanított testgyakorlatot az ipariskola osztályaiban és a szaktanfolyamon. Sportvezető és növendéki csoport nevelője. Később egészségtant, testgyakorlatot és ritmikát tanított. Ő volt a torna- és sportszerek őre.

Moldoványi Gabriella

Nyelvtanár, latin–német nyelv.³¹⁰ 1942. szeptember 1-je óta próbaszolgalatban.

Nyári Mária

Tanár. 1943. november 1-je óta próbaszolgalatban.

310 Beszélgetés az intézetről. Lejtényi Éva növendék interjúja Fischer Jánosné szenttrókusi Blancz Valerie-vel emlékeiről és az 1936–1944 közötti időszakról. Kézirat. (Lejtényi Éva tulajdona.) 5. o.

Palotay Alice – Pájer Alice – Palotai Alice (1896. június 27. – 1980. április 10.)³¹¹

Okleveles tanítónőképző-intézeti rajztanár és polgári iskolai tanár. Tényleges szolgálati idejének kezdete: 1921. október 1. Pájer Alice néven a Magyar Képzőművészeti Főiskola (ma egyetem) hallgatója volt 1914 és 1919 között.³¹² Az 1931/32. tanévben rajzot tanított Pájer Alice néven, következő tanévben csak értekezleti jegyzőként tüntették fel. Az 1933/34. évi Értesítőben nem szerepel a neve. Az 1934/35. tanévtől a polgári iskolában szépírást és rajzot tanított, az ipariskolában pedig varrást, hímzést, díszítő és szakrajzot és ő volt a kápolnaőr. 1937/38-ban a fentiekben felül még művészettörténetet is tanított. Ő volt a rajz-szertárkezelő és az úgynevezett megtekintések szervezője. Az 1940/41. évi állománykönyv szerint igazgatóhelyettes.

Puján Margit

Okleveles középiskolai tanár. A polgári leányiskolában óradíjasként német nyelvet tanított Stieglbauer Anna Mária betegsége idején az 1931/32. tanévben.

Schusztér Johanna

Tanár 1922 és 1923 között.

Stieglbauer Anna Mária

Okleveles nyelvmesternő. A lőcsei felső leányiskola tanára az 1913/14–1917/18. tanévben, Watzesch Janka tanártársa. Internátusi nevelőnő, de francia nyelvet is tanított. 1923-ban kezdett tanítani az intézetben. A polgári leányiskolában az 1931/32. tanévben német nyelvet tanított. November 5-től szabadságon volt, helyettese Puján Margit. 1932-ben súlyos tüdőbaja miatt nyugdíjazták.

Straner Gyuláné

Zongoratanár.

Teimer Ilona, Pammer Dezsőné (1890–1973)³¹³

Okleveles nyelvmesternő. A hernalsi intézet végzett növendékeként került 1910-ben a soproni intézet tanári karába. 1919-ben ő vette át az igazgatónői teendőket. Francia és német nyelvet tanított. Az 1936/37. iskolai tanév végén nyugdíjba vonult.

311 Palotay Alice. Petőfi Irodalmi Múzeum Névtér. <https://opac-nevter.pim.hu/record/-/record/PIM243373;jsessionid=ED73370A65A3E15EAA2B63B6F9D9F3E0> (Megtekintés: 2019. március 14.)

312 A Magyar Képzőművészeti Egyetem hallgatói 1871-től a mai napig. http://www.mke.hu/about/hallgatoi_adatbazis.php?p?order=title&tsort=descPap (Megtekintés: 2019. március 14.)

313 *Magyar Nemzet*, 1973. január 17. 29. évf. 12. sz. 6. o.

Temesy Anna Mária – Temesy (Tunner) Mária

Énektanár.³¹⁴ 1942. szeptember 1-je óta próbaszolgálatban.

Thold Éva, Pröhle Jenőné (1911. augusztus 11. – 2006. szeptember 10.)

Okleveles középiskolai tanár. Az 1938/39. tanévtől tanított valamennyi iskolatípusban, földrajzot, történelmet, természetrajzot. Növendéki csoport főnöke. A tanulmányi kirándulások szervezője.³¹⁵

Toóth Margit (1895. június 23. – ?)

Tényleges szolgálati idejének kezdete: 1931. január 1. Az 1937/38. tanévben házvezetőnő, tanította a mosás-vasalást az ipariskolában, vezette a főzési gyakorlatokat. Az 1940/41. tanévi állománykönyv szerint gazdasági vezető.

Ujhelyi Ilona (1901. november 25.– ?)

Okleveles polgári iskolai tanár. Tényleges szolgálati idejének kezdete: 1921. október 1. Földrajzot, történelmet, magyart és háztartástant tanított. Növendéki csoportvezető. Az író- és rajzsztár, valamint az írószerek kezelője.

Urbantsek Gabriella, Stefaits Istvánné

Okleveles polgári iskolai rajztanár. 1922-től tanított az intézetben rajzot, díszítőrajzot, művészettörténetet, anyagtant és színes hímzést. Az ipari tanszerek őre az 1936/37. tanévig. Az 1937/38. tanévben október 1-jétől betegszabadságon volt.

Varga Erzsébet (1907. május 23. – ?)

Tanár, a varroda vezetője. Szolgálati idejének kezdete: 1941. május 1.

314 Beszélgetés az intézetről. Lejtényi Éva növendék interjúja Fischer Jánosné szentrókusai Blance Valerie-vel emlékeiről és az 1936–1944 közötti időszakról. Kézirat. (Lejtényi Éva tulajdona.) 5. o.

315 Pröhle Jenőné Thold Éva Kőszegen született 1911. augusztus 11-én. Édesapja kis-és nagyselmeci Thold Dezső tábornok, édesanyja Nagy Stefánia, aki az Erzsébet Nőiskolában szerzett diplomát. Thold Éva elemi és középiskoláit Kőszegen végezte. Majd tanulmányait a Pázmány Péter Tudományegyetemen folytatta, és 1934-ben földrajz és történelem szakos középiskolai tanári diplomát szerzett kitűnő minősítéssel. Több, elsősorban helyettesítéssel töltött év után 1938-ban kapott állást a soproni Zrínyi Ilona Tiszti Leánynevelő Intézetben történelem és földrajz szakos tanárként és nevelőként. Ez az időszak életének meghatározó része volt, szakmai felkészültségét itt tudta legjobban kamatoztatni – amellett, hogy személyiségének rendkívül nagy hatása volt tanítványaira. 1943-ban férjhez meg Pröhle Jenő görög és latin szakos, evangélikus líceumi tanárhoz, három lánya született. A nevelőintézet megszűnése után munka és leigazolás nélkül maradt. 1954-ben kezdett el újra tanítani, először a Mátyás király úti általános iskolában, majd a Hunyadi János általános iskolában, s végül a Fáy András közgazdasági technikumban. 1967-ben ment nyugdíjba és 2006. szeptember 10-én hunyt el Kistarcsán. A pontos információkat Pröhle Évának köszönjük!

Vitás Johanna

Elemi iskolai tanítónő. 1921-től tanított az intézetben mint nevelőnő, majd zongorázni tanította a növendékeket, illetve zongorán kísérte a ritmikát (valószínűleg ritmikus sportgimnasztika) és a táncot. Ő volt a kottakezelő.

Intézeti orvosok

Duró Emma, dr. Vajnovszkyné, dr.

1940. július 1-jétől szerződéses orvos. Egészségtant tanított az 1940/41-es tanévben. 1940 októberében ő készítette az 1940/41. tanév egészségügyi és sportfelmérését.³¹⁶

Nagy Hildegárd, dr.

Orvos. Az 1938/39. tanévben az intézet orvosnője. A polgári- és ipariskolában egészségtant tanított. Ellátta a növendékek egészségügyi felügyeletét.

Váll Eugénia, dr. (1896–1975. június 11.)³¹⁷

Gyermekgyógyász szakorvos, 1922 és 1938 között volt az intézet orvosa. Az növendékek egészségügyi felügyelete mellett egészségtant is tanított.

Hitoktatók

Asbóth Gyula (1904. szeptember 7. – ?)

Protestáns hitoktató, evangélikus lelkész. 1929 szeptembere óta állt a Magyar Királyi Honvédség szolgálatában. 1935-től tanította valamennyi osztályban a protestáns hittant.

Csaba László (1911. május 25. – ?)

Római katolikus pap. Tényleges szolgálatának kezdete 1941. május 15.

Edelényi Achilles, dr. (1912. november 30. – ?)

Római katolikus pap. 1941. szeptember 1-je óta szolgálatban.

316 HIM HL Katonai Tanintézetek, V. 15. M. Kir. Zrínyi Ilona Honvéd Tiszti Leánynevelő Intézet iratai, Sopron, 1929–1941. Negyedévi és sportorvosi jelentés 1940/41. tanév. Összeállította: Dr. Vajnovszkyné Dr. Duró Emma. Sopron, 1940. október 24.

317 *Magyar Nemzet*, 1975. június 17. 31. évfolyam 140. sz. 6. o.

Horkay Béla (1896. október 3. – ?)

Protestáns hitoktató, evangélikus lelkész, tábori főesperes. Az első világháborúban tábori lelkész volt. 1924 és 1940 között tényleges katonai szolgálatban működött. 1939-től a szombathelyi protestáns katonai egyházközség élére került. A polgári leányiskolában az 1931/32. tanévtől tanította a protestáns hittant az 1934/35. tanévig.

Krasznay (Krasznai) Jenő, dr. (1909. július 10. – ?)

Római katolikus pap. Szolgálati idejének kezdete: 1939. október 1. 1932-ben történt felszentelése után előbb a veszprémi egyházmegyében működött, majd 1936 és 1943 között középiskolákban volt hittanár.³¹⁸

Thomasz Géza, dr. (1906. február 5. – ?)

Római katolikus lelkész, hitoktató. 1937 és 1939 között hittant oktatott az intézetben.

Tiborcz (Thurner) Nándor Ottó (1903. augusztus 13. – 1974. április 28.)³¹⁹

Római katolikus lelkész, hitoktató. 1932 és 1937 között hittant oktatott az intézetben.

Vízy István, dr. (1910. augusztus 19. – ?)

Római katolikus pap. Tényleges szolgálatát 1942. május 15-én kezdte.

Zámbó Dezső (1894. szeptember 23. – ?)

Római katolikus hitoktató. Az 1931/32-es tanévben hittant oktatott az intézetben

Egyéb személyzet: *Rátky Etelka* házvezetőnő az intézetben 1923-tól,³²⁰ *Fazekas Hermin* ápolónő, *Fickert Teréz* ápolónő 1936. február 15-től; *Lipták Margit* (1907. május 8. – ?) ruhatáros 1936-tól, később raktárosnő, majd az 1940/41. évi állománykönyv szerint anyagvezető, *Szenczi (Soutzek) Józsa* ápolónő 1938. szeptember 1-jétől. *Süte Bözsi* szakácsnő és *Fodróczy Mariska*.³²¹

318 Natália nővér. https://www.vilagkiralynoje.hu/files/natalia_nover.pdf (Megtekintés: 2019. március 29.)

319 Magyar Katolikus Lexikon. <http://lexikon.katolikus.hu/T/Tiborcz.html> (Megtekintés: 2019. március 29.)

320 HIM HL Katonai Tanintézetek, V. 15. M. Kir. Zrínyi Ilona Honvéd Tiszti Leánynevelő Intézet iratai, Sopron, 1929–1941. Előléptetési beadvány Rátky Etelkáról, 1929. október 7.

321 *Vass* 2003. 9. o.

3. Növendéki névsor

Az iskola végzett növendékei 1924 és 1944 között³²²

1923/1924. tanév

ipariskola:

Balázs Margit

Balázs Mária

Bágya Ilona

Csumitta Blanka

Jakabos Olga

Kleihack Margit

László Emma

Nota Ilona

Paláskáry Margit

Pohlmüller Ilona

Schamschula Ida

Szabó Mária

Vermes Zlata

Zsembery Valéria

1924/1925. tanév

ipariskola:

Ádám Edit

Blazetic Amanda

Egelseder Józsa

Follért Anna

Joób-Fancsaly Alice

Lautsek Ilona

Lenkei Erzsébet

Máriássy Mária

Varga Erzsébet

1925/1926. tanév

ipariskola:

Chupek Ida

Fülöpp Olga

Görgey Sylvia

Gürsch Stefánia

Jerfy Gabriella

Kállay Erzsébet

Kirschlechner Gabriella

Kober Ida

Lipták Margit

Mjazovszky Hedvig

Szombathelyi Irén

322 A növendéki névsor összeállításánál a *Gangel* 1937. 70–72. o., a *Vass* 2003. 11–16. o., az 1940/41. tanév negyedévi és sportorvosi jelentés, az *Értesítő*k, valamint az 1943/1944-es tanévre készült növendéki Névjegyzék adatait használtuk fel. A Névjegyzék Péterfy Katalin tulajdona, rendelkezésünkre bocsátását ezúton is köszönjük.

1926/1927. tanév

ipariskola:

Gyulassy Mária
Kantha Mária
Kepp Mária
Major Vilma
Michelsz Erzsébet
Nyáry Aranka
Pauksch Hajnalka

Saáry Ilona
Szarvasi Gizella
Szilvássy Gabriella
Urbanek Gizella
Wessely Herta
gimnázium:
Koós Medea
Zvolenszky Katalin

1927/1928. tanév

ipariskola:

Bogya Gizella
Gyenes Ilona
Marzsó Hermin
Máriássy Erzsébet
Meidlinger Anna
Michelsz Irén

Palánszky Margit
Steinitzer Johanna
Szigethy Emma
Zikely Anna
gimnázium:
Danzinger Éva
Mjazovszky Mária

1928/1929. tanév

ipariskola:

Böhm Mária
Jámy Erzsébet
Koós Klára
Mihályik Mária
Németh Judit

Szarvasy Leona
Szentgyörgyi Pálma
gimnázium:
Franck Ilona
Karcsey Erzsébet
Márkus Margit

1929/1930. tanév

ipariskola,

febérenemű-varró:

Gyulassy Katalin
Papp Mária

ipariskola, ruhavarró:

Engelseder Katalin
Fáy Erzsébet
Haám Vilma

Jakab Jolán
Kállay Anna
Kálóczy Klára
Lueff Ilona
Petri Frida

Remete Márta
Torma Erzsébet
gimnázium:
Boda Sarolta
Zvolenszky Etelka

1930/1931. tanév

ipariskola,
fehérnemű-varró:
Dubányi Sarolta
Lenck Hedvig
gimnázium:
Antal Ilona

Hazslinszky-Krull Edit
tanítóképző:
Kállay Margit
Zelenka Éva

1931/1932. tanév

ipariskola,
fehérnemű-varró:
Havas Katalin
Rados Anna
ipariskola,
ruhavarró:
Gallé Katalin
Goszthony Erzsébet
Gosztonyi Ilona
Hávor Mária
Hubaffy Csilla
Kovács Ilona
Könczey Ilona

Lepel Margit báró
Lukavszky Piroska
Nádai Márta
Nota Anna
Nyáry Mária
gimnázium:
Ghyczy Zsuzsanna
Tanczik Klára
Ormándlaky Jolán
tanítóképző:
Nagy Stefánia
Szüts Valéria
Udvardy Sarolta

1932/1933. tanév

ipariskola,
fehérnemű-varró:
Nagy Emma

Raposa Erzsébet
Szabó Éva

ipariskola,
ruhavarró:
Kriston Márta
Lipták Lívia
Némay Margit
Rábay Márta
Szilárd Margit

Temesy Eleonóra
gimnázium:
Bodnár Márta
Katona Márta
Muic Teodóra
Vizsalyi Ilona

1933/1934. tanév

ipariskola,
ruhavarró:
Becker Livia
Herfort Anna
Kató Erzsébet
Molnár Ilona
Szabó Mária

gimnázium:
Ágh Sarolta
Beregfy Irén
tanítóképző:
Grafl Erzsébet
Halmos Marta
Kaufmann Alice

1934/1935. tanév

ipariskola,
ruhavarró:
Balassa Lenke
Cseley Irén
Horváth Dóra
Ittész Mária
Karner Mária
Kállay Klára
Kereszthegyi Éva
Mjazovszky Lili
Novák Gabriella
Pánczél Karla
Petrás Sarolta

Szentmiklósy Rózsa
Szmodis Edit
Mondada Gabriella
tanítóképző:
Hrehuss Katalin
felsőbb irodai
szaktanfolyam:
Czánt Judit
Kató Erzsébet
Lipták Lívia
Muic Teodóra
Némay Margit
Szilárd Margit

1935/1936. tanév

ipariskola, ruhavarró:

Ferenchalmy Lujza
Holly Erzsébet
Lázár Sarolta
Martinovich Sarolta
Máriássy Judit
Nádai Sarolta
Palugyay Eleonóra
Sárváry Mária
Simkó Edit
Vincze Dóra

gimnázium:

Lévai Magdolna

tanítóképző:

Lengyel Piroska

Simonfay Márta

Zsolnay Sarolta

felsőbb irodai

szaktanfolyam:

Cseley Irén

Ittész Marianna

Karner Mária

Kereszthegyi Éva

Mjazovszky Lili

Novák Gabriella

Petrás Sarolta

Szentmiklósy Rózsi

Szmódis Edit

1936/1937. tanév

Gy[órfy-]Bengyel Edit

Hazay Anna

Kiss Katalin

Kozmáry Judit

Szőnyi Fabiola

1937/1938. tanév

ipariskola:

Erős Ella

Galubovits Éva

Kékessy Leona

Madari Mercedes

Magyaros Irén

Pásztory Angéla

Skenderovich Hanna

Tókos Edit

Vécsey Éva

Vértessy Ilse

Zeitler Márta

felsőbb irodai

szaktanfolyam:

Bátsmegyey Paula

Benkő Gizella

Földl Erzsébet

Hornyay Margit

Ludwig Etelka

Máriássy Kata

Pásztory Ilona báró

Vincze Ilona

1938/1939. tanév

ipariskola:

Dadányi Éva
Örley Gabriella

felsőbb irodái

szaktanfolyam:

Doromby May Kata
Gunda Alice

Kankovszky Dagmar

Knerler Edit

Takách Erzsébet

Tas Kata

Uray Éva

Várady Éva

Zakovszky Edit

1939/1940. tanév

Asztalossy Zsuzsanna

Bartha Klára

Benda Ágnes

Bochkor Éva

Csejtey Jolan

Fachleitner Laura

Germarz Margit

Kandó Gizella

Lepossa Judit

Metz Márta

Nagy Julianna

Nagy Vilma

Nádor Ilona

Szigligeti Márta

Várjon Éva

Wachsmann Éva

Zabolay Magda

1940/1941. tanév

Ambrus Györgyi

Bachó Zsuzsanna

Bánsági Margit

bezerédi Bezerédy Mária

Csabay Ilona

Germacz Alice

Gömbös Sarolta

Gunda Márta

Hornyai Zsuzsanna

Illés Magdolna

Karner Ilona

Kass Zsuzsanna

Kelényi Judit

Király Magdolna

Kozmáry Veronika

Makay Magdolna

Neuberger Valéria

Pókay Margit

Schuster Margit

szakonyi Szakonyi Katalin

Tepliczky Edit

1941/1942. tanév

Brányi Annamária
Fazakas Ildikó
Gödry Nóra
Hadffy Henriette
Kovács Edit
Krisanich Éva
Kun Márta
Lejtényi Mária
Mayer Éva
Mátyás Mariann
Mihajlovits Márta
benkepatonyi és diópatonyi
Németh Mária

Nérey Lucia
Papp Judit
Pásztory Irma
Pintér Éva
Piszkay Katalin
Polcz Ildikó
Ruttkay Éva
Szaplóczay Mária
Szilárdy Klára
Szombathy Izabella
Toporczy Gabriella
Tóth Gizella
Vizkelety Friderika

1942/1943. tanév

Asztalossy Klára
Bacskády Klára
Bakay Zsuzsanna
Csáthy Judit
Haiszer Hedvig
Kass Margit
Kotsis Klára
Lestyán Erzsébet

Lipcsey Edit
Miskey Sára
Ódry Márta
Péri Ilona
Sárkány Margit
Schuster Márta
Tótfalusy Gyöngyi
Vadasy Erzsébet

1943/1944. tanév

Érettségizők:
Barabás Irma
Cziglányi Alice
Csallány Márta
Csáthy Éva
harói Csuka Mária
Hefelle Ilona

Horváth Éva
Lejtényi Éva
Lédeczy Klára
Liscsinszky Mária
Magyaros Hermin
Móddy Mária
Mohay Éva

Pacor Éva
Péterfy Éva
Sigmond Etelka

Simonfay Judit
Wellmann Edit

Az 1943/1944. tanévben az intézet növendékei voltak:

VII. évfolyam

Amant Leontin
Bán Lenke
Cziffmayer Gabriella
Enesey Mariella
Gerhauser Klára
Godán Éva
Illavszky Mária
Kaszás Ildikó
Medgyessy Márta
adorjánházi Molnár Ágnes
Murányi Éva (bejáró
növendék)
Nagy Sylvia
benkepatonyi és diópatonyi
Németh Ilona
Sebők Andrea
Szávay Judit
Szüts Sarolta
Thimár Szilvia
Unger Mária
Vaszko Gabriella

VI. évfolyam

harói Csuka Ilona
Deseő Katalin
Futaky Hajna
sashalmi Hágér Auguszta
Horváth Klára
Keresztes Magdolna (Mária)

Körtvélyesy Irén (bejáró
növendék)
szemlaki Kerner Éva
Makay Etelka
Marosy Erzsébet
Monoszlay Stefánia
Rókusfalvy Márta
Sass Livia
Simonfay Mária
Tar Izabella
Tarich Ildikó
Zalkay Sára (Sarolta)

V. évfolyam

Arentschildt Erzsébet
Bungay Judit
Csemniczky Rózsa
Csorba Sára
Főzy Erzsébet
Herendy Mária
Hollódy Júlia
Horváth Sára (Sarolta)
Nagy Katalin
Osváth Sára Judit
Ódry Mária
Péterfai Hildegard (bejáró
növendék)
Udvardy Vilma

IV. évfolyam

Dózsa Irén
Ducsay Teodóra
Endrődy Judit
Ernőházy Margit
Garay Mária
Gyovay Mária
Hefelle Anna
Heller Viola
Holéczy Zsófia
Hoós Elvira
Kapetz Magdolna
Kaszás Lujza
Kondor Ildikó
Lukács Ágnes
Mattanovich Irén
Melegh Judit (bejáró
növendék)
Nyárády Judit
Ribény Erzsébet
Tapody Adrienne
nemes eibenforsti
    Tóthlipcsey Éva
Várjon Judit
Zánk Éva

III. évfolyam

Arentschildt Magdolna
Balassa Éva
Böttkös Ildikó
Cicatricis Erzsébet
Csegezy Judit
Csegény Irén
Csejtey Mariann
Darnay Andrea
Farkass Márta
Feördeös Sára
Habinyák Ilona
Halászy Erzsébet

Hernády Teodóra
Könczöl Éva
Laube Mária
Mayer Paula
Márkus Ágnes
Mázló Mária
Mikes Eugénia
Pacor Erzsébet
Pátz Mária
Szebényi Marianna
Szedenik Anna
Tókos Mária

II. évfolyam

Bakó Anna
Böttkös Judit
Csiby Magdolna
Farkass Erzsébet
Felszegi Éva
Hódy Zsuzsanna
lófő kibédi Istvánffy Éva
lófő kibédi
    Istvánffy Gabriella
Jákó Judit
Karner Zsuzsanna
Karsay Boriska
Konrad Ibolya
Mariska Zsuzsanna
Marton Alice
Monoszlay Ferike
Nyárády Zsuzsanna
Pacor Mária
Rátki Erika
nemes Stachó Mária
Szentágotay Gabriella
Szilvássy Katalin
Varga Mária
Vári Erzsébet (bejáró
növendék)

I. évfolyam

Csatáry Lenke
Csiby Klára
Csuka Ágnes
Ducsay Valéria
Ferenczy Katalin
Gádoros Zsuzsanna
Gergely Márta
Hoós Stefánia
Kasztory Erzsébet
Kiss Ildikó

Lakatos Éva
Nagy Ágnes
Náday Katalin
Papp Éva
Pazsitzky Janka
Podhradszky Erzsébet
Puchász Judit
nemes Stachó Magdolna
Szilvássy Mária
Variházy Klára
Várjon Márta

4. Kronológia

1850

Zahradnikné Bolza Matild grófnő és Csáky Petronilla grófnő megkezdi Sopronban egy jótékony nőegylet és tiszti leánynevelő intézet szervezését.

1852

március 8. Kiadják a császári-királyi engedélyt az egyesület alapítására.

1853

május 16. Flandorffer Ignác alapító-bizottsági elnök hivatalosan is kimondja az egylet megalakulását.

1854

december Megtörténik a hivatalos szerződéskötés az orsolyitákkal tizenkét tiszti leányárva elhelyezéséről.

1862

Már huszonkét növendék tanul az orsolyitáknál.

1869

március Az egyesület megveszi Felsőbüki Nagy Sándor házát a Hosszú soron (mai II. Rákóczi Ferenc utca).

1870

Az intézet megkezdi működését a Hernalsból érkezett Mingazzi Mária igazgatónő irányítása alatt.

1872

Müller Paulin nagykereskedő és mecénás lesz az intézetet fenntartó egyesület elnöke.

1874

Az egyesület kérvényezi, hogy a tanítóképzőben végzős növendékek nyilvános – azaz államilag elismert – képesítővizsgát tehessenek.

1875

Az egyesületi közgyűlés határoz az intézet átadásáról a cs. kir. Hadügyminisztériumnak.

1877

Megtörténik a tényleges átadás, elkezdődik az intézet bővítése.
október Az eddigi 28 helyett 40 fővel kezdődik meg a tanítás.

1879

A Hadügyminisztérium a hernalsi és a soproni intézet közös nyaralójaként rendelkezésre bocsátja a hirtenbergi kastélyt.

1884

május 31. Az elkészült második emeleti ráépítés ékköve a házi kápolna, amelynek felszentelésére I. Ferenc József császár és király is Sopronba érkezik.

1889

Az uralkodó rendelete szerint a hadsereg, illetve annak valamennyi része, szervezete és intézménye a „császári és királyi” megjelölést köteles használni, így lett a két tanintézet hivatalos megnevezése „K. und K. Offiziers-Töchter Erziehungs-Institut zu Hernals”, illetve Oedenburg (Sopron).

1890

Átadják az újabb épületszárnyat.

1898

A tiroli St. Petersberg kastélyban folytatódnak a nyaralások.

174

1911

Hirtenberg, Sopron és Hernals felmenő rendszerben neveli tovább a növendékeket.

1913

Újabb építkezés kezdődik a Hátulsó utca felé.

1914

Az első világháború kirobbanása az intézet életét is megváltoztatja, a földszinti ebédlőben katonai kórházat rendeznek be.

1918

A cseh, lengyel, horvát növendékeket hazaküldik.

1919

A Tanácsköztársaság idején az intézet fürdőit proletárgyermekek veszik időszakosan igénybe.

1920

A trianoni béke után az osztrák állampolgárságú tanárok elhagyják az intézetet, a tanítványokat hazaküldik, az ott maradó tíz árvát az orsolyiták fogadják be. Az intézet felszerelését a győri ágyúgyárban raktározzák el.

1921

Az 1921. évi XLIV. törvénycikk a katonatisztek, továbbá állami és más köztisztviselők gyermekeinek nevelőintézeteiről a következőket fogalmazza meg:

1. A magyar állam birtokában levő, vagy birtokába jutó volt m. kir. honvéd és cs. és kir. katonai nevelő- és képzőintézetek – amelyek mint ilyenek megszűntek – mint nevelő-intézetek, az e célokra létesített alapítványok jövedelmének felhasználásával a vallás- és közoktatásügyi és honvédelmi miniszterek vezetése, illetőleg rendelkezése alatt továbbra is fennmaradnak. (1. §)
2. A nevelőintézetek a magyar nemzet egy-egy történelmi nagyságának nevét örökösen s azonkívül a fiú-nevelőintézetek a „magyar királyi reáliskolai nevelőintézet”, a leány-nevelőintézet pedig a „magyar királyi tiszt-leány-nevelőintézet” elnevezést viselik. (3. §)
3. A tiszt leánynevelőintézetbe ... a felvétel rendszerint a polgári leányiskola I-ső osztályába történik. (5. §)
4. Felvételt nyerni pályázat útján lehet, amely feltételeit pontosan meghatározták. (6. §)

augusztus waldbach-i Watzesch Jankát bízzák meg az intézet igazgatói teendőivel. A felsőbb hatóságok Eger városába helyezik át az intézetet, novemberben megkezdődnek az intézeti épületnek szánt kaszárnya átalakítási munkálatai.

december 14. Népszavazási döntés, amelynek eredményeként Sopron Magyarország része marad.

1922

január Az intézet elraktározott bútorzatának visszaszállítása Sopronba.

8034/eln. 9.-1922. számú rendelet értelmében az intézet a „magyar királyi Zrínyi Ilona Honvéd Tiszti Leánynevelő Intézet” elnevezést kapja.

Az intézet falain belül női ipariskola működik.

1923/1924. tanév

A polgári iskolai és gimnáziumi növendékek a Szent Orsolya-rendi leánygimnáziumba járnak.

Először kerül ki végzett növendék az új típusú intézetből. A Honvédelmi Minisztérium 9. osztály jóvoltából a végzett hallgatók fehérnemű és felsőruha kelengyét kapnak.

1926/27. tanév

Bővítik az épületet, a Hátulso utcában tanárnői lakások épülnek.

A 223280/V.b.-1927. számú rendelet nyomán átalakul az intézet ipariskolája: előkészítő tanfolyam létesül azoknak a növendékeknek, akik az ipariskola III. osztálya elvégzése közben elemi népiskolai munkamesterneői képzést szeretnének szerezni.

A 222964/V.b.-1927. számú rendelet lehetővé teszi az intézet igazgatónője számára, hogy négy végzett ipariskolai növendék kötelező, egyéves gyakorlatát – bentlakással és megfelelő órabér mellett – az intézetben töltsse le.

1927/28. tanév

Az ipariskola eddigi három osztálya egy negyedikkel bővül, elkezdik tanítani a gyors- és gépírást. Így az intézeti nevelés meghosszabbodik, a VII. évfolyamhoz csatlakozik egy VIII. is.

Bővítik az intézet udvarát, hátrafelé virágos park, kettős teniszpálya és kuglipálya létesül.

1931

június A növendékek először mennek nyaralni a balatonlellei szünidei telepre.

1931/32. tanév

Megnyílik az intézetben a polgári iskola mind a négy osztálya.

1933

A 64856/9-1933. számú rendelettel engedélyezik az intézeti gyengélkedő ház megépítését.

1934

június 15. Gömbös Gyula miniszterelnök meglátogatja az intézetet.

1934/35. tanév

Megnyílik az intézet 220.761/V.b.-1933. számú rendelettel engedélyezett „felsőbb irodai szaktanfolyama”.

1937

július 8. Watzesch Janka igazgatónőt nyugdíjazzák.

augusztus 1. Dr. Jenny Ilona okleveles középiskolai tanárnő nevezése a Magyar Királyi Zrínyi Ilona Honvédtiszti Leánynevelő Intézet igazgatónőjévé.

1938/1939. tanév

Az „1938. évi XIII. törvénycikk a gyakorlati irányú középiskoláról” alapján a polgári és ipariskola leépítése, helyettük gimnáziumi és líceumi osztályok indulnak.

1942

Megkezdődnek az elsötétítések.

1944

március 19. Német csapatok bevonulnak Sopronba.

október Az intézetet kiüritik, a növendékeket tartós szabadságra küldik, az intézet épületéből hadikórház lesz.

1945

március 27. Bombatalálat éri az épületet, a gyengélkedő ház megsemmisül.

április Az igazgatóság és a gazdasági iroda is elhagyja az épületet.

1946

augusztus 31. Az itthon maradt tanárok állományból való végleges elbocsátása.

VII. Bibliográfia

Arbter 1892.

Adele Arbter: Aus der Geschichte der k. u. k. Officierstöchter-Erziehungs-Institute. Wien, 1892.

Bognár 1960.

Bognár Dezső: A Soproni Tanács 10 éve. II. rész. *Soproni Szemle*, 1960. 14. évf. 2. sz. 114–125. o.

Boronkai 1960.

Boronkai Pál: Sopron újjáépítése. *Soproni Szemle*, 1960. 14. évf. 1. sz. 8–33. o.

Comitats-Kalender 1893.

Litfass Oedenburger Comitats-Kalender aus das Gemein-Jahr 1893. Carl Litfass in Oedenburg.

Csatkai 1936.

Csatkai Endre: Régi soproni házak, régi soproni családok. Sopron, 1936.

Csatkai 1943.

Csatkai Endre: Zadjeli Schlachta Etelka soproni naplója 1838–1842. Sopron, 1943.

Csatkai 1970.

Csatkai Endre: Régi soproni kereskedő cégérek. *Soproni Szemle*, 1970. 24. évf. 3. sz. 201–209. o.

Cseresnyés 1998.

Cseresnyés Géza: Katonaiskolák a hűség városában. A soproni katonaiskolák története 1989–1945. Budapest, 1998.

Danczer 1889.

Danczer Alfronz: A mi hadseregünk. Az osztrák–magyar monarchia népei fegyverben és zászlók alatt. Budapest, 1889.

Dávidházy 2001.

Dávidházy István: I. Ferenc József Sopronban 1884. május 31. – június 1. *Soproni Szemle*, 2001. 55. évf. 3. sz. 330–336. o.

Dominkovits 2015.

Dominkovits Péter: A három Bük története, 1526–1780. *Vasi Szemle*, 2015. 69. évf. 4. sz. 420–436. o.

Emlékfüzet 2006.

1856–2006. Jubilál kőszegi iskolánk. 2006. június 17. Emlékfüzet a katonai középfokú oktatás magyarországi megkezdésének 150. évfordulóján. Budapest, 2006.

Engelbrecht 1984.

Helmut Engelbrecht: Geschichte des österreichischen Bildungswesens. Erziehung und Unterricht auf dem Boden Österreichs. Band 3. Von der frühen Aufklärung bis zum Vormärz. Wien, 1984.

Engelbrecht 1986.

Helmut Engelbrecht: Geschichte des österreichischen Bildungswesens. Erziehung und Unterricht auf dem Boden Österreichs. Band 4. Von 1848 bis zum Ende der Monarchie. Wien, 1986.

Értesítő 1931–1934.

A M. kir. „Zrínyi Ilona” Tiszti Leánynevelő-intézet Polgári Leányiskolájának Értesítője az 1931/34-ik isk. évről. Sopron, 1932–1934.

Értesítő 1934–1939.

A Magyar Királyi Zrínyi Ilona Tiszti Leánynevelő Intézet Értesítője 1934/1939. évről. Sopron, 1935–1939.

Farkas 2018.

Farkas Gyöngyi: Levéltári életünk lapjai, 1919–1945. *Hadtörténelmi Közlemények*, 2018. 131. évf. különszám. 122–141. o.

Flich 1995.

Renate Flich: „Die Erziehung des Weibes muß eine andere werden.” (Louise Otto-Peters) – Mädchenschulalltag im Rahmen bürgerlicher Bildungsansprüche. In: Bürgerliche Frauenkultur im 19. Jahrhundert. Hrgs. *Brigitte Mazohl-Warnig*. Wien, Köln, Weimar, 1995.

Földi 1992.

Földi Lőrincné Dr. Boros Judit: Az intézetből kórház, majd ruhagyár lett... In: *Zátonyiné–Simorjayné* 1992. 16–17. o.

Futaky 2007.

Futaky Hajna: Távol mégis közel. In: *Egy katona meg a lánya. Két emlékirat.* Budapest, 2007. 189–414. o.

Gangel 1937.

Gangel Erzsébet: A soproni m. kir. „Zrínyi Ilona” honvédtiszti leánynevelőintézet története 1850–1936. Budapest, 1937.

Garay 1939.

Garay Lajos: A pécsi magyar királyi honvéd hadapródiskola története. Pécs, 1939.

Gaul 1929.

Gaul Károly: A magyar iparoktatás. In: *A magyar ipar almanachja.* Főszerk. *Dr. Dálnoki-Kovách Jenő.* I. Budapest, 1929.

Gál 2001.

Gál Attila: Armis et litteris. A pécsi M. kir. Zrínyi honvéd gyalogsági hadapródiskola történetéből 1898–1944. Budapest, 2001.

Gráberné 2014.

Gráberné Bösze Klára: A soproni Zrínyi Ilona tisztii leánynevelő intézet története a két világháború között. *Soproni Szemle*, 2014. 68. évf. 4. sz. 430–440. o.

Halász 1930.

Soproni és Sopronmegyei fejek. Szerk. *Halász H. Imre.* Sopron, 1930.

Hangodi – Kovács – Lőrincz 2003.

Hangodi László – Kovács Emőke – Lőrincz László: A nagykarolyi Gróf Károlyi István Honvédtiszti Fiúnevelőintézet története 1941–1945. Budapest, 2003.

Házi 1982.

Házi Jenő: Soproni polgárcsaládok 1535–1848. I–II. Budapest, 1982.

Heimler 1930.

Heimler Károly: Sopron topográfiaja. Sopron, 1936.

Hidvéghy 1937.

Hidvéghy Sándor: A kőszegi cs. és kir. katonai reáliskola története 1856–1918. Kőszeg, 1937.

Hiller – Németh 1979.

Hiller István – Németh Alajos: A háború és a felszabadulás krónikája. V. rész. *Soproni Szemle*, 1979. 33. évf. 2. sz. 97–128. o.

Horváth 1994.

Horváth Zoltán: ifj. Flandorffer Ignác élete és munkássága (1816–1891). *Soproni Szemle*, 1994. 48. évf. 4. sz. 332–347. o.

Janaczek 2007.

Gerhard Janaczek: Tüchtige Officirs und rechtschaffene Männer. Eine historische Bilderreise zu den Militär-Erziehungs- und Bildungsanstalten der K. (u.) K. Monarchie. Prag, 2007.

Kasza 2000.

Kasza Lajos: Zrínyista lányok. Budapest, 2000.

Katonaiskola a nyugati határon 2006.

Katonaiskola a nyugati határon. Jubileumi visszaemlékezések. Budapest, 2006.

Lejtényi – Waldhauser 1990.

Lejtényi Éva – Waldhauser György: Rongyosrétes. Budapest, 1990.

Lengyel – Sály – Tirnitz 1970.

Lengyel Alfréd – Sály István – Tirnitz József: Az élet megindulása a felszabadulás után Győr-Sopron megyében 1945. Győr, 1970.

Lengyel – Szabó 1996.

A magyar katonai vezető- és tisztképzés története. Szerk. *Lengyel Ferenc – Szántó Mihály*. Budapest, 1996.

Magyar Várostörténeti Atlasz 2010.

Magyar Várostörténeti Atlasz 1. Sopron. Összeállította: *Jankó Ferenc, Kücsán József és Szende Katalin, Dávid Ferenc, Goda Károly és Kiss Melinda* közreműködésével. Sopron, 2010.

Major 1997.

Major Norbert: A Magyar Királyi Görgey Artur Honvéd Műszaki Hadapródiskola története 1941–1945. Budapest, 1997.

Marbach 1891.

Marbach: Die Geschichte der k. k. Officierstöchter-Institut zu Oedenburg. *Oedenburger Zeitung*, 1891. május 12., 13., 14., 15., 16., 17., 20.

Molnár 1998.

Molnár László: Sopron város hadtörténeti tradíciói. *Soproni Szemle*, 1998. 52. évf. 4. sz. 343–352. o.

Németh 2002.

Németh Ildikó: Sopron közép fokú és középszintű iskolái a 19. században. Sopron, 2002.

Németh 2013.

Németh Ildikó: Adalékok a soproni tiszti leánynevelő intézet alapításának történetéhez és a Flandorffer család társadalmi szerepvállalásához (1853). *Soproni Szemle*, 2013. 67. évf. 3. sz. 86–294. o.

Németh 2014.

Németh Ildikó: Adalékok a soproni Magyar Királyi Zrínyi Ilona Tiszti Leánynevelő Intézet építéstörténetéhez 1850–1944. In: A Hadtörténeti Múzeum Értesítője 14. Szerk. *Závodi Szilvia*. Budapest, 2014. 181–199. o.

Németh 2016/I.

Németh Ildikó: Adalékok a Habsburg Birodalomban és az Osztrák–Magyar Monarchiában működő tiszti leánynevelő intézetek történetéhez. *Hadtörténelmi Közlemények*, 2016. 129. évf. 4. sz. 1149–1161. o.

Németh 2016/II.

Németh Ildikó: „...ezen Ház a soliditása, kellemetessége és jófekvése miatt mindig igen betses lesz...”: Felsőbüki Nagy Sándor palotája a soproni Hosszú soron (Rákóczi utca 8.). *Soproni Szemle*, 2016. 70. évf. 3. sz. 205–211. o.

Péterfy 1934.

Péterfy Károly: A soproni m. kir. honvéd főreáliskola története. 1898–1921. Sopron, 1934.

Rammler 1840.

Otto Friedrich Rammler: Universal Briefsteller oder Musterbuch zur Abfassung aller im Geschäfts-, und geimenen Leben, sowie in freundschaftlichen Verhältnissen vorkommenden Aufsätze. Leipzig, 1840.

Reglement 1859.

Reglement für das Hernalser Officiers-Töchter-Erziehungs-Institut. Wien, 1859.

Ráskay – Szabó 1995.

Ráskay Pál – Szabó Zoltán: A kőszegi „Hunyadi Mátyás” katonaiskola története. 1856–1918–1945. Budapest, 1995.

Rosenberg 1896.

Karl Rosenberg: Die k. u. k. Officierstöchter-Erziehnugs-Institute in Wort und Bild. Wien, 1896.

Ságvári 2005.

Ságvári György: Bocskai fejedelem és a Bocskai-viselet. In: Bocskai és kora... Tanulmányok a Bocskai-szabadságharc 400. évfordulójára. Főszerk. *Czigány István*. Budapest, 2005. 83–100. o.

Szentesy 1943.

Szentesy József: A nagyvárad M. Kir. Honvéd Hadapródiskola története 1898–1941. Nagyvárad, 1943.

Szentmiklóssy 1930.

A magyar feltámadás lexikona. Szerk. *Szentmiklóssy Géza*. Budapest, 1930.

Tóth 1997.

A Magyar Királyi „Gábor Áron” Honvéd Tüzérségi Hadapródiskola története 1941–1945. Szerk. *Tóth József*. Budapest, 1997.

Utak és sorsok 2005.

Nagyvárad M. Kir. Honvéd Tüzérségi Hadapródiskola utótörténetéből 1944–2005. Budapest, 2005.

Vass 2003.

Szeretettel, hűséggel. A soproni volt magyar királyi Zrínyi Ilona Honvéd Tiszti Leánynevelő Intézet emlékére. Szerk. *Vass Jenő Sándor*. Budapest–Sopron, 2003.

Vass 2009.

Növendékek, hadapródok, hallgatók 1868–2004. Magyar katonai tanintézetek a honvédtiszti előképzés és képzés szolgálatában. Szerk. *Vass Jenő Sándor*. Budapest, 2009.

Vécsey 1998.

A marosvásárhelyi Magyar Királyi „Csaba királyfi” Honvéd Gyorsfegyvernemi Hadapródiskola története 1941–1945. Szerk. *Vécsey László*. Tatabánya, 1998.

Viczián 1989.

Viczián Antal: Meghaltak a Donnál. Sebészként a háborúban. Szombathely, 1989.

Winkler 1957.

Winkler Oszkár: Sopron város fejlesztési programjáról. *Soproni Szemle*, 1957. 11. évf. 3–4. sz. 161–187. o.

Winkler 1988.

Winkler Gábor: Sopron építészet a 19. században. Budapest, 1988.

Zátonyiné – Simorjayné 1992.

Szeretettel, hűséggel. A soproni volt magyar királyi Zrínyi Ilona Honvéd Tiszti Leánynevelő Intézet emlékére. Szerk. *Zátonyiné Ódry Mária – Simorjayné Gödry Nóra*. Sopron, 1992.

Závodi 2005.

Závodi Szilvia: A soproni Magyar Királyi Zrínyi Ilona Honvédtiszti Leánynevelő Intézet. In: A Hadtörténeti Múzeum Értesítője 8. Szerk. *Hausner Gábor*. Budapest, 2005. 53–73. o.

Závodi 2006.

Závodi Szilvia: Élet a Magyar Királyi Zrínyi Ilona Honvédtiszti Leánynevelő Intézetben. In: A múlt feltárása előítéletek nélkül. Szerk. *Gergely Jenő – Horváth Ildikó – Strausz Péter*. Budapest, 2006. 139–156. o.

Závodi 2013.

Závodi Szilvia: Életmód, életkörülmények és mentalitás a magyar katonatiszt-családoknál a 20. század első felében. Doktori disszertáció. Kézirat. Budapest, 2013.

Források

Soproni Múzeum

K.2011.26.1. Zrínyi Ilona Honvédtiszti Leánynevelő Intézet vendégkönyve 1844–1936

Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára

MNL GYMSM SL IV.B.1403. Sopron Város Tanácsának iratai 1872–1929

MNL GYMSM SL APOe VIII. 8434/I. Müller Paulin hagyatéka, különksomó, é. n.

MNL GYMSM SL X.302. „A soproni nőegyletnek árva, vagyontalan tiszt leányok nevelésére alakult egyesülete” iratai 1876–1877

MNL GYMSM SL XII.6. A soproni Szent Orsolya Rend iratai 1746–1950

MNL GYMSM SL XIII. 11. Felsőbüki Nagy család iratai 1553–1939

MNL GYMSM SL XIV. 163. András kay Müller Ede építési vállalkozó iratai 1901–1943

MNL GYMSM SL XXIII.509. Sopron Városi Tanács VB. Építési és Közlekedési Osztály iratai 1950–1990

HIM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltár

HIM HL Legfelsőbb Elhatározások I. 41.

HIM HL Honvédelmi Minisztérium 9. osztály elnöki iratok, 1922–1944

HIM HL Honvédelmi Minisztérium 11. osztály általános iratok, 1922–1944

HIM HL Katonai Tanintézetek, V. 15. M. Kir. Zrínyi Ilona Honvéd Tiszti Leánynevelő Intézet iratai, Sopron, 1929–1941

HIM HL Katonai objektumok építési anyaga. VII. 24. „Zrínyi Ilona” tiszti leánynevelő intézet Sopron; Növendéki üdülő, Balatonlelle

Österreichisches *Staatsarchiv, Kriegsarchiv, Wien*

Militärerziehungs- und Bildungsanstalten, Offizierstöchter-Erziehungsinstitut Hernalts (1857–1933). Karton Nr. 1499. Hernalts

Militärerziehungs- und Bildungsanstalten, Offizierstöchter-Erziehungsinstitut Sopron (1850–1917). Karton Nr. 1500., 1501. Sopron

The History of the School for Officers' Daughters, Sopron, 1850–1945

In order to supplement the many convent schools for girls that flourished in the 18th century, Maria Theresa and especially Joseph II strongly urged the setting up of secular institutions able to provide a suitable education for girls from the upper middle class, for the daughters of imperial officials and military officers especially. They deemed it important that the education of such children be entrusted to well-trained Austrian educators as opposed to governesses from abroad. Two boarding schools set up with state aid and operating under state supervision briefly undertook this task: the School for the Education of Officers' Daughters (*Offizierstöchter-Erziehungsinstitut*) and the Civil School for Girls (*Civil Mädchenpensionat*). The first boarding school for daughters of officers opened in a rented building in Sankt Pölten, Austria, in 1775; it had ten pupils. In October 1786, this school moved to Hernals, in what is today Vienna's District 17, where it operated right up until the end of the First World War.

Little direct information exists concerning the circumstances of the Sopron school's establishment, since its archive perished during the Second World War. After Hungary's defeat in its 1848–49 independence struggle, Sopron – as the seat of one of five administrative districts established in Hungary – was home to centralised regional offices and a large number of imperial soldiers. In 1850, one of the 'garrison wives', Countess Matild Bolza (Zahradnik), started a collection with a view to setting up a boarding school for orphaned daughters of military officers. Earlier, in the winter of 1849, she had wanted to found such a school in Vienna, but in spring 1850 her husband was posted to Sopron. It was there that she set about organising a charitable women's association and a school, which was formed officially on 16 May 1853. At this time, the association still had insufficient funds to set up an independent institution. Hence, its first protégés were placed in the convent in Sopron of the Ursuline nuns, a teaching order.

By the terms of its agreement with the nuns, the association paid an annual maintenance fee of 150 forints after each of the twelve girls placed as boarders in the Ursuline convent. The subjects studied by these girls were the same as those taught in the Ursuline school: divinity, German grammar, reading, writing, spelling, composition, arithmetic, geography, history, nature study, needlework, French language, Hungarian language, drawing, and singing. As a result of a large bequest, in 1869 the association purchased for its school a palace in Sopron owned by the Felsőbuki Nagy family. Standing on what is today

II. Rákóczi Ferenc utca, this building had an upper storey. After completion of restoration and enlargement work, the school moved in and began its life as an independent entity, opening in 1870.

The association now transferred to this school those of its students at the convent school who were under sixteen years of age. At the new school, students were trained to be teachers and educators. Mária Mingazzi, who had studied at the boarding school in Hernals, which served as a model for the Sopron institution, was appointed headmistress. It was she who was responsible for developing its first curriculum. In line with this, students in the lower two classes studied the material taught in state elementary schools while those in the upper two classes studied the material taught in state middle schools. Students in the final three years studied the material used in teacher-training colleges. Students were admitted to the school between the ages of eight and twelve. In 1872, the school's development received another boost when Paulin Müller, a wholesaler in Sopron, became president of the association. On his initiative, the association decided that the school should accept non-orphans also, as paying pupils and daygirls. In 1874, the association requested that its students completing the teacher-training course be allowed to take the public teacher-training examination, success in which led to a teaching qualification.

Some officer members of the association, along with some officers' wives, feared the effects of excessive 'secularisation' on the military character of the school. Several persons on the association's board considered that transferring the school to management by the (common) Ministry of War in Vienna was the way to ensure its satisfactory operation. In 1877, the Ministry of War took over the school. A start was made to building operations that would last more than five decades. During this period, the school expanded to quite a degree, both vertically and horizontally, following the purchase of neighbouring houses and plots. The new arrangement brought prospects for both parties: the Ministry successfully integrated the Sopron institution into its series of military schools while the Sopron school not only preserved a relative independence, but also stepped beyond its earlier narrow material possibilities and was able to develop at a much greater pace. Within a few months of the transfer by the association, expansion began in Sopron. As a result, the school, now under military direction, featured forty places instead of the earlier twenty-eight when teaching started again in October 1877. Direction by the Ministry of War made day-to-day functioning more regulated. The Sopron headmistress was of equal rank with the headmistress at Hernals; the Sopron school was not made subordinate to the one at Hernals. Already in the year of the takeover, the Ministry prescribed the same curriculum to both schools.

As was the case earlier on, members of the permanent staff at the Sopron school came from Hernals. Boarding schools for officers' daughters tried to replenish their teaching staff from among their own students: following the handing over, trainee teachers at Sopron, who had earlier attended the Ursulines' teacher-training section, now studied at Hernals, where they could also take their qualifying examinations.

The 1880s saw further expansion. By 1884, another storey – a second upper one – had been added, with a school chapel in the middle of the storey. The first, festive, mass there was even attended by Francis Joseph I during his visit to Sopron on 1 June 1884. In the following year, 1885, the school already had seventy pupils. Nevertheless, the Ministry of War was planning additional growth: it purchased the building next door and, having had it demolished, added a new wing to the school. The festive handing over of this new wing took place in 1890. In 1889, the monarch decreed that the army along with all of its parts, organisations, and institutions was to use the designation 'Imperial and Royal'. Accordingly the official names of the two schools were 'K. und K. Offiziers-Töchter Erziehungs-Institut Hernals' and 'K. und K. Offiziers-Töchter Erziehungs-Institut Ödenburg' (i.e. Sopron).

In 1911–12, another reorganisation took place: the Ministry of War set up three boarding schools on the territory of the Monarchy for orphaned daughters of officers. Orphaned daughters of officers of the common army were educated up until the age of ten at Hirtenberg, where they completed the elementary school syllabus. After this, they were admitted to the Sopron school, where, for four years, they studied middle-school material. From Sopron, they proceeded to the school at Hernals, where they were able to win a teacher's qualification. Those pupils who showed themselves unable to complete higher-level studies were sent elsewhere, to a convent school in Retz, Austria, where they were trained for practical careers, sewing first and foremost. Cooperation between the schools at Hernals and Sopron became ever closer, with the headmistress at Sopron regularly taking part in meetings in Hernals on professional matters and with Sopron teachers travelling to Hernals to attend classes and observe teaching methods there.

The continual construction operations begun in the preceding decades were interrupted only by the events of the First World War. As envisaged, construction work on the Hátulsó utca – Rákóczi utca corner site was completed during the period 1913–14. In this particular annex, apartments were built for teachers at the school, but further major building projects planned for Hátulsó utca remained at the design stage. The First World War disrupted the ordered and tranquil life of the schools. Against a backdrop of increasing cutbacks, pupils made bandages and underwear for soldiers fighting at the front and for the wounded, not only in

their needlework lessons, but also on their own initiative. In 1918, at the end of the war, a decree from the Ministry of War in Vienna obligated the headmistress in Sopron to send home Czech, Polish, Croatian, and Austrian pupils.

Following the breakup of the Austro–Hungarian Monarchy, the school at Hernals and its buildings were taken over by the Republic of Austria. Various educational institutions set up earlier were allowed to continue operating. In the 1920s, a college for the training of kindergarten teachers and a training kindergarten attached to it were accommodated in the Hernals buildings, as were a teacher-training college with a training school attached, a commercial school, and secondary schools (*Mittelschule, Oberschule*). However, for the Hernals School for Officers’ Daughters, the disintegration of the Monarchy meant closure.

Fortunately, the Sopron school was able to survive, although it went through a rather desolate period in the years that followed the First World War. The communist Republic of Councils period in 1919 was comparatively calm: only the bathrooms were seized by the people’s commissariat, to enable workers’ children to use them on certain days of the week. After the fall of the ‘dictatorship of the proletariat’, the institution, now named ‘Hungarian School for Military Officers’ Daughters’, was under the supervision of the Sopron army command. In July 1920, after the Treaty of Trianon had decided on the detaching of significant territories from Hungary, which had been on the losing side during the war, teachers with Austrian citizenship left the school and the ten orphans who remained began the new school year in the school of the Ursuline nuns. The year 1921 was from many points of view significant in the life of the institution. It was then that a law was passed concerning the operation of military schools inherited from the Monarchy, and then that a local plebiscite was held to decide whether Sopron should belong to Austria or to Hungary. The committee that counted the votes cast in this plebiscite, which was held on 14 December, performed this work in the school building. It was there that the result of the 1921 plebiscite was announced. As a result of the vote, which was of crucial importance for Sopron, the town and surrounding villages remained part of Hungary.

In February 1922, teaching restarted. The school took the name of Ilona Zrínyi, becoming the Ilona Zrínyi Royal Hungarian School for Officers’ Daughters. This operated on its existing premises right the way up until 1944. The majority of the pupils were taught at outside institutions: the state *gymnasium* (grammar school) for girls or the middle school. Within the walls of the Ilona Zrínyi school only a three-year trade school curriculum was on offer: pupils studied, on a serious level, tailoring and sewing, embroidery, and washing and ironing, in addition to general subjects. Those who completed the trade school were entitled to go into business independently after a practice period of one

year. The headmistress even made it possible for some of the pupils to spend this year in the school. In addition, participation in so-called boarding-school lessons was compulsory. In these, art history, home economics, psychology, dancing, and music were taught to the girls, as well as German and French (speaking in foreign languages was practised at mealtimes also). After a short time, however, the pupils taught at the outside institutions were switched to the middle school and girls' *gymnasium* operated by the Ursulines nearby, to spare them time-consuming walks across the town and back.

The 1920s and 1930s were a time of ongoing development. In 1926–27, yet another wing was added to the building. Through the purchase and demolition of small houses nearby, an attractive park was slowly created in place of the earlier narrow schoolyard. By 1933, a sanatorium had been constructed at the bottom of the park with a sick bay, an isolation area, a laboratory, a doctor's consulting room, an in-house pharmacy, and a disinfection facility; there was also an apartment upstairs for the school's woman doctor.

The added space allowed thoughts to turn towards more expansion. In 1931–32, all four years of a middle school were launched. One year later, an additional year was added to the three-year course offered by the trade school, and the teaching of shorthand and typing also began as 'boarding-school' subjects. In 1936, Dr. Ilona Jenny was appointed headmistress, and under her leadership numerous changes were made to the curriculum. The middle school and the trade school stopped taking new pupils, and secretarial training was also brought to an end. Henceforth, the school issued only Matura certificates. Those girls who had been studying in the middle school moved after the fourth year to a lycée, where they, too, had the opportunity to obtain a Matura certificate. The idea was that in the years to come the school should gradually transform itself into an eight-year girls' *gymnasium*, i.e. a school that prepared its pupils for university.

At the school, girls could apply for free places, partly free places, and foundation places, as well as for a few places for which full fees were charged. By dint of its status as a charity, the girls' school offering full provision provided education and full board for needy daughters of Hungarian military officers (career officers, retired officers, and officers of the reserve with a special claim). War orphans, orphans, and those with one parent only enjoyed priority; after them came daughters of war invalids and girls from families where there were many children. Those admitted received full provision: they were fed at state expense and were given their uniform, textbooks, and school equipment cost free.

Good behaviour prevailed in the school, but in 1940 military discipline was introduced: this was enforced not only by the staff member on duty, but also by students selected from the senior years and given the necessary authority. Pupils

spent their days in accordance with an exact regime. From Monday until Saturday, they got up at 6.30 a.m., made their beds, and washed. Morning exercises took place until breakfast time at 7.40 a.m. At 8 a.m., teaching began: three lessons were taught before the so-called long or big break. Lessons lasted 45 minutes; there was a break of ten minutes between them. At 10.35 a.m., pupils were given a second breakfast and they all had to go outside into the open air for twenty minutes. There followed another three lessons until lunch, which began at 11.45 p.m. In the afternoons, there were, generally speaking, another three lessons. At 5.15 p.m., a snack was given to the girls and at 7.30 p.m. supper was served. After this, there was an hour for the girls to say their prayers, to wash, and to attend to their hair before going to bed. Lights out was at 9 p.m. Mornings were usually for taught lessons only; afternoon lessons were used by staff and pupils for going through the material again, for preparing for the next day, and for coaching. In the late afternoon, there were music and dancing lessons, games, leisure activities, and, if necessary, further study of material already taught. Wednesday afternoons and early evenings were for sport and independent study circles. On Saturday afternoons, from 4.30 p.m. until 5.15 p.m., there was compulsory attendance at prayers and Bible study. After this, the girls wrote their letters and took a bath. On Sundays, pupils got up at 7 a.m. and ate breakfast at 7.45 a.m. They then attended church services in the town, each according to her religious denomination. A mid-morning snack was provided at 10.15 a.m. Leisure activities followed until lunchtime, after which the different classes went on a walk or an excursion, or to the cinema. Sunday was also a day for visits and exeats.

The events of the Second World War turned the life of the school upside down. An army-run hospital was set up in the enormous, solidly constructed building, which suffered significant damage in a series of aerial bombing attacks that began on 6 December 1944. In the hospital for infectious diseases that was established on the premises, typhus patients were treated, many of whom died. Three temporary mass graves were dug in the school's park-like courtyard. According to a report by the town's public health officer on 30 April 1945, in cases of infectious disease returning deportees and town residents were being placed in the Zrínyi school, the former Hungarian army hospital, in accordance with orders from the Russian sanitary command. After the war, a number of possibilities were discussed regarding use of the damaged building, until eventually, in 1952, it became home to a newly established firm that produced clothing.

Geschichte des Offizierstöchter-Erziehungsinstituts zu Ödenburg, 1850–1945

Neben den vielen Klosterschulen für Mädchen, die im 18. Jahrhundert florierten, plädierten Maria Theresia und insbesondere Joseph II. nachdrücklich dafür, weltliche Mädchenerziehungsinstitute zu errichten, in denen die Töchter der oberen Mittelschichten – vor allem die Töchter kaiserlicher Beamten und Militäroffiziere – eine geeignete Erziehung erhalten konnten. Es wurde für wichtig gehalten, dass die Kinder der Aristokratie eher von gut ausgebildeten österreichischen Erzieherinnen als von ausländischen Gouvernanten erzogen werden. In Kürze übernahmen diese Aufgabe zwei Institutionen, die mit staatlicher Unterstützung gegründet wurden und unter staatlicher Aufsicht standen: das Offizierstöchter-Erziehungsinstitut und das Zivilmädchenpensionat. Das erste Offizierstöchter-Erziehungsinstitut wurde 1775 in einem gemieteten Haus in Sankt Pölten eröffnet, mit zehn Schülerinnen. Im Oktober 1786 übersiedelte das Institut mit 30 Schülerinnen nach Hernals, in den heutigen 17. Wiener Gemeindebezirk, wo das Institut bis Ende des Ersten Weltkrieges in Betrieb war.

Über die Umstände der Gründung des Instituts in Ödenburg gibt es wenige unmittelbare Angaben, da das Archiv der Schule im Zweiten Weltkrieg zugrunde gegangen ist. Nach dem verlorenen Freiheitskampf 1848/49 ließen sich in Ödenburg (ungarisch Sopron) – als Hauptstadt einer der in Ungarn eingerichteten fünf Verwaltungsbezirke – neben den zentralisierten Regionalämtern auch viele kaiserliche Truppen nieder. Im Jahre 1850 startete Mathilde Zahradnik, geborene Gräfin Bolza, Frau eines dort stationierten Soldaten eine Spendensammlung, mit dem Ziel, ein Erziehungsinstitut für die verwaisten Offizierstöchter zu gründen. Im Winter 1849 wollte sie das Institut noch in Wien errichten, doch im Frühling 1850 wurde sein Mann nach Ödenburg abkommandiert. Hier fing sie an, den Frauen-Wohltätigkeitsverein sowie das Institut aufzubauen, das offiziell am 16. Mai 1853 eröffnet wurde. Zu der Zeit hatte der Verein noch nicht genug Geld, um ein eigenständiges Institut gründen zu können, deshalb brachten sie ihre ersten Schützlinge ab 1855 im Ursulinen-Kloster in Ödenburg unter.

Laut Vertrag bezahlte der Verein für die 12 Mädchen, die im Ursulinen-Kloster untergebracht waren, einen Erziehungsbeitrag von 150 Forint pro Jahr und pro Kopf. Die Schulfächer waren dieselben, die in der Ursulinen-Schule unterrichtet wurden: Religion, Deutsche Grammatik, Lesen, Schönschreiben, Rechtschreiben, Aufsatzschreiben, Mathematik, Erdkunde, Geschichte, Naturkunde, Handarbeit, Französische Sprache, Ungarische Sprache, Zeichnen und Musik. Im Jahre 1869 kaufte der Verein durch ein größeres Vermächtnis einen einstöckigen Palast für die Zwecke des Instituts. Nachdem das Gebäude in

der heutigen Ferenc Rákóczi Straße (das früher im Besitz der Familie Felsőbüki Nagy stand) renoviert und erweitert worden war, konnte das Institut sein eigenes Leben beginnen.

Von den bisherigen Klosterzöglingen übernahm der Verein diejenige in das im September 1870 eröffnete Institut, die unter 16 Jahre alt waren, damit sie zu Lehrerinnen bzw. Erzieherinnen ausgebildet werden. Zu Direktorin des neuen Instituts wurde Maria Mingazzi, eine ehemalige Schülerin des als Vorbild dienenden Offizierstöchter-Erziehungsinstituts Hernals ernannt. Ihr ist der erste Lehrplan zu verdanken, nach dem in den unteren zwei Klassen der Lehrstoff der Volksschule und in den oberen zwei Klassen der Lehrstoff der bürgerlichen Schule unterrichtet wurde. Die drei obersten Klassen übernahmen den Lehrstoff der Lehrerbildungsanstalten. Aufgenommen wurden die Mädchen in einem Alter von acht bis zwölf Jahren. Im Jahre 1872 erfuhr die Entwicklung des Instituts einen neuen Aufschwung: Der Ödenburger Großhändler Paulin Müller wurde Direktor des Vereins. Auf seine Initiative hin beschloss der Verein, dass in der Zukunft auch Zöglinge aufgenommen werden können, die bezahlen, die keine Waisen sind, und die das Institut als externe Schülerinnen besuchen. 1874 beantragte der Verein, dass die Absolventinnen der Lehrerinnenausbildung eine öffentliche Lehrerprüfung ablegen können.

Mitglieder des Vereins, die Offiziere waren, sowie ein Teil der Offiziersfrauen waren aber besorgt, das militärisch geprägte Institut könnte zu sehr „verweltlicht“ werden. Auch im Vereinsrat waren mehrere der Meinung, dass das Institut nur dann nachhaltig zweckgemäß betrieben werden kann, wenn es dem gemeinsamen Kriegsministerium zur Verwaltung übergeben wird. 1877 übernahm das Kriegsministerium das Institut, und es wurde mit Bauarbeiten begonnen, die mehr als anderthalb Jahrhunderte dauerten. Dabei wurden benachbarte Häuser und Grundstücke aufgekauft, damit das Institut sowohl vertikal als auch horizontal erheblich erweitert werden kann. Die Aufsicht des gemeinsamen Kriegsministeriums eröffnete für beide Parteien neue Möglichkeiten: das Kriegsministerium integrierte das Ödenburger Institut erfolgreich in die Reihe der Militärschulen, und das Institut konnte die Zeiten der knapp bemessenen Ressourcen hinter sich lassen und sich unter Beibehaltung seiner relativen Autonomie in viel größeren Schritten weiterentwickeln. Wenige Monate nach der Übertragung begannen die Erweiterungsarbeiten in Ödenburg, und im Oktober 1877 konnte der Unterricht in dem nunmehr unter militärischer Leitung stehenden Institut mit 40 Plätzen beginnen, statt der früheren 28. Durch die militärische Leitung wurde der Alltagsbetrieb besser geregelt. Die Ödenburger Direktorin war gleichrangig mit der Direktorin des Instituts zu Hernals, und das Institut war dem Institut Hernals nicht untergeordnet. Das

Kriegsministerium schrieb beiden Instituten noch im Jahre der Übertragung einen gemeinsamen Lehrplan vor.

Das ständige Lehrpersonal der Ödenburger Schule stammte – so wie früher – vom Lehrpersonal des Instituts Hernals. Die Offizierstochter-Erziehungsinstitute bemühten sich, den Lehrerinnennachschub durch ihre eigenen Zöglinge sicherzustellen: die Ödenburger Zöglinge, die ihre pädagogische Ausbildung früher bei den Ursulinen erhalten hatten, setzten nach der Übertragung des Instituts ihre Studien in Hernals fort, wo sie auch eine Befähigungsprüfung ablegen konnten.

In den 1880er Jahren wurde das Institut immer mehr vergrößert. Im Jahre 1884 wurde in Ödenburg der neu errichtete zweite Stock fertig, mit einer Hauskapelle im Zentrum des neuen Stockwerkes. Bei der ersten feierlichen heiligen Messe am 1. Juni 1884 war auch Kaiser Franz Joseph I. anwesend. 1885 hatte das Institut bereits siebenzig Zöglinge, und das Kriegsministerium plante sogar weitere Erweiterungen: das angekaufte Nachbarhaus wurde abgerissen und die Schule erhielt einen neuen Gebäudeflügel. Der neue Gebäudeteil wurde im Jahre 1890 feierlich eingeweiht. 1889 ordnete Franz Joseph I. an, dass die Armee, bzw. all ihre Teile, Organe und Anstalten die Bezeichnung „kaiserlich und königlich“ zu führen hätten – somit erhielten auch die beiden Lehranstalten den offiziellen Namen „k. und k. Offizierstochter-Erziehungs-Institut zu Hernals“ bzw. Ödenburg (Sopron).

1911–12 kam es zu erneuten Umstrukturierungen: das Kriegsministerium organisierte drei Institute für verwaiste Offizierstochter auf dem Gebiet der Monarchie. Die verwaisten Töchter von Offizieren der gemeinsamen Armee wurden bis zum Alter von 10 Jahren in Hirtenberg erzogen, wo sie den Volksschulunterricht erhielten. Danach kamen sie ins Institut zu Ödenburg, wo ihnen in vier Jahren der Lehrstoff der Bürgerschule beigebracht wurde. Von hier gingen sie dann ins Institut zu Hernals, wo sie ihre Studien mit einem Volksschullehrerinnen-Diplom abschließen konnten. Zöglinge, bei denen es sich herausstellte, dass sie nicht fähig sind, höhere Studien zu absolvieren, wurden ins Kloster Retz in Österreich weitergeschickt, wo sie für verschiedene praktische Berufe, vor allem für die Näharbeit ausgebildet wurden. Die Zusammenarbeit zwischen den Instituten Hernals und Ödenburg wurde zunehmend enger, die Ödenburger Direktorin nahm regelmäßig an den Erziehungskonferenzen in Hernals teil, und schickte auch ihre Kollegen und Kolleginnen immer wieder zu Unterrichtsbeobachtung nach Hernals.

Die kontinuierlichen Bauarbeiten der früheren Jahrzehnte wurden nur durch die Ereignisse des Ersten Weltkrieges unterbrochen. In den Jahren 1913–14 wurde die Ecke Hátulsó Straße/Rákóczi Straße noch bebaut. Im Annexgebäude wurden Wohnungen für die Lehrerinnen errichtet, die weiteren geplanten, groß

angelegten Bauarbeiten in Richtung Hátulsó Straße blieben aber Baupläne. Der Erste Weltkrieg zerrüttete auch das sonst geregelte und ruhige Leben der Offizierstöchter-Erziehungsinstitute. Bei erhöhter Sparsamkeit fertigten die Zöglinge im Handarbeitsunterricht und auf eigene Initiative Bandagen und Unterwäsche für die Soldaten an der Front und für Kriegsverletzte an. Im Jahre 1918, am Ende des Weltkrieges wurde die Direktorin des Ödenburger Instituts durch einen Erlass des Kriegsministers verpflichtet, die tschechischen, polnischen, kroatischen und österreichischen Zöglinge nach Hause zu schicken.

Nach Auflösung der Monarchie wurden die Schule Hernals und das Gebäude in Wien von der Republik Österreich übernommen. Die verschiedenen, bereits existierenden Lehranstalten konnten bestehen bleiben; in den 1920er Jahren wurden hier eine Bildungsanstalt für Kindergärtnerinnen mit einem Praxiskindergarten, eine Bildungsanstalt für Grundschullehrerinnen mit Praxisschule, sowie eine Handelsschule, eine Mittelschule und eine Oberschule untergebracht. Für das Offizierstöchter-Erziehungsinstitut Hernals bedeutete aber die Auflösung der Monarchie das Ende.

In Ungarn konnte das Institut glücklicherweise bestehen bleiben, auch wenn es in den Jahren nach dem Ersten Weltkrieg ziemlich schwierige Zeiten durchmachte. Die Tage der Räterepublik 1919 vergingen relativ ruhig, nur die Badezimmer wurden vom Volkskommissariat beschlagnahmt, damit sie an bestimmten Tagen der Woche von Kindern des Proletariats benutzt werden können. Nach dem Sturz der Diktatur des Proletariats unterlag die Schule – damals bereits unter dem Namen „Ungarisches Offizierstöchter-Erziehungsinstitut“ – der Aufsicht des Standortkommandos Ödenburg. Im Juli 1920 – als mit dem Friedensdiktat von Trianon entschlossen wurde, dass weite Teile des Kriegsverlierers Ungarn von seinem Gebiet abgetrennt werden sollen – verließen die Lehrer mit österreichischer Staatsangehörigkeit das Institut, und die im Institut gebliebenen zehn Waisen begannen das Schuljahr in der Schule der Ursulinen. Das Jahr 1921 war für das Institut in mehrerer Hinsicht bedeutend. In jenem Jahr wurde ein Gesetz über die Organisationsform der von der Monarchie geerbten Militärschulen verabschiedet, und das war das Jahr, in dem eine Volksabstimmung über die staatliche Zugehörigkeit Ödenburgs nach dem Friedensdiktat von Trianon abgehalten wurde. Die Zählkommission der Volksabstimmung vom 14. Dezember übte ihre Tätigkeit im Schulgebäude aus. Hier wurde das Ergebnis der Volksabstimmung von 1921 verkündet, das von entscheidender Bedeutung für Ödenburg war und das dazu führte, dass die Stadt bei Ungarn verblieb.

Im Februar 1922 wurde der Schulunterricht wieder aufgenommen; das Institut nahm am 10. April 1922 den Namen von Ilona Zrínyi an, und wurde zum „Ilona Zrínyi Ungarisches Königliches Offizierstöchter-Erziehungsinstitut“. Das Institut

funktionierte bis 1944 in den alten Mauern. Ein Großteil der Zöglinge besuchte das staatliche Mädchengymnasium bzw. die Bürgerschule. Innerhalb des Instituts wurden nur drei Jahrgänge der Industrieschule unterrichtet, wo den Zöglingen – neben den allgemeinen Fächern – das Schneidern und Nähen, das Sticken sowie das Waschen und Bügeln auf hohem Niveau beigebracht wurde. Absolventinnen der Industrieschule waren nach einer Praktikumszeit von einem Jahr berechtigt, eigenständig ein Gewerbe zu betreiben. Die Direktorin ermöglichte sogar, dass einige von ihnen dieses Praktikumsjahr im Institut absolvieren konnten. Darüber hinaus waren die Zöglinge verpflichtet, an sogenannten Internatsstunden teilzunehmen, wo sie neben der deutschen und der französischen Sprache (die sie übrigens auch während der Mahlzeiten üben konnten) Kunstgeschichte, Haushalts- und Wirtschaftskunde, Seelenlehre, Tanz und Musik lernten. Wenig später wurden aber die Zöglinge an der bürgerlichen Mädchenschule und am Mädchengymnasium der Ursulinen in der Nähe eingeschrieben, so dass sie nicht mehr zeitaufwendig durch die Stadt marschieren mussten.

In den 1920/30er Jahren entwickelte sich das Institut immer weiter: 1926–27 wurde das Gebäude um einen neuen Gebäudeflügel vergrößert, und nach Ankauf und Abriss der umliegenden kleinen Häuser wurde anstelle des früheren engen Schulhofes allmählich ein schöner Park errichtet. 1933 wurde im hinteren Teil des Gartens ein separates Gesundheitshaus erbaut, mit Krankenzimmern, Infektionszimmer, Laboratorium, Sprechzimmer, Zahnarztpraxis, Hausapotheke und Desinfektionskammer. Auf dem ersten Stock wurde eine Wohnung für die Institutsärztin errichtet.

Da es mehr Platz gab, konnte man nun auch über den Ausbau der Schule nachdenken: 1931–32 wurden die vier Klassen der Bürgerschule eröffnet, ein Jahr später wurden die bisherigen drei Jahrgänge der Industrieschule um eine vierte Klasse erweitert, und als Internatsfach wurden auch Stenografie und Maschinenschreiben unterrichtet. Im Jahre 1936 wurde Dr. Ilona Jenny zur Direktorin. Unter ihrer Leitung gab es zu zahlreichen Änderungen im Lehrplan: die Bürgerschule und die Industrieschule sowie die Sekretärinnenschule wurden aufgelöst, und die Schule stellte ausschließlich Abiturzeugnisse aus. Die Mädchen, die bereits die Bürgerschule besuchten, kamen nach der vierten Klasse ins Lyzeum und konnten so das Abitur ablegen. Die Idee war, das Institut in den folgenden Schuljahren kontinuierlich in ein achtklassiges Mädchengymnasium umzuwandeln.

Für die Mädchen gab es im Erziehungsinstitut Gratis-, Halbgratis- und Stiftungsplätze sowie einige kostenpflichtige Plätze. Aufgrund seines Wohltätigkeitscharakters gewährleistete das Erziehungsinstitut bei Vollpension die Versorgung, Erziehung und Schulung der bedürftigen Töchter von Landwehroffizieren (Berufsoffiziere, Offiziere im Ruhestand sowie Reserveoffiziere

mit besonderen Verdiensten). Die Bewerberinnen wurden je nach Kategorie in einer bestimmten Reihenfolge aufgenommen: Kriegswaisen, Waisen und Halbweisen hatten Vorrang, dann folgten die Kinder von Kriegsinvaliden und Töchter kinderreicher Familien. Die aufgenommenen Zöglinge erhielten im Erziehungsinstitut volle Versorgung. Sie wurden auf Staatskosten verpflegt, und erhielten die Institutskleidung und die nötigen Schulbücher und Schulsachen kostenlos.

Im Institut herrschte strikte Disziplin, 1940 wurde sogar die volle Militärordnung eingeführt: es gab nicht nur eine diensthabende Lehrkraft, sondern es wurden auch diensthabende Zöglinge aus den oberen Jahrgängen benannt, die beim Disziplinieren mithalfen. Der Ablauf der Tage war genau eingeteilt. Von Montag bis Samstag standen die Schülerinnen um 6 Uhr 30 auf, machten ihre Betten zurecht, sie mussten sich waschen, und noch vor dem Frühstück (um 7 Uhr 40) hatten sie auch Morgengymnastik. Um 8 Uhr begann der Unterricht. Bis zur sogenannten langen oder großen Pause gab es drei Unterrichtsstunden. Die Stunden waren 45 Minuten lang, mit 10-minütigen Pausen zwischen den einzelnen Stunden. Um 10 Uhr 35 bekamen die Zöglinge das zweite Frühstück, und alle mussten raus ins Freie. Die große Pause dauerte 20 Minuten, und bis zum Mittagessen mussten dann die Schülerinnen drei weitere Unterrichtsstunden durchhalten. Das Mittagessen begann um 13 Uhr 45. Nachmittags gab es meistens drei weitere Unterrichtsstunden. Die Schülerinnen bekamen um 17 Uhr 15 eine Jause; das Abendessen wurde um 19 Uhr 30 serviert. Abends hatten die Schülerinnen eine Stunde Zeit, um zu beten, sich zu waschen und zu kämmen, bevor sie ins Bett gingen. Um 21 Uhr war Lichtlöschen. Vormittags gab es meistens nur Unterrichtsstunden; die Stunden am Nachmittag verwendeten Schülerinnen wie Lehrer, um zu wiederholen, um sich auf den nächsten Tag vorzubereiten, sowie um Nachhilfe zu geben. Am späten Nachmittag gab es Musik- und Tanzunterricht, Spiele, Freizeitaktivitäten und bei Bedarf weitere Wiederholungen. Jeden Mittwoch gab es nachmittags und am frühen Abend Sport und Selbststudium. Samstags mussten die Schülerinnen zwischen 16 Uhr 30 und 17 Uhr 15 an der Litanei und an der Bibelstunde teilnehmen. Nach dem Religionsunterricht konnte man Briefe schreiben und baden. Am Sonntag wurden die Zöglinge um 7 Uhr geweckt, und nach dem Frühstück um 7 Uhr 45 gingen alle je nach Religion zu den Gottesdiensten. Um 10 Uhr 15 erhielten die Schülerinnen eine Zwischenmahlzeit, dann hatten sie bis zum Mittagessen freie Zeit. Nach dem Mittagessen machten die Klassen einen Spaziergang oder einen Ausflug, bzw. gingen ins Kino. Der Sonntag war auch der Tag der Besuche und der Ausgänge.

Die Ereignisse des Zweiten Weltkrieges zerrütteten jedoch das Institut. In dem vom Militär verwalteten riesengroßen und massiven Gebäude wurde ein Krankenhaus eingerichtet, und während der Bombardierungen ab dem

6. Dezember 1944 wurde das Gebäude stark beschädigt. In dem hier eingerichteten Infektionskrankenhaus wurden Typhusranke behandelt, von denen viele verstarben. Auch auf dem Hof des Instituts wurden drei provisorische Massengräber angelegt. Laut einem Bericht des städtischen Amtsarztes vom 30. April 1945 wurden bei Infektionskrankheiten – gemäß Befehl des russischen Sanitätskommandos – sowohl die heimkehrenden Deportierten als auch die Einwohner der Stadt ins Zrínyi-Institut, ins frühere Militärkrankenhaus aufgenommen. Nach dem Krieg gab es verschiedene Vorstellungen darüber, wie das ruinöse Gebäude verwendet werden könnte. Schließlich wurde 1952 die neue Textilfabrik hier eingerichtet.

